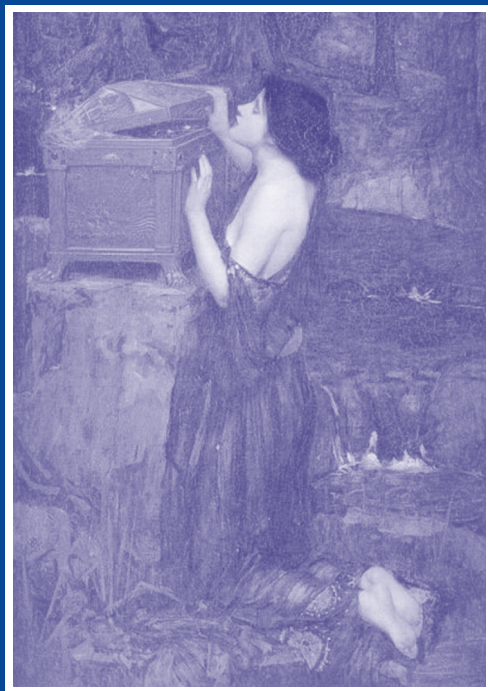

Pandora Könyvek 3.

Mózes Mihály

AUSZTRÁLIA TÖRTÉNETE

Mózes Mihály

AUSZTRÁLIA TÖRTÉNETE

Pandora Könyvek

3. kötet

Mózes Mihály

AUSZTRÁLIA TÖRTÉNETE

Sorozatszerkesztő:

Mózes Mihály

Eddig megjelent kötetek:

1. kötet:

Loboczky János

DIALÓGUSBAN LENNI — HERMENEUTIKAI MEGKÖZELÍTÉSEK
(2006)

2. kötet:

István Kertész

“ZUR SOZIALPOLITIK DER ATTALIDEN” (2006)

Mózes Mihály

AUSZTRÁLIA TÖRTÉNETE

Líceum Kiadó
Eger, 2006

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a mű bővített,
illetve rövidített változata kiadásának jogát is.
A kiadó hozzájárulása nélkül sem a teljes mű, sem annak része semmiféle formában
(fotókópia, mikrofilm vagy más hordozó) nem sokszorosítható.

A borítón
John William Waterhouse: *Pandora* (1896)
című festményének részlete látható

ISSN: 1787-9671

A kiadásért felelős
az Eszterházy Károly Főiskola rektora
Megjelent az EKF Líceum Kiadó gondozásában
Igazgató: Kis-Tóth Lajos
Felelős szerkesztő: Zimányi Árpád
Műszaki szerkesztő: Nagy Sándorné
Borítóterv: Kormos Ágnes

Megjelent: 2006. május   Példányszám: 500
Készítette: B.V.B. Nyomda és Kiadó Kft., Eger
Ügyvezető: Budavári Sándor

Tartalom

Ausztrália felfedezése.....	7
James Cook nagy utazása	9
Az aboriginek Ausztráliája	12
Arthur Phillip kormányzósága	16
Az első telep alapítása.....	21
Felfedező utak a partvidéken	23
Nehéz évtizedek.....	30
Lázadás a Bounty fedélzetén	32
A Rum Revolúció és következményei.....	33
A Macquarie-korszak.....	34
Az „Outback” felderítése.....	36
Gyarmatállamok Ausztráliában	41
A) Új-Dél-Wales.....	41
B) Tasmania gyarmat születése	42
C) Dél-Ausztrália alapítása.....	44
D) A „legeurópaibb gyarmat”: Victoria.....	47
E) A trópusi gyarmat: Queensland	48
F) A legnagyobb gyarmat: Nyugat-Ausztrália	50
G) Az Északi Terület	52
Farmok és farmerek: az agrárfejlődés sajátosságai Ausztráliában.....	53
Az aranyláz	59
A gyarmati kormányzatok intézményesülése	63
Az ásványkincsek Eldorádója	67
A szénkincs felfedezése.....	67
Az ausztrál államok föderációja: A Commonwealth megalakulása.....	74
Politikai pártok a századelő Ausztráliájában	80
Az első világháború előtt	83
A New Protection időszak	86
Ausztrália és az I. világháború.....	87
Ausztrália nagy háborúja	98
Háború a Csendes-óceánon.....	102
A háború után	109
A Mensies-korszak	112
Az ezredforduló Ausztráliája.....	117
A bicentenárium	124
FONTOSABB IRODALOM	128
TÁRGYMUTATÓ.....	135

AUSZTRÁLIA FELFEDEZÉSE

Az ókortól kezdve számos gondolkodó feltételezte egy ismeretlen déli földrész, a Terra Australis Incognita létezését. A hagyomány szerint először Arisztotelész vélekedett egy nagy déli kontinensről, majd később Hipparkhosz Kr. e. 150 körül Ceylon szigetének partjait a „Déli Föld” peremvidékének tekintette. Az ókor nagy földrajztudósa, Ptolemaiosz Kr. u. a II. században egy vélt déli földrészről (Terra Australis Incognita) térképvázlatot is készített.

A középkorban is felbukkant a Déli Föld feltételezésének ötlete pl. Roger Watsonnál, aki szintén hitt az Egyenlítőtől délre egy kontinens létezésében. A középkor térképrajzolói a ptolemaioszi térkép alapján igyekeztek megrajzolni a „Terra Incognitát”. Egy Johannes Schöner nevű nürnbergi német földgömbkészítő 1515-ben és 1520-ban készített földgömbjein ábrázolja a vélt déli kontinens, amelyet egy tengerszoros választott el – felfogása szerint – Dél-Amerikától, és nyugatra elnyúlt egészen Jáva szigetéig. Magellán 1519–1522 között Dél-Amerika csücsát megkerülve hírt hozott a Tűzföldről. Akkortájt úgy sejtették, hogy a Tűzföld az ismeretlen Déli Föld-rész partvidékét jelenti.

A XVI. században megsokasodtak a felfedezők a déli Csendes-óceán vizein. Jorge de Meneses 1526-ban Alvaro de Saavedra 1528-ban, Lopez de Villabos 1544-ben, Ortis de Rete 1545-ben már elvetődtek Ausztrália közepébe pl. Új-Guinea partjai köré.

Juan Fernandez még délebbre hajózva vélhetően Új-Zéland partjait is elérte. Ausztráliát azonban sokáig elkerülték a felfedezők. Orance Finée 1531-ben francia térképet készített, és ráhibázott az ausztráliai szárazföld északi partvonalára, a térképen ez a föld a Regio Patalis nevet viselte. Jean Roc 1542. évi térképe sejtetni véli Ausztrália északi és nyugati partvonalát. Guillaume de Testu 1555-ben Jave la Grande néven rajzolta be a térképre az általa feltételezett Ausztráliát.

Néhányan a kincskeresők közül is elvetődtek a déli tengerekre. Ivaro Mentana de Neyra 1567-ben így jutott el a Salamon-szigetekre. A szigetek nevét is ő adta: úgy vélte, hogy Salamon király Ofirjában járt, és kincskereső útra még egyszer visszatért, de akkor már nem találta meg a korábbi felfedezésének mesés színhelyét.

VIII. Kelemen pápa és III. Fülöp spanyol király elküldött egy kapitányt a déli kontinens elfoglalására és az ott lakó népek megtérítésére Fernandez

de Quiros személyében, aki azonban a 26. szélességi fokról visszafordult. Még így is szerencsével járt: felfedezte az Új-Hebridák legnagyobb szigetét, amelyet Australia de Espiritu Santu néven emlegetett. Az ausztráliai kontinens első felfedezője alighanem a portugál Manuel de Eredia volt, aki 1601-ben megpillantotta Ausztrália északi partját, a Nelville-sziget térségében.

Jelentése államtitok maradt. A XIX. század közepén találták meg az iratot Brüsszelben. Elhallgatták a spanyolok Torres nevezetes felfedezését is. Utóbbi hajós Quiros társhajójának kapitánya volt, aki Új-Guinea és az ausztrál kontinens között elsőnek hajózott át 1606-ban. Róla nevezték el a Torres-szorost. Innen azonban nem dél felé fordult, hanem északra hajózott, és felfedezte a Fülöp-szigeteket. Feljegyzéseit 1762-ben, Manilában találták meg az angolok. Eredia és Torres felfedezéseit a portugálok és a spanyolok eltitkolták, ugyanakkor saját maguk sem aknázták ki.

1602-ben megalakult az Oostindische Compagnie, a Holland–Kelet-Indiai Társaság, amely fokozatosan átvette a kezdeményezést a déltengeri hajózásban. 1605-ben egy holland hajós, Willem Jans eljutott a Carpentaria-öbölbe, és elhajózott a York-félsziget nyugati partjai mentén. A holland vitorlások Dél-Afrikából Jáva felé közelítve gyakran elvetődtek „Új-Hollandia” partjaira. Ők így nevezték Ausztráliát. Ezekben az évtizedekben számos felfedező járt a déli kontinensen, például Dick Hartog, Haetwick Klaes, With Belsart, Jan Carstens. 1616–1629 között feltérképezték Ausztrália északi és nyugati partvonalát. Egyik-másik közülük a déli partra is eljutott.

A hollandok 1609-ben megalapították Batáviát, a mai Jakartát. Ennek egykori helytartója, Van Diemen 1642-ben Tasman kapitányt azzal a megbízással küldte Jáva szigetéről, hogy a Mauritius-szigetek megkerülésével hajózza körbe a déli szárazföldet. Tasman 1642. november 24-én magas partokat pillantott meg, Tasmania szigetét. Ennek partjai mentén haladt, azonban nem ismerte fel, hogy a sziget közeli kapcsolatban van a nagy déli földdel. Néhány héttel később, december 13-án felfedezte Új-Zéland déli szigetét, majd hajói a Tonga-, a Fidzsi- és Bismarck-szigetek irányába haladtak. Ezen szigetcsoportok felfedezése is Tasman nevéhez kötődik.

Hatalmas óceáni utjain a nagy felfedezőnek sikerült számos szigetet fellelni, gyakorlatilag több helyen Ausztrália közelségébe kerülni. Tasmantól elpártolt a szerencse, és neki nem sikerült a déli kontinens feltérképezése.

Néhány évtized múlva William Dampier hajózott Ausztrália közelébe. Viharos életű angol kalóz és tengerész volt, 1652–1715-ig élt. Dampier 1673-ban egy hollandok elleni hadjárat során járt a térségben, majd később Jamaicában telepedett meg mint ültetvényes. Onnan jutott át a Darien-földszoroson a Csendes-óceánra, és 1679–1691 között kalózkodással foglalkozott. Bolyongott a déli tengerek vizein. Különösen spanyol hajókra vadásztak.

1686-ban megkerülte a Földet, erről könyvet is írt. Tapasztalataira és érdemeire tekintettel 1699-ben egy hadihajón Ausztrália partjaira küldték. Célját azonban nem érte el, 1701-ben hajótörés érte Ascension szigetén. 1703-ban csatlakozott hozzá Alexander Selkirk. Dampier az egyik összevezésüket követően, 1704-ben kitette társát a magányos Juan Fernandes szigetére Dél-Amerika partjaitól nyugatra. 1709-ben Dampier újabb útra indult, és kikötött a szigeten, felvette az elvadult embert. Az eset olyan döbbenetet váltott ki Angliában, hogy Selkirk lett a mintája Defoe Robinson Crusoe című regényének.

Dampier 1709-es útját követően Jakob Rokkeveen holland utazó 1721 és 1722 között föld körüli útján megállapította, hogy a nagy déli kontinens parányi sziget csupán. A Húsvét-szigetekkel tévesztette össze. A déli felfedezéseknek nagy alakja volt Samuel Wallis, aki Tahiti felfedezésével gazdagította az emberiséget.

1767-ben Bougainville utazása hozott újat a felfedezések történetében. A híres hajós 1768-ban Tahitiben járt, majd onnan az Új-Hebridákra került, és megtalálta az elveszett Salamon-szigeteket, azonban Ausztrália keleti partjait nem sikerült elérnie.

JAMES COOK NAGY UTAZÁSA

1770-ben fontos hajó érte el Ausztrália partjait: az Endeavour. A parancsnoka sokat próbált ember volt, akire ezúttal rámosolygott a szerencse.

James Cook eredetileg nem tengerésznek készült. Az angliai Martonban született egy yorkshire-i falucskában 1728. október 27-én. Később átköltöztek a szomszédos Great Aytonba. Az édesapja inasnak szánta, és be is adta 1745 elején, 17. évében tanoncnak egy tengerparti városba, egy szatócsüzletbe. A gazda véleménye szerint fürge eszű, tehetséges inasgyerek volt. Korát meghaladó tehetségének bizonyossága az is, hogy szabadabb élet felé vágyakozott, és másfél év inaskodás után matrózlegénynek állt.

Először a Freelove nevű hajón teljesített szolgálatot. 1748 májusában átkerült a Three Brothersre. Ez új hajó volt, és alkalma nyílt tökéletesen megtanulni a tengerész mesterséget. Később a kormány kibérelte a hajót csapatszállításra. Ezek után Cook éveken át járta a Balti-tengert. 1752-ben helyettes kapitány lett a Friendship nevű hajón. A tulajdonos ezúttal kapitányi állást ajánlott neki, Cook azonban ezt elhárította.

1755 tavaszán Nagy-Britannia és Franciaország között háború tört ki. Cook eleinte el akart rejtőzni, aztán meggondolta a dolgot, és önként jelent-

kezett a haditengerészetbe. Az Eagle hadihajón kezdte meg szolgálatait. 1758-ban főkormányos volt a Mercury hajón, és Észak-Amerikába vezényelték. Részt vett Quebec ostromában és elfoglalásában. 1762-ben Új-Foundland visszafoglalására küldték. A győzelem után az angol hajóhad Placentiában maradt. Cook térképezéssel foglalkozott ebben az időszakban. 1762. december 21-én megnősült, és feleségül vette fogadott leányát, a 20 esztendőös Elizabeth Bats kisasszonyt. Hamarosan azonban új feladatokra szólították Amerikába. 1764-től Új-Foundland és Labrador tengerészeti mérnöke lett, átkutatta Új-Foundland belsejét, feltérképezte és több nagy tavat is felfedezett, majd később Jamaicába, Hondurasba és Yukatánba utazott hivatalos küldetésben.

Csillagászati értekezést is írt ekkortájt. A Királyi Társaság, a Royal Society felhívta az uralkodó figyelmét egyik csillagászati munkájára és egyáltalán Cook személyére. Hamarosan a tengernagy hivatalba hívták, ahol egy 370 tonnás hajót, az Endeavourt szerelték fel, amely szénszállító hajóból lépett elő hadihajóvá. A parancsnokságot James Cookra bízta. Parancsba kapta egy expedíció megszervezésének a feladatát is. Hadihajóvá alakított hajójukkal hamarosan kifutottak a tengerre.

A Vénusz mozgásának csillagászati megfigyelésére a Tahiti szigeteket találták a legalkalmasabbnak. 1768. augusztus 26-án elindult az expedíció Tahiti irányába. Az útitársak között számos tudós található: Charles Green csillagász, Joseph Banks, aki később a Royal Society elnöke, dr. Schollander, svéd természettudós, aki biológus volt és Linné egykori tanítványa.

Az Endeavour bebolyongta Óceánia ismeretlen tengereit. James Cook felfedezte a Társaság-szigeteket, amelyet a Királyi Társaság tiszteletére nevezett Society Islandsnak. Ezt követően mintegy 4000 kilométert hajózott Új-Zéland partjai mentén. Felfedezte az Északi-szigetet, amelyet akkortájt Van Diemen-földnek neveztek a holland főkormányzó neve alapján, aki Batáviából először küldött hajókat a sziget feltérképezésére, majd a Déli-szigetet – korabeli elnevezése szerint Staten Islandot – is körülhajózta, és felfedezte a két sziget közötti átjárót, a Cook-szorost. Nyilvánvalóvá tette a szigetek teljes feltérképezésével, hogy Új-Zéland nem része a „Nagy Déli Földnek”.

A feltételezett Déli Föld felé haladt 1770-ben, és annak partjait először a Howe-foknál pillantotta meg. Expedíciója átszelvén a Tasman-tengert, magas partokat pillantott meg, majd észak felé hajózott, és káprázatos öblöt fedezett fel, amelyet az expedíció – különös növényvilága miatt – Botany Baynek nevezett el. A csodálatos öbl felfedezése után az expedíció végighajózta Ausztrália keleti partvidékét.

Hamarosan elérték a Smoky-fokot, majd pedig megkerülve a York-félszigetet elindultak Holland-India központja, Batávia irányába. Az észak-kelet-ausztráliai partvidék végighajózását követően Mauritius szigetén át, a Jóreménység fokának megkerülésével hazatértek Angliába.

Nem sokkal később James Cook újabb expedíció vezetésére vállalkozott, a déli kontinens végleges felderítését tűzve ki célul. Négy hajóval indul el az újabb szerencsés társaság. Az Endeavour mellett ott találjuk a 462 tonnás Resolutiont, a 336 tonnás Adventure-t és egy kisebb, 300 tonna körüli hajót, a Discoveryt. A fedélzeten jelen voltak a kor legvállalkozóbb szellemű tudósai és személyiségei közül Johann és George Forster természettudósok, Wales Bailey csillagász és Hodges, aki festőművész volt.

A második expedíció 1772. július 13-án indult el Afrika déli partjait megkerülve. Délnek tartottak jéghegyek, köd és vihar között hajózva a jó részt ismeretlen cél felé. 1773. január 17-én hajóik áthaladtak a Déli-sarkkörön. Nemsokára az expedíció elérte Kerguelen szigetét. Cook feljegyezte naplójában, hogy ez egy aránylag kis sziget. Újabb dél felé hajózás után keleti irányba fordultak, és Új-Zéland megkerülésével felfedezték Új-Caledoniát, valamint a Fidzsi-szigeteket. Cook hajója 1774 januárjában áthaladt a sarkkörön, majd felhajózott a 71. szélességi fok 10. percéig. Ezt a rekordot csak később döntötte meg Weddel.

A Csendes-óceán szigetein telt 1774 tele, és hazatérőben új felfedezésekkel gazdagította Cook az emberiséget. 1775. július 29-én érkezett vissza az angol partokhoz. Hazatérése után a Royal Society tiszteletbeli tagjává választották, és aranyérmekkel tüntették ki az ünnepeelt hőst. Váratlan felfedezései egyszer és mindenkorra a nagy felfedezők családjába emelték James Cookot. Utolsó fontos expedíciója és egyben végzetes vállalkozása 1745-ös utazása volt. 20 000 font sterlinges pályadíjat tűzött ki az Angol Parlament. Az Afrika körüli útnál rövidebb és kényelmesebb vízi utat kívántak találni a Távols-Keletre. James Cook a Resolution nevű hajó kapitányaként indult erre az utolsó útjára egy másik hajó kíséretében. A Discoveryt ezúttal Clerke kapitány irányította.

1776. június 14-én hagyták el a hajók a La Manche-csatornát. A Csendes-óceán déli vizeire hajóztak. 1777 januárjában a hideg déli vizekről észak felé fordultak, és felfedezték a Hawaii-szigetcsoporthat, amelyeket Cook eredetileg Sandwich-szigeteknek nevezett el. Elérték Amerika nyugati partjait, és követték hajóútjuk során fel egészen a Bering-szorosig. A jégmezőkről visszatértek Hawaiiiba. Ott érte utol Cookot a magelláni sors. A bennszülöttekkel harcokba keveredtek, s ő utolsóként akart csónakba szállni, hogy fedezze bajtársait, a szigetlakók azonban több szúrással megölték.

AZ ABORIGINEK AUSZTRÁLIÁJA

Ausztrália távol esett a civilizáció bölcsőitől. Jelenlegi ismereteink szerint az ausztráliai őslakosság bevándorolt a kontinensre, és ott a fejlődés során egy sajátos bennszülött lakosság és társadalom keletkezett. Két-három évtizeddel ezelőtt még a kutatók úgy vélték, hogy 10–15 ezer évvel ezelőtt vándoroltak be Ausztrália őslakói. Észak-Ausztráliában azonban az Arnhem-földön olyan régészeti leleteket találtak, melyek radiokarbon-vizsgálat alapján 21–25 ezer év közöttire tehetőek.

A régészeti anyag bővült az új-dél-walesi ásatások során is. A Mungó-tó partján előkerültek 25–26 ezer év körüli leletek is. Felszínre kerültek tűzhelyek, kagylóhalom-maradványok is, amelyek akár 33–34 ezer évesek lehetnek. Ezek alapján sokan 40 ezer év körülire teszik az ausztráliai aboriginál civilizáció eredetét.

Mostanában olyan új kutatások is napvilágot láttak – különösképpen egy magyar származású ősrégész, Gallus Sándor munkássága révén –, amelyek akár 60–70, sőt 100 ezer évre teszik az ausztráliai bennszülöttek ottani életét. Emberi csontmaradványokat viszonylag kevés helyen sikerült találni, és koruk sem különösebben régi. Melbourne környékén Keilorban koponyatöredékek kerültek felszínre. Ezek korát 10–12 ezer évre tehetjük. Victoria államban, a mai Kow mocsárban találtak csontvázakat, amelyeket radiokarbon-vizsgálatnak vetettek alá, és 9 és 13 ezer év közöttiben határozták meg korukat. Aztán később a Murray folyó torkolatánál tártak fel egy olyan temetőt, amely 4–7 ezer éves leleteket tartalmazott.

A megismert őskori sírleletek Ausztráliában kétféle embertípust valószínűsítettek a történelem során. Az egyik változatot az ún. homo erectus maradványok jelentik: pl. ide sorolható a victoriiai lelet, a Kow mocsár környékén előkerült régészeti anyag. A másik típus a mai ausztrál őslakókhhoz hasonló, ezek közvetlen őseit jelentő leletek csoportja. A Gallus Sándor-féle kutatások azt tárták fel, hogy a Keilor melletti Mary Birnong és mellékfolyója, a Dry Creek folyó körzetében végzett ásatások pattintott kőszközök használatára utalnak. Ezek korát Gallus Sándor 60 és 100 ezer év közöttire becsülte. Gallus egyébként lehetségesnek tartja, hogy Ausztrália legősibb lakói nem bevándorlók voltak, hanem maga a homo sapiens is kifejlődhetett az „autoditon resapiens” csoportból. Ezek a leletek és ez a megközelítés tudományos újdonságot jelentenek.

Bonyolítja a helyzetet, hogy az antropológusok nem nagyon találtak még 30–40 ezer évnél régebbi homo sapiens maradványokat sehol a világon.

Az az általános vélemény az ausztrálid bennszülöttek eredetéről, hogy őseik Délkelet-Ázsia felől érkezhettek a kontinensre. Az említett térség szigetvilágában fellelhetők ugyanezek a kultúrák. Az emberi csontmaradványok összehasonlító vizsgálatait azt mutatják, hogy az ausztrál őslakók ősei valahol a Távol-Keleten élhettek, és antropológiailag is a délkelet-ázsiai törzsekkel mutatnak rokonságot, pl. az Andaman-szigeteken, ill. a Maláj-szigetek trópusi dzsungeléiben és a Luzon-sziget belsejében fellelhetők olyan kisebb népcsoportok, amelyeknek embertani ismérvei közel állnak az ausztrálid lakosságéhoz.

Nyilvánvaló, hogy vízi úton juthattak el Ausztráliába. Néhány jeles tanulmány felhívja a figyelmet arra, hogy a földtörténet fiatalabb korszakában egy mély tengeri zóna választotta el Délkelet-Ázsiát Ausztráliától. Ez megakadályozta például, hogy az állatvilág átjusson Ausztráliába, az emberiség számára azonban ez különösebb akadályt nem jelenthetett.

A legutolsó jégkorszak, a Würm glaciális korszak idején, 75 és 100 ezer év között a világtenger szintje időszakosan akár 100 méterrel is alacsonyabb volt a mainál, így lehetőségessé vált, hogy a kontinentális talapzat egyes darabjai szárazra kerüljenek, ilyen módon csónakokkal esetleg 80–100–150 km-es távolságokat kellett megtenniük az aboriginek őseinek ahhoz, hogy eljussanak a távoli Ausztráliába.

Az ausztrálid népséget félreérthetetlen sajátosságok jellemzik: vastag ajkak, széles orr, sötét bőr. A göndör negridektől eltérően az ausztrálidok haja hullámos vagy egyenes szálú, külsőre egyébként ez a hullámos haj különbözteti meg őket az afrikai negridektől, illetve az új-guineai törzsektől is.

Már Ausztráliába telepedve jelentős differenciálódás következett be a hordatársadalmakban élő ausztrálid népség között. A nagy távolságok és kiterjedt sivatagok miatt elszigetelődött etnikai csoportokra bomlottak, eltérő típusúakká fejlődtek, és nyelvileg is elkülönültek egymástól. Kb. 20 ezer évvel ezelőtt Ausztráliának már kedvezőek voltak a természeti adottságai az ausztrálid társadalmak letelepedésére. A régészeti leletek alapján a pattintott kőkorszak jellemezte a gyarmatosítás korában is a bennszülött lakosságot.

Ázsiából különböző pattintott kőeszközök készítésének tudományát húsvágó, bőrkaparó, marokkövek készítésének módszereit hozták Ausztráliába. Vadászattal, halászattal és gyűjtögetéssel szerezték élelmüket. A vadászat a férfiak feladata volt, néhány nagycsalád férfi tagjai fogtak össze és indultak hosszabb-rövidebb utakra, hogy Ausztrália különös állatvilágából vadásszanak, és élelmet szerezzenek.

Arthur Phillip emlékiratai szerint egyáltalán bámulatosnak tűnt, hogy meg tudtak élni, a szárazföld belsejében a talaj ugyanis terméketlen volt, és

nem nagyon tudták kihasználni. A bennszülött lakosság éppen ezért elsősorban a partvidéken települt meg, és fő táplálékuk a hal volt. Az első telepesek számára szinte lehetetlennek tűnt az, hogy pusztá dárdával egyéb állatot is elejthessenek. Meglehetősen ritkán tűntek fel az európaiak megjelenése után a hordatársadalmak a partvidéken, rejtőzködtek a megjelenő fehér telepesek elől. Bizonyos helyeken azonban bennszülöttek kunyhóira akadtak, és az egyik kunyhó mellett például kengurucsontokat fedeztek fel. Nem messze tőle néhány fa lángokban állt, sőt találtak egy földön heverő lerágott páfrányfa-gyökérdarabot. Fakéregből hajlított, tölcsérszerűen felállított kunyhók Arthur Phillipet a gyerekek kártyaváraitra emlékeztették.

Ismerték a tüzet, az első betelepülők több helyen találtak parazsat, néhány esetben a parázs mellett osztriga- és feketekagyló-héjakat. A bennszülöttek fegyverzetét dárda és a pajzs jellemezte. Gyakran vívtak törzsi háborúkat főleg a tengerparton. Halban ugyanis viszonylag szegény volt az ausztrál tengerpart, és a területért egy-egy nehezebb időszakban a 80–100 fős hordatársadalmak háborúkat vívtak. Vájt, kenuszerű csónakokkal halásztak.

Halban gazdagabb időszakokban nem ették meg a cápát és a tuskés ráját, nehezebb időszakban viszont örömet fordultak ezekhez a halfélékhez is. A partra vetett bálnatetemeket felszabdalták, és meg sem várták, amíg megül a tűzön, azonnal, éppen csak a bőrét megpörkölvé fogyasztották.

Az Új-Dél-Wales területén megfigyelt bennszülöttek kevés dísz viseltek magukon, rengeteg forradás volt azonban testükön, és ábrákat festettek magukra. A férfiak rövid szakállat viseltek, amelyet perzseltek, hogy rövid maradjon. Egyesek kutyafogát, tengeri rák ollóját és csontocskákat aggattak a nyakukba. A nőket nem díszítették, meztelenül jártak. A hideget és az esőt nehezen tűrték. Záporosó esetén faháncsot borítottak a fejükre, és egész testük reszketett a hidegtől. Az első telepesek olajszagúnak találták a bennszülötteket. Ritkán mosakodtak, de ugyanakkor érzékenyek voltak a piszokra, és undorodtak a kellemetlen, erős szagoktól: például egyikük megérintett egy darab disznóhúst, aztán iszonyodva szagolgatta a kezét, odanyújtotta ujját a többieknek, hogy szagolják meg. A kenyeret és a húst elfogadták, de eldobták, nem fogyasztották el.

A temetkezési szokásaik alig ismertek. Láthatóak voltak egyszerű sírhantok, kiemelkedések. Feltártak néhány sírt, ezekben esetenként félig megszenesedett állkapcsot találtak. A hamu elhelyezkedéséből lehetett következtetni, hogy a tetem hosszirányban feküdt, alatta éppen annyi hely volt, hogy tüzet gyújthattak alá. Valószínű, hogy hamvasztották halottaikat. Páfránnyal beszórták a sírt, és fölé köveket raktak a szél ellen védekezve. Érdekes volt azonban, hogy kevés sírt találtak a kunyhók környezetében.

Egymással szemben tisztességesek voltak. Elítélték a lopást, pl. a kenuk lopásáért háborúba keveredtek. Nyugodtan ott hagyták bárhol, éppen emiatt, mert tudták, hogy senki nem nyúl hajóikhoz. Megfigyelték a nemek szerinti munkamegosztást is, de az ausztrálid bennszülöttek nem kezelték ezt túl mereven. Általában a férfiak vadásztak és halásztak, azonban többször megfigyeltek halászó nőket is, miközben a férfiak kenujaikat készítették.

Egyszerű kőszerszámok segítségével dolgoztak, fából és csontból is készítettek eszközöket. Vadászatra dárdát és bumerángot használtak. A világon ismert legősibb bumerángot a Wylie mocsarakból ásták ki Dél-Ausztráliában. Ez a lelet kb. 10 ezer esztendő.

A kontinens természeti feltételei kedvezőtlenek voltak magasabb kultúra kialakulására. Hiányoztak a bővizű folyamok, a kiáradó folyók, amelyek termékennyé tették volna a földet. Ausztrália talajának jó része gyakorlatilag terméketlen. Hiányoztak továbbá a nagytestű állatok, nem ismerték a tevét, a kecskét, a szarvasmarhát és a lovat sem. Egyetlen állat kísérte őket hosszú déli útjukra, a dingó, amelyet néhány szerző inkább vadásztársnak, mint háziállatnak minősít.

Anyagi kultúrájuk azon az alacsony szinten rekedt meg, ahogyan a déli kontinensre megérkeztek. Az ausztrálidok kapcsolata megszakadt Ázsiával, és ily módon elszigetelődtek. Gyűjtögető, vadászó, halászó életformájuk konzerválódott. Valamennyi szerző említi, hogy egy-egy horda meghatározott területen folytatta portyázó életét. Tartósabb megtelepedésre alkalmas helyeket legfeljebb az északi trópusi vidék, az Arnhem-föld és a Carpentaria-öböl térségében tapasztaltak.

Megfigyelték, hogy a déli partokon, a hidegebb éghajlatú területeken a hűvös időben, erszéyes állatok prémjeibe burkolóztak, egyébként ruhát egyáltalán nem viseltek.

Különös az ausztrálid bennszülöttek mitológiája. Hittek egy régen volt világban, hittek az égből érkezett szellemekben, felfogásuk szerint állatősök uralták a Földet az ősidőkben. Szellemeik földi létük során nagy tetteket hajtottak végre: barlangokat, sziklákat, zuhatagokat, tavakat, fákat teremtettek, és természetesen ők alkották meg az emberiséget is. A mondabeli világot „dreamtime” nevezik, azokat a helyeket pedig, ahol nevezetes eseményeket hajtottak végre, az ősök „dreaming place”-nak nevezik. Ezek nagy tiszteletben állnak az őslakók társadalmában. A vallásaik által szentnek tartott kultikus helyekre különösen érvényes ez, például az Ayers Rock egyik részére, amelyet „kengurufaroknak” neveznek: ősi festmények, barlangok vannak ezen a vidéken. A festményeiket az első telepeseektől napjainkig mindenki megcsodálja. Nem voltak híján művészi hajlamoknak, gyönyörű sziklarajzok maradtak fent számos kultikus helyen.

Az európaiak megjelenésének idején, 1788-ban kb. negyedmillió volt az őslakosság létszáma. Aboriginnek nevezik őket. Abo névvel illeti Ausztrália fehér lakossága a negroid lakosságot. Törzseket is feltételeznek, ezeknek száma akár 500 is lehet, sokan azonban inkább hordatársadalmaknak vélik a korabeli ausztraliid bennszülött társadalmakat.

Tasmania szigetének őslakossága különbözik az ausztraliid őslakosságtól. Őket külön csoportba érdemes sorolni, mivel morfológiailag eltértek a kontinens lakóitól. A tasmaniai bennszülöttek szintén sötét bőrűek, erősen göndör hajuk van, amely megkülönbözteti őket az ausztraliidoktól. Rendkívül széles orr jellemzi az utóbbi népeiséget.

20–22 ezer évvel ezelőtt érkezhettek Tasmania területére a Basszoroson keresztül. Később megemelkedett a tenger szintje, előntötte a szoros, és megszakadt a kapcsolat az ausztraliid lakossággal. Kőszerszámokat alig használtak, nem voltak vadászó fegyvereik, és ismeretlen volt a dingo is Tasmaniában: A múlt század második felében a tasmaniai negroid lakosság teljes mértékben kipusztult főleg a behurcolt betegségek miatt.

ARTHUR PHILLIP KORMÁNYZÓSÁGA

Elhajózva Botany Bay-ből Cook kapitány a brit korona tulajdonává nyilvánította Ausztrália keleti partvidékét, és ezen a területen megalapította Új-Dél-Wales államot. Kedvező jelentést adott a terület értékeiről, összehasonlíthatatlanul magasabbra értékelve Ausztráliát, mint azt a Dampier-jelentés korábban tette.

Az angolok számára éppen kedvező időpontban jött az Új-Déli-Föld felfedezése. Az amerikai gyarmatokkal egyre nagyobb konfliktusaik voltak, és a kitörés szélén állt az amerikai függetlenségi háború. Ilyen körülmények között először Joseph Banks ötlete, hogy Ausztráliába fegyenceket küldjenek, meghallgatásra talált Angliában. Sir Joseph Banks egyébként a Cook-expedíció botanikusa volt. A Brit Korona megértéssel fogadta javaslatát, ugyanis a fegyencek deportálása miatt az anyaországnak konfliktusai voltak az amerikai gyarmatokkal. A fegyencek amerikai telepítése 1619-től indult. Ebben az évben I. Jakab törvényt hozott a Virginia Társaság megszüntetéséről. Ez tette lehetővé Amerikában a szabad földek birtoklását. Ekkortájt két irányból indult meg az amerikai gyarmatok létrehozása. Az amerikai délen úgynevezett királyi gyarmatok jöttek létre. Ezek ültetvényes vagy nagybirtokos jellegűek voltak. Néhány területen a Brit Korona nagybirtokokat adományozott. Így alakult ki Lord Penn birtokai körül Pennsylvania. Maryland

állam is nagybirtokos gyarmatként kezdte pályafutását, miként Lord de la Ware birtokai körül is kialakult Delaware.

Jakab nem késlekedett: 1619-ben átiratot intézett Virginia gyarmat tanácsához, amelyben fegyencek érkezéséről tudósította a helyi hatóságokat. Először száz prostituáltat küldtek Virginiába, aztán mindenféle bűnözők otthona lett az amerikai királyi gyarmatok területe. Mindamellett tény, hogy Virginia akkortájt még örömmel fogadta a hírt, helyeselve az angol betelepítéseket, annál is inkább, mert fehér nők gyakorlatilag alig voltak a gyarmaton. Virginia tanácsa tiltakozott a szállítmány miatt, azonban a lakosság lelkesedéssel fogadta a megoldást. Az áttelepített prostituáltaknak árfolyama is kialakult. Kezdetben 120 font dohányt is megadtak egy áttelepített nőért, később ez 150 fontig is emelkedett.

1632-ben fordult elő először olyan eset, hogy két fiatal lány visszaküldtek Angliába azon a címen, hogy viselkedésük nem felelt meg a törvényeknek. A büntetési módot II. Károly király két törvénnyel is megerősítette: 1678-ban és 1682-ben. Az 1678. évi törvény említette először a „transportation” kifejezést. A fenti jogszabály felhatalmazta a bírákat, hogy bizonyos büntetésekért száműzetést szabjanak ki. A súlyos bűnözők halálbüntetését kegyelemből 7 év száműzetésre (transportation) változtatták. Ez tulajdonképpen a halálbüntetés felfüggesztését jelentette. A száműzetési törvény 1717-ben bővült egy nevezetes paragrafussal: I. György király jóvoltából kimondták, hogy a „beneficium clericalae”, vagyis az egyházi embereknek a büntetési kedvezménye megszűnt. Az 1717. évi törvény gyakorlatilag kiterjedt a felsőbb osztályra, mindenkire, aki írni-olvasni tudott. Ezeket ezentúl száműzni is lehetett, és nagyon gyakran életük a gyarmatokon ért véget.

A gonosztevőknek bélyeget sütöttek a bal kezére, majd fél évtől két évig terjedő börtönbüntetésre ítélték őket, amelyet a tengeren túl kellett letölteniük. A 1717. évi törvény szigorítást jelentett. A halálbüntetés megváltásául 14 évi száműzetést szabott ki. 1718-ban az uralkodó újabb törvénnyel gazdagította Angliát. Az apróbb lopásokra kimondta a 7 évi száműzetést, így gyakorlatilag minden bűncselekményre kiterjedt a deportálás, még az úgynevezett kihágásokra is. A gyarmatok egyre kisebb lelkesedéssel fogadták az angol megoldást.

A számkivetetteket magánvállalkozóknak adták el Amerikában, többnyire azoknak a hajóknak a kapitányai, amelyek átszállították őket. A vállalkozók sokszor továbbadták a száműzöttek munkaerejét a büntetés időtartamára, és ezekért jelentékeny árat kaptak, egyes feljegyzések szerint 500 frankot is fejenként.

1773-ban a bostoni teadélután eseményeivel megkezdődött Amerika lázadása az angol uralom ellen. Maryland állam már 1766-ban erélyesen tilta-

kozott a bűnözők bevándorlása és amerikai száműzetése ellen, 1776-tól pedig lehetetlenné vált a bűnözők száműzetése az Újvilágba. Benjamin Franklin diplomáciai csatornákon is felvetette a kérdést, hogy mi lenne, ha Anglia hálából viszonzásképpen rendszeresen csörgőkígyó-szállítmányokat küldözgetne Angliába. 1776-tól kezdődően Amerikában gyakorlatilag lehetetlen volt a „transportation” intézményének végrehajtása, és kialakult a „hulk-rendszer”, ami azt jelentette, hogy leszerelt ócska hajókra internálták a fegyenceket. Woolwichban állomásoztak ezek az ócska hajók, amelyek fedélzetén az angol törvények szellemében meg kellett oldani a fegyenckérdést. 1778-ban törvényt hoztak, miszerint a fegyencek elhelyezésére börtönöket kell építeni, és törekedni kell átnevelésükre. Kezdetben Kanadára gondoltak mint eljövendő fegyenctelepre, azonban az Egyesült Államok elszakadásának példája nyugtalanító volt, így a kanadai megoldást elejtették.

1771-ben jelent meg James Cook jelentése első útjáról. Ebből kiderült, hogy 1770. április 18-án rábukkant Ausztrália keleti partjára, és a partraszállás eredményét is rögzítette ez az irat.

A Brit Parlament 1784. évi törvénye felhatalmazta III. György királyt, hogy tengeren túli helyeket keressen fegyencek deportálására. Az első flotta (First Fleet) élére James Cook kapitányt nevezték ki. Ő állította össze azt a hajóhadat, amely közül kettő hadihajó volt (a Sirius és a Supplyn). Néhány kísérőhajót is magával vitt az első flotta, így például a Golden Grove, a Fishburn és a Borowdale nevű hajókat. További hat kísérőhajó és egy fegyencszállító hajó is a flottával tartott. Arthur Phillip kapitány Londonban hivatalos jelentést tett közzé, és ez felkeltette az érdeklődést Botany Bay térsége és az Új-Dél-Walesnek nevezett gyarmat iránt.

A korona a Cook-jelentésre alapozva nagy horderejű döntést hozott az 1787. évben: meghatározta Új-Dél-Wales territórium és a hozzá tartozó területek határát a „Cape York”-foktól a „Cape South”-ig terjedő területen. Kirajzolódott egy új gyarmat, amelynek főköormányzójává ugyanekkor Arthur Phillipet nevezték ki, aki ezzel egy időben tengernaggyá lépett elő.

Ausztrália első főköormányzója német eredetű családból származott Apja, Jacob Phillip a XVIII. sz. elején Angliába vándorolt, és Londonban mint német nyelvtanár működött. Maga Arthur Phillip 1738-ban született Londonban. A tengerészeti pályát választotta, és ilyen jellegű tanulmányokat végzett Greenwichben. 1755-ben már a flotta szolgálatában találjuk tengerésztisztként. Végigküzdötte a hétéves háborút. 1761. június 7-én hadnaggyá léptették elő Havanna elfoglalásának időpontjában. A békekötés után 1763-ban megnősült, és az angliai Lyndhurst városában telepedett le. Először gazdálkodóként képzelte el életét, azonban nem tudott nyugodni, és ismét visszament a tengerészethez. Ezúttal portugál szolgálatban a spanyolok ellen

vívott háborúban találjuk. 1778-ban Franciaország is bekapcsolódott az észak-amerikai függetlenségi háborúba az amerikai gyarmatok mellett. Arthur Phillip megjelent az angol haditengerészetnél, és felajánlotta szolgálatait Nagy-Britanniának. 1781 novemberében fregattkapitánnyá nevezték ki az Ariadne hajóra. Néhány héttel később gyors karrierje eredményeként megkapta az Europe hadihajó parancsnokságát. Ez egy 64 ágyúval felszerelt hatalmas hadihajó volt. 1783-ban Kelet-Indiába vezényelték. 1787-ben viszont megkapta az Ausztrália fő kormányzója címet, és az első flottával a Syrius hajón elindult Ausztrália felé. Az első flotta hajóin és a néhány kísé-
rőhajón összesen 778 foglyot szállítottak, ezek körül 192 nő, 13 gyerek is tartozott az elítéltekhez. A foglyokat 10 tiszt és 202 tengerész őrizte a hajón. 28 katonának megengedték, hogy a családját magával vigye. A flotta Mother Bankban állomásozott, és innen kelt útra 1787. május 13-án. A flotta útjáról és történetéről 1789-ben Arthur Phillip könyvet írt: „Utazás a Botany Bay-be, Egy gyarmat alapítása Port Jacksonban és Norfolk-szigeten” címmel. 1794-ben Phillip közzétett egy másik munkát, amelynek a „Napló az új gyarmaton” címet adta. Ebben a könyvében az 1790–1792 közötti eseményekről írt, és foglalkozott a bennszülöttekkel való megismerkedés élményével is. Az elinduló flotta nagy eseményt jelentett a korabeli Angliában. A Hyena királyi futárhajó hosszan kísérte a La Manche-csatorna vizein, hogy jelentést hozzon az út első napjairól, azonban a tenger olyan viharos volt, hogy különösebben érdekfeszítő híreket az elindulatról nem tudott közölni a május 20-án visszatérő hajó. Pedig érdekes események zajlottak a távoli tengerek felé tartó hajók fedélzetén: a Scarborough hajón lázadás tört ki. A fegyencek abban bíztak, hogy létszámförlényük révén hatalmukba kerítik a hajót, és éjnek idején el tudnak vitorlázni.

A terv azonban kitudódott: elfogták a lázadás vezetőit, és a Syrius hajóra szállították. A fenyítések után a rabokat különböző hajókon helyezték el, egy részüket a Prince of Wales fedélzetére vitték, és elválasztották társaiktól. Az expedíció először Santa Cruzban vetett horgonyt a Kanári-szigeteken. Phillip kormányzó itt élelmiszert és friss vizet hozatott a hajókra. A katonák és az elítéltek friss húst és gyümölcsöt kaptak, hogy megóvják őket a betegségek-től. Nagyon fontos, hogy sikerült leküzdeni a skorbutot: egy font kenyeret, egy font húst és egy pint bort kaptak naponta a tengerész katonák, a rabok háromnegyed font húst és ugyanennyi kenyeret. A raboknak bor nem járt. Ezzel sikerült megóvni egészségüket, a betegek és a halottak száma kisebb volt, mint más hasonló utakon. Valamennyi hajón az út alatt 79 fegyenc betegedett meg, a halottak száma 21, ezek közül 3 gyerek volt.

Kikötöttek az északi szélesség 40°-án az Azori-szigeteken és Madeira szigetén is. Útjuk során érintették a Zöldfoki-szigeteket is, ám itt a kedvezőt-

len időjárás miatt nem sikerült kikötniük, így a hajók folytatták útjukat legközelebbi céljuk, Rio de Janeiro felé. Kezdetben a Jóreménység-fokán keresztül akartak Ausztráliába hajózni, azonban úgy határozott az expedíció, hogy Dél-Amerikát is megkerülve jutnak el Ausztráliába. Nem nagy kitérőről volt szó, hisz az Atlanti-óceán Afrika felőli oldalán gyakori a szélcsend. Ez egymagában is elég indok volt arra, hogy nyugat felé tartsanak, mert a szélviszonyok arrafelé kedvezőbbek voltak.

Augusztus 6-án horgonyt is vetettek Rio de Janeiro kikötőjében. A város akkortájt egész Brazília fővárosa és az alkirály székhelye volt. Itt szintén vettek fel élelmiszert és édesvizet. Ebben az időben minden kereskedelmi hajó meghatározott díjat tartozott fizetni. Megkövetelték tőlük a vámilletéket, azonban Phillip kormányzó bejelentette, hogy királyi készleteket szállít, és ilyen módon nem ragaszkodtak a formaságokhoz. Az élelmiszereket itt olcsón lehetett beszerezni. Csaknem egy hónapig állomásoztak Rio kikötőjében. Szeptember 4-én felvonták a horgonyt, és elvitorláztak a város tengerparti erődje előtt. Az alkirály 21 ágyúlovással üdvözölte őket, és ezt hasonlóképpen viszonzta a Syrius hadihajó.

Afrika partjai felé vették útjukat. Október 13-án behajóztak a káprázatos szépségű Asztal-öbölbe (Table Bay). Ez volt az utolsó kikötő Ausztráliáig.

Volt egy halálos baleset: az egyik rab beleesett a tengerbe, és már nem sikerült megmenteni. A Jóreménység-foka felé hajózva látták Fokvárost, amely akkortájt Dél-Afrika legfontosabb holland telepe volt. A Jóreménység-fok környéke nem volt túl kellemes, hatalmas vihar tombolt, végül mégis kikötöttek Fokvárosban. A kormányzó, Van Graafe meghívta az angol tiszteket egy fogadásra, ahol kedvesen és udvariasan viszonyult hozzájuk. Amikor elindultak Fokváros kikötőjéből, 500 különféle állat nyüzsgött a hajók fedélzetén. Magát az Asztal-hegységet megcsodálták (hollandul Táffelberg). Az angolok Table Mountains-nak nevezték a festői hegyet, amely Fokváros fölé magasodik, páratlan természeti környezetet kölcsönözve a városnak.

November 12-én kihajóztak a tengerre. Néhány napos délkeleti szél késleltette őket, azonban az expedíció végre elindult, hogy átkeljen a Indiai-óceánon a távoli Ausztrália felé tartva. 1778. január 3-tól nagyon kedvező volt a széljárás, csaknem állandóan északnyugati szelek jártak, és ezek segítségével 51 nap alatt 7000 mérföldes utat sikerült megtenniük, és megpillantották Új-Dél-Wales partjait. Az erős déli tengeráramlás és a változó szelek miatt január 8-án értek a Botany-öbölbe.

Január 19-én horgonyt vetett az Alexander, a Scarborough és a Friendship. Január 20-án megérkezett a Syrius, így a „második flotta” (Second Fleet) valamennyi hajója sikeresen eljutott Ausztráliába.

Az öböl fekvése ragyogónak tűnt, és felderítették a környéket, majd január 22-én megtalálták a kikötés szempontjából minden képzeletet felülmúló Port Jackson-öblöt, amelyről emlékirataiban Cook külön is megemlékezett, megállapítva, hogy az a világ egyik legfestőibb és legjobb kikötője.

Ezer hajó is biztonságban horgonyozhatna ezen a helyen – írta naplójába Arthur Phillip. A kormányzó Lord Sydney gyarmatügyi államtitkár tiszteletére a területet Sydney Cove-nak nevezte. A hajók körül összesereglettek a bennszülöttek. Lándzsával voltak felfegyverkezve, eleinte hangos kiáltásokkal üdvözölték az érkezőket, viselkedésük barátságos volt, és eloszlatta a kételyeiket. Elfogadták az ajándékokat is. Az egyik közülük, aki törzsfőnöknek tűnt, nagy bizalommal viseltetett Arthur Phillip irányában. Közeledtek a partra szálló legénység gyújtotta tüzekhez, mikor a hajók legénysége éppen ebédet főzött. Szóval és taglejtésekkel megértették egymást. Ekkor még nem sejtették, hogy lesznek még nehezebb idők is a bennszülöttek és az újonnan érkezettek eljövendő kapcsolatában.

AZ ELSŐ TELEP ALAPÍTÁSA

Éppen időben érkeztek, ugyanis néhány nappal később, január 25-én francia hajók jelentek meg. A Boussole és az Astrolabe vitorlások, amelyek éppen felfedező úton jártak ezen a vidéken La Perouse vezetésével. Terosen francia tengerésztiszt 1785-ben a francia kormány megbízásából földközi útra indult, és miután Dél-Amerika partjait körülhajózta, és felkutatta Kalifornia partvidékét, áthajózott Macaunál a Fülöp-szigetekre, és fontos felfedezéseket tett. Ausztráliában ezen út során jelent meg a Botany-öbölben, és ott angolokat talált, erre eltávozott. Expedíciójának további sorsa ismeretlen volt egészen 1827-ig, amikor rábukkantak hajójának roncsaira egy kisebb sziget közelében Óceániában. Utolsó levelét Franciaországba egyébként Sydneyből írta 1788. február 27-én. Napokon múlt tehát Ausztrália sorsa. A franciák is nyilván szerették volna a nagy Déli Földet birtokba venni. Talán ennek is hatása volt Arthur Phillip kormányzóra, aki január 26-án feltűnő helyen kitűzette Új-Dél-Walesben az angol lobogót. A kormányzó és néhány magasabb rangú tiszt ünnepélyesen koccintottak a király egészségére és a telep felvirágzására. Ezt tehát Sydney alapításának dátuma. A kormányzó lakóházának összerakható részeit Európából hozták magukkal. Ez volt az első épület Sydneyben. A fegyencekkel partra szállították és összerakatták a kormányzónak otthont adó épületet. Kórházskátrakat rendszeresítettek annak ellenére, hogy a betegségek nem voltak jelentősek közöttük. Hamarosan azonban néhány emberen a skorbut jelei mutatkoztak, és a kórházskátrak

csakhamar megteltek betegekkel. Ritkán adtak friss húst és halat, növényi eledelük pedig nem volt elég, így elég nehéz volt kezelni a betegséget. Ausztráliában kezdetben nagy nehézség várt a telepesekre, ráadásul február elején jött az esős időszak: egy villám belesújtott egy fába, és öt juhot is elpusztított a készletekből.

1788. február 7-ét nyilvánították kezdő napnak, amikor Új-Dél-Walesben megalakult a törvényeknek megfelelő kormányzat. A lehető legnagyobb színpompával és méltósággal ünnepelték meg az eseményt. A gyarmat egész népessége összegyűlt egy elegyengetett területen. A katonák fegyvereikkel sorakoztak, a fegyenceknek külön helyet jelölt ki a kormányzó, aki – nagy optimizmusról tanúskodva – tisztségeket ruházott a kíséretében lévő személyekre. A legfőbb bíró Collins lett, aki felolvasta a királyi határozatot Új-Dél-Wales megalapításáról. Ismertette a gyarmat határaitól szóló királyi leiratot, kifejtve, hogy az új állam magába foglalja az általa felsorolt minden területet és valamennyi szigetet az említett szélességi fokok között, a partvidék térségében. El is határozták, hogy a jövőben helyőrséget, erődöket és kastélyokat emelnek ezeken a területeken. Érvénybe lépett a parlamenti okmány a gyarmat megalapításáról, helyettes kormányzóvá Ross őrnagyot nevezték ki. Arthur Phillip kormányzó köszönetet mondott a katonáknak derekas és bátor magatartásukért, a fegyenceknek pedig feltárta a helyzetet. Figyelmeztette őket, hogy hazájuk törvényei szerint kell viselkedniük, és azt is kiemelte, hogy szorgalommal és jó viselkedéssel egy új társadalom tagjaivá válhatnak. Minden lehetőséget megkapnak – hangsúlyozta –, hogy jó szándékukat tette váltsák, de a gonosznak úgyszólván minden kísértésétől távol kell maradniuk. Ezek után a kis társadalom megkezdte mindennapi életét.

Phillip kormányzó azt is kilátásba helyezte, hogy akik vétének a törvények ellen, azokra teljes szigorral fog lesújtani. Azzal a nyilatkozattal végezte beszédét, miszerin fő törekvése, hogy az alája rendelték boldogságán munkálkodjon, és Új-Dél-Wales területét a haza javára és dicsőségére kormányozza.

Megépítették a fegyencnyuhókat, cölöpöket vertek le, ezeket ágakkal borították. Kaszárnyát is létesítettek a kórház és a város között emelkedő magaslaton, azonban a hozzáértő munkáskéz hiánya gyakran akadályozta a munkákat. Templomot is építeni kezdtek a díszter egyik oldalán. Sürgető volt, hogy felépüljön egy raktárépület. Kezdetben a hajókat használták raktárként.

Érdekessége a város alapításának, hogy a Jackson-öböl nyugati oldalán benyúló földnyelven Dawes hadnagy vezetésével kis obszervatóriumot létesítettek. Az állatállomány a térségben egyre bővült, ezeknek karámokat és

istállókat létesítettek. Egy gyönyörű vidéken, melyet a kormányzó Rose Hill-nek nevezett (Rózsadomb), a tisztek számára lakásokat építettek. Jól haladtak a telep alapításával, azonban bőven akadt nehézség is. Nélkülözték a kellő tisztaságú friss vizet. Kénytelenek voltak forrásokat felkutatni a környéken.

A kormányzó házát 17 m (56 láb) magasságban alapozták a dagály víz-állása fölött. 15 láb mélységben kitűnő tisztaságú forrásra bukkantak a térségben. A kormányzó két ízben is megkísérelte a vidék felfedezését. Április 15-én indult első felfedező útjára, ahová néhány tiszt és tengerész kísérte el. Négy napra való élelmet vittek, és feltárták a Jackson-öböl egyik részén az ún. Shell-öblöt.

Csakhamar egy nagy tóhoz érkeztek, körös-körül mocsár és ingovány övezte a tavat. Ezen láttak először fekete hattyúkat, amely Ausztrália egyik érdekes állata. Három nap küzdelem után átkeltek a mocsaras lápon, ahol azonban egy sűrű őserdő állta útjukat, amely hiábavalóvá tette további próbálkozásukat: a hegyekhez nem sikerült eljutni. A kormányzó Camarthen-hegységnek nevezte az északabbi hegycsúcsokat jelző hegyvidéket, a délit pedig Lawson-hegységnek. A kettő között emelkedő hegyet Richmond-hegységnek keresztelte. Festői képek tárultak szemük elé a dombok tetejéről, a talaj termékenynek mutatkozott, a környező táj pedig olyan szép volt, hogy a kormányzó Bellevue-nek nevezte el.

Kb. 50 km mélységben sikerült behatolniuk a kontinens belsejébe, nyilvánvalóvá vált, hogy Ausztrália felfedezése és felderítése komoly feladat lesz. Vissza kellett fordulniuk, mert nem vittek elég élelmiszert. Találkoztak bennszülöttekkel is. Különösképpen a nők öncsonkítása volt szokásos: hiányoztak ujjpercek, illetve fogaik elöl, nyilvánvalóan öncsonkító szándékkal hiányosak voltak, kiderült később, hogy a hozzátartozók öncsonkítása temetések során történik borzasztó körülmények közt. Megalakultak tehát az első telepek. Nem messze a Jackson-öböl partjaitól felépítették az első börtönt.

FELFEDEZŐ UTAK A PARTVIDÉKEN

Az első kormányzó, Arthur Phillip kapitány indult először felfedező utakra a kontinens keleti partvidékén. A megalakított Sydneytől észak felé kitűnő öblök és gyönyörű tengerpart fogadta az első telepeseket. Nem csoda hát, hogy ha először Broken Bay öblének felderítésére indultak. A terepviszonyok csodálatosak: a világ egyik legpompásabb partvidékén haladt az expedíció, hajóikkal elérték Manly félszigetét, majd pedig észak felé hajózva sziklás tengerparton haladtak Broken Bay irányában. Maga az öböl mé-

lyen benyúlik a kontinens belsejébe, és az út folytatható egy széles folyón a Hawkesbury-folyó és egészen mélyen csaknem a Kék-hegyek térségéig. Nem csoda hát, ha érdekelte élelmezési szempontból is, kutatási szempontból is, az emberi természetes kíváncsiság miatt is a telepéseket az öböl partvidéke. Ráadásul élelemhiány miatt rá is kényszerültek, hogy egyre beljebb és nagyobb távolságra menjenek az első telepekről.

Új telepeket is kellett keresni, ahová a kezelhetetlen fegyenceket irányítják. Phillip kormányzó kénytelen volt észlelni, hogy a törvények szigorú alkalmazása ellenére is gondok voltak néhány fegyencel, részben összecsaptak a bennszülöttekkel, könnyelmű összetűzésekbe bonyolódtak, és nemegyszer kitették magukat a bennszülöttek bumerángjainak, hajítódárdáinak, és a legkeményebb büntetések sem riasztották őket vissza kisebb-nagyobb bűncselekményektől. 1788 februárjában például a büntető bíróság hat fegyencet halálra ítélt, a vezért még aznap kivégezték, a többieket pedig egy kis szigetre száműzték, ahol kenyéren és vízen kellett élniük. Ismétlen fosztogatták ugyanis fegyenc társaikat, mivel meglehetősen alacsonyak voltak az élelmiszeradagok. Nem nagyon érkeztek azok a hajók, amelyek élelmiszert hoztak volna Angliából.

1788. március 2-án a kormányzó két csónakkal elindult észak felé, mintegy nyolc mérföldre a Broken Bay felderítésére. Estére az öbölbe értek, nem mertek azonban partra szállni. Az éjszakát a hajókon töltötték egy sziklás földnyelv mellett valahol az öböl északnyugati részében. A partvidék ugyanis tele volt bennszülöttekkel, másnap tovább folytatták a hajózást, beljebb nyugat felé a Broken Bay hullámain, majd egy elágazásba jutottak, ahol egy nagy vízhozamú folyó állta útjukat. Kezdetben nem is tudtak behajózni a folyó deltájába, ez volt a Hawkesbury-folyó. Arthur Phillip kormányzó megállapítása szerint a tengerszint feletti magasság jóval meghaladta a Botany Bay térségének hasonló adatait.

Végül sikerült bejutniuk az öböl nyugati területén egy újabb kisebb öbölbe. Ezt a területet a kormányzó Pitt's Water-nek nevezte. A környék domborzata egysíkú volt, azonban délnyugat felé kéklő színben úszó hegyek meredtek az égnek, és a terület földművelésre alkalmasnak látszott. Észlelték, hogy az öböl nyugati partvidékén édesvíz található, a patakok és az említett folyó is jelentős mennyiségű ivóvizet szállít.

A partraszállásuk után hamar felbukkant egy csoport bennszülött. Egy fiatalasszony beszédes és jókedvű volt, ez azért lepte meg őket, mert a nők kevésbé voltak élénkek és kevésbé nyitottak, mint a férfiak az ausztraliid lakosság körében. Odavezett hozzájuk, ez az asszony felállt a csónakjában, és énekelt egy egészen tetszetős dalt. Készségesen segédkeztek a tűzgyújtásban a bennszülött férfiak is, és nagyon barátságosan viselkedtek.

A telepések hálóval halásztak, és a háló látványára odasereglett egy csomó bennszülött. Majdnem valamennyi asszony bal kezén hiányzott a kisujj egy-két ujjperece. Kiderült, hogy azért csonkították meg magukat igen fájdalmas műtéttel, mert gyász esetek alkalmával így vettek végső búcsút az elhunyttól. A műtétet kőszerszámokkal hajtották végre, úgynevezett kagylókéssel.

A kagylókést egyébként dárdaik hegyezésére is használták. A szikláról leválasztott kagylókat nevezték így. A férfiak is csonkították magukat, jobb első fogukat kitörték, ami szintén a szomorúság, a fájdalom kifejezését jelentette náluk.

Idős embereket is szép számmal találtak, akik ily módon díszítették magukat: pálcikákat szúrtak az orrukba, és festették az arcukat, ami nyilván a méltóság jele volt.

A halászatukat is megfigyelték. Gyöngyházszerű kagyló belsejéből készítették a horgot, amikor a hal rákapott, a part felé vonszolták, és egy vetődárdával elejtették a halat, hogy könnyebben megbirkózzanak vele.

Megpróbálták partra szállni ezen az idilli vidéken, de nem tudtak a partig hatolni a hajóval, végül is egy szikla tetejéről a bennszülöttek segítettek a partraszállásban. Az aboriginek nap mint nap táncolva, dalolva jöttek Arthur Phillip kis csapata elé.

A barátság addig tartott, míg észre nem vették, hogy egy öreg bennszülött ellopott egy lapátot. A kormányzó szükségét érezte, hogy érzékeltesse nemtetszését, amikor az öregember vállát megveregette, a barátság szűnni látszott, és félelmetes magatartást és tekinteteket észlelt a társaság. Azért, hogy megnyugtassák a kis horda tagjait, a kormányzó lapátokat osztott szét, de jobbnak látták az esős idő és a megváltozott légkör miatt visszatérni Botany Bay-be.

Március 9-én visszatért a kormányzó Sydneybe, a Port Jackson-öböl partvidékére. Útjuk során sok hasznos ismeretet szereztek. Megismerték észak felé – legalábbis egy rövid távon – a vidéket, és vállalkozásuk további expedíciók forrása lett.

Egyre merészebben utaztak a környező szigetekre is. Ebben szerepet játszott a franciák megjelenése a térségben. Egy minorita szerzetes, Le Receveur expedíciójával a közelben tartózkodott. A szerzetes megsebesült a Navigátor-szigeteken (Samoa-szigetek), a bennszülöttek ugyanis megtámadták őket, és a derék minorita halálos sebet kapott. A francia hajó, a De la Peyrose éppen föld körüli úton volt.

Ez a tragédia is szerepet játszott abban, hogy a telepések elindultak a Norfolk-sziget irányába. Március 19-én Ball hadnagy vissza is tért a sziget-

ről, hogy jelentést tegyen a kormányzónak. A szigeten a Ball-jelentés szerint művelésre alkalmas föld nem volt. A földművelés esetleges megindításához erdőket kellett irtani. A partvidék azonban halban gazdagnak mutatkozott, sőt néhány évszakban a teknősbékák is a partközelségbe jöttek. Javította a helyzetet, hogy megszámlálhatatlan madár népesítette be a sziget erdőseit.

A gyönyörű tollazatú madarak, galambok, tyúkfélék szelídek voltak, és kézzel is meg lehetett fogni őket. Mindez a Norfolk-sziget értékét megnövelte a telepések szemében. A kormányzó hamarosan újabb utazásra vállalkozott. Március 25-én két hajót szerelt fel az újabb felfedezések reményében: a Charlotte-ot és Lady Penryth-et. A két vitorlást egy teherhajó kísérte, a Scarborough.

Engedélyt kaptak, hogy Kína felé vitorlázzanak, és mihelyt kapitányaik alkalmasnak találják a helyet, élelmiszert szerezzenek a gyarmatoknak.

Április 15-én maga a kormányzó is útra kelt néhány tiszt és matróz kíséretében. Négy napra való élelmet pakoltak hajóikra, és felhajóztak a Kagyló-öböl térségébe (Shell Cove). Ez a Jackson-öböl északi bejáratánál található. Hamarosan egy tóhoz értek, itt látták először Ausztrália egyik érdekes madarát, a fekete hattyút.

Ritka fajta mindenütt a világon, itt viszont nagy populációban élt. Nyugat felé haladva egy lápos-mocsaras területre jutottak, és elindultak a hegyek felé. A tengerparttól 20–25 km-re észleltek magasabb dombokat. El is nevezte a kormányzó a legészakibbat Camarthen-hegységnek, a legdélibbet Glancstow-hegységnek, és a kettő között emelkedő hegy a Richmond nevet kapta.

Április 22-én egy hasonló felfedezőútra indult a kormányzó a földrész belsejébe. A Port Jackson-öböl szélén szállt partra katonáival.

Gyönyörű vidékre jutottak, azonban beljebb áthatolhatatlan őserdő állta útjukat. Egy kis patak mentén sikerült felfelé haladniuk és áttörni a sűrű bozótoson. Három napon át szakadatlanul gyalogoltak nyugat felé szelíd lankájú, gyönyörű dombvidéken keresztül. A kép festői lehetett, a kékbe burkolózó hegyeket láttak nyugat felé, el is nevezték ezeket Kék-hegyeknek (Blue Mountains). A környező táj olyan szép volt, hogy a kormányzó Bellevue-nek nevezte el. Kb. 50 km-re jártak a hegyektől: ezen az expedíción sátrakat, fegyvereket és egyéb felszerelést nem vihettek magukkal a távolság miatt. Sikerült azonban felmérni, hogy nagy nehézségeket fog okozni a behatolás a szárazföld belsejébe. Visszafelé másfél nap alatt fáradtság nélkül elérték a hajókat.

Itt is sok abo-val találkoztak, érdekes ismereteket szereztek a bennszülöttekről. Látták azok kunyhóit. Az egyik mellett kengurucsontokat is felfe-

dezek. Néhány fa lángokban állt útjuk során. Érdekes volt a bennszülöttek táplálkozásában, hogy páfrányfagyökeret rágtak. Az eddig felfedezett vidéken negyed óráig sem lehetett menni anélkül, hogy égő fadarabokat, tűz perzselte fákat ne találjanak a telepesek, ugyanakkor a vidék néptelennek látszott. Nyilvánvaló volt, hogy az aboriginek ellenségesek, és elrejtőznek a telepesek elől.

Bizonyos fafajták különösen könnyen égtek, például a gumifa. A bennszülöttek ennek gyökerét gyújtották meg, ha tüzet akartak csiholni.

A kormányzó hamarosan arra a sajnálatos felfedezésre jutott, hogy a bennszülöttek fosztogatják élelemkészleteiket. Hazafelé menet nyilvánvalóvá vált, hogy élő állatok tűntek el. Egyébként nagyon szerény volt az élelemkészletük, a kormányzó feljegyzései szerint 1788 áprilisának közepén: 87 csirke, 127 tyúk, 135 kacsa, 29 liba, 18 pulyka, 5 nyúl, 25 malac, 49 disznó, 19 kecske, 29 juh, 5 tehén, 2 bika, 4 ló és 3 csikó. Ball hadnagynak, aki a Supply fedélzetén eljutott egy szigetre, amelyet Lord Howesről Howes-szigetnek neveztek el, sikerült egy fontos élelemforrást felkutatni. Itt egy teknősbékatelepet talált, és megpróbált teknősbékákat a hajójára vinni remélve, hogy ezzel a friss élelmiszerrel sikerül megelőzniük a skorbutot.

A teknősbéka-vadászat azonban balul ütött ki, a bennszülöttek megtámadták őket. Először egy elbolyongó embert támadtak meg, aki sebesülve érkezett vissza a telepre. A fején sérült meg, egy másik fegyenc pedig a hátán kapott sebet. Kevéssel később az egyik kunyhóban véres inget és kalapot találtak, dárda járta át.

Az elrabolt ember teste azonban eltűnt. Május 30-án újabb bennszülött támadás érte a Howes-szigetre érkezetteket, két embert holtan találtak, egyiküknek négy hajítódárda volt a testében, az egyik teljesen átütötte, a másik holttesten nem volt nyoma sebesülésnek. Valószínűleg vájt csónakokat akartak lopni a bennszülöttektől. Az öböl partján egyébként húsz vájt csónakot láttak halászó bennszülöttekkel, később egy másik reggelen ötvenre emelkedett a kenuk száma. Úgy döntöttek, hogy vissza kell térni Port Jacksonbe, noha nem sikerült élelmiszer-tartalékokat szerezni.

Június 4-én, III. György király születésnapján a kormányzó ünnepséget rendeztetett. Pihenőnap, vigasságok napja volt, amikor is a telep minden lakóját meghívták szerény lakomára. Napkeltekor két hajójuk, a Syrius és a Supply 21 üdvölvést adott le a király tiszteletére, és ezt délután egy óraker megismételték. A partról három sortüzet adtak válaszul a hajók üdvözlő lövésére. Az egész tábor úszott a boldogságban. Hogy senki ne maradjon ki a nap örömeiből, négy fegyenc halálbüntetését a kormányzó száműzetésre változtatta. A szárazföldnek ezt a részét az ünnep tiszteletére Cumberlandnak nevezte el Arthur Phillip kormányzó.

A betegségek gondot okoztak a telepeseknek. Június 24-e és 30-a között összesen 28 ember betegedett meg a tengerészek és 66 a fegyencek közül.

A kínzó éhség hamarosan enyhülni látszott, ősszel megérkezett néhány hajó Angliából, amelyek lehetővé tették, hogy a gyarmat lakossága normálisabban táplálkozzon. A Fishburn és a Golden Grove élelmiszert szállító hajók enyhítették az éhezés okozta gondokat.

Laktanyákat építettek, majd kezdték megtervezni Sydney városát. Először a legfontosabb középületeket terveit vázolták fel. A Port Jackson-öböl déli részén a szélesebbik félsziget legmagasabb pontján hozták létre a kórházat, mellette templomot emeltek. Egy kis öböl választotta el az egyik félszigetet a másiktól, amelynek partjára a kormányzóság épületét tették. A lakónegyed és a kaszárnyák e mögé kerültek.

Derékszögben épített utcákat hoztak létre. A városnak ezt a részét Rose Hillnek nevezték. 1789 eleje nagy örömet hozott a telepeseknek és a fegyenceknek: a Jóreménység-fokáról május 6-án megérkezett Hunter kapitány, aki a Sirius fedélzetén élelmiszereket szállított. Ekkor kapták az első híreket a világról.

A Sirius 600 mázsa lisztet hozott, ez azonban a gyarmat számára mindössze kb. 3–4 hónapra volt elegendő. Úgy látszik, hogy Angliában megfeleltek a kolóniáról.

1789 végére a napi adag 2/3-ra, 1/3-ra szállítattott le, csak az asszonyok és gyermekek kaptak teljes adagot. Az első aratás 1789-ben volt Paramattában, nem lendített sokat a gyarmat helyzetén, az egész termésből vetőmag lett, hiszen ki akarták terjeszteni a megművelt földeket. A kormányzó az élelemhiány miatt tanácsosnak tartotta kihirdetni az ostromállapotot Új-Dél-Walesben. Hadbírószéket hozott létre, és a raktárakat katonákkal őriztette. Az éhező embereket a legkegyetlenebb testi fenyegetések sem rettentették el.

Collins főbíró például a következő esetről tett jelentést. Egy fegyencet tolvajlás miatt 500 korbácsütésre ítélt, ennek egy részét ráérték, de nem bírta ki, kórházba került. A bilincseiből valahogy sikerült kiszabadulnia, megszökött, és első lépése az volt, hogy betört a szomszédos kertbe.

Hamarosan ismét érkezett néhány hajó kevés élelmiszerral. 1798 júniusában befutott a Lady Julianna, rakománya 222 női fegyenc volt. Az öröm nagy volt a gyarmaton. A női fegyencek új szállítmánya egy kis pezsgést hozott a kolónia életébe.

Csekély mértékben javíthatták a fejadagot az új szállítmány hatására. Két hónap múlva újabb hajó érkezett, a Guardian. Sajnos útközben egy tengeri baleset miatt jéghegybe ütközött a hajó, és az élelem nagyobb részét a tengerbe vetették.

Egy-egy hajó, kevés élelem és nagy létfenntartási gondok jellemezték a korai Ausztráliát. A brit kormány ilyen körülmények között elhatározta, hogy katonákat küld Ausztráliába. Hamarosan meg is alapították a brit korona újabb ékességének szánt új-dél-walesi ezredet.

Az ezred katonáinak egy része a Justinian hajón érkezett a gyarmatra. Az ezred tisztjei az ausztrál politikában a későbbiekben sok gondot okoztak. Megérkezésükkel egy időben szabályozták a tiszteknek és katonáknak adományozandó földek nagyságát: a büntetésüket letöltött fegyencek 30 acre földet kaptak, ha nem volt családjuk, 50-et ha megházasodtak, és további 10 acre földet minden gyerek után.

Járt nekik építőanyag a házuk felépítéséhez, kaptak földművelő eszközöket, valamint egy évre vetőmagot, illetve ingyen étellemezést. Ez az ingyen étellemezés később másfél évre módosult. Akik viszont elhagyták földjüket, azoktól visszavették a tulajdonjogot is.

A bennszülöttekkel romlott a kapcsolat, sőt egyik alkalommal maga a kormányzó is megsebesült. Naplójában azt írja, hogy egy bennszülött felé tartott, dárdát ragadott, beletette egy hajítófába.

Arthur Phillip nem hitte, hogy veszélyben van. A bennszülöttek azonban „väre-väre” felkiáltásokkal nemtetszésüket fejezték ki. A kormányzóra hajítottak egy dárdát, és az behatolt a kulcscsont mellett, és a harmadik bordájánál jött ki. Természetesen a bennszülött elszaladt, és valamennyi társa követte.

Szökések is előfordultak a gyarmatról. Szeptember 23-ára virradó éjjelen öten szöktek meg egy csónakban, vezetőjük egy Bryan nevű, egykori matróz, magával vitte családját is. Timor szigetére menekültek, ott hajótörteknek mondták magukat, és a hollandok befogadták őket. Azonban egy ott veszteglő angol hajó felvilágosította a hatóságokat, és ezekután visszavitték őket Angliába.

Phillip kormányzó utolsó éve a gyarmaton viszonylag eseménytelenül telt, egyre gyakrabban érkeztek hajók, javult az étellemszer-ellátás, és jelentősen megerősítették a gyarmati ezredet.

1791 februárjában új település született a Port Jackson-öböl északi részén, ahol családjával együtt letelepült nyolc kiszolgált katona.

Az új települést Marshfieldnek keresztelték.

A szállító hajók egyike az Atlantic, Bengáliába hajózott élelemért. Gazdag rizs-, liszt- és borsórakománnyal érkezett vissza. 1791 nyarán megérkezett egy nagy étellemszer-szállító hajó, a Britannia is, nyolc hónapra való húst és négy hónapra való lisztet hozott a telepeseknek.

Ekkoriban alakultak ki a fegyencekből szerveződő bandák, amelyeket bush-rangers néven ismert Ausztrália történelme. Ezek hírhedt, kemény rablóbandák voltak, amelyek lopták a telepesek és akár a hadsereg készleteit is.

Maga Phillip kormányzó megromlott egészségi állapotára hivatkozva 1742. december 11-én az Atlantic hajón elhagyta a gyarmatot. Ekkortájt 1700 acre föld volt művelés alatt, a szabad akaratukból letelepültek száma 67 fő volt. Néhány volt elítélt a kormányzóval együtt visszatért Angliába.

NEHÉZ ÉVTIZEDEK

Arthur Phillip elutazása után a gyarmatokon nem akadt valódi utód a kormányzói méltóságban. Kezdetben az alkormányzóra szállt a hatalom, azonban az új-dél-walesi ezred akkori parancsnoka, Francis Grosen őrnagy nem bizonyult alkalmasnak a méltóságra, hamarosan leváltották, és 1794 novemberétől Patterson kapitány lett a kormányzó és ezredparancsnok.

A gyarmat egyre jobban a tisztikar hatása alá került. A megüresedő államhivatali tisztségeket is tisztek töltötték be. Jelentős földbirtokokat kaptak, üzleteltek, kisajátították a gyarmat kereskedelmi életét.

Gyakorlatilag az egész import az ő kezükbe került, és a gyarmat legkevesebb árucikke a szesz, gyártása és értékesítése is a tisztikar privilégiuma lett. Játékszenvedély uralkodott el, pénzhamisítás is előfordult.

Ezekben az időkben Collins főbíró szerint nehéz idők jártak a gyarmatokra. A főbíró a következőket írja: „keressük az okokat, amelyek gyilkosságokhoz vezettek, mindenekelőtt a játék dühének gonosz bűnére bukkanunk rá”. Akkora lett a játékszenvedély, hogy ez rabul ejtett tiszteket, telepeseket, foglyokat. Sokan valamennyi pénzüket, ruhájukat, élelmiszerüket is eljátszották. Dühöngött az alkoholizmus is. Lassanként a whisky, a pálinkafélék általános fizetőeszközzé váltak a gyarmaton.

A katonák zsoldja volt az egyetlen komoly bevétel, így pénzszüke volt a kontinensen. A hajókon Új-Dél-Walesbe alkoholt hozattak be.

Növelte a gondokat, hogy a nőtlen tisztek fegyencnőket vettek maguk mellé, és ezek révén is bonyolították az alkohollal való kereskedést. A New South Wales Regiment sok gondot okozott.

Jelentős esemény volt, hogy 1793-tól szabad telepesek érkeztek Angliából. Az első időben viszonylag kevesen jöttek. Nem nagyon vállalkoztak rá, hogy szabad telepesként éljenek a világ túlsó felén. Számottevő kedvezményekkel csábították, ingyen szállították őket a hajókon, szabad földek álltak

rendelkezésükre, kaptak földművelő eszközöket és másfél évre teljes élelmezést. A fegyencek ingyen munkája is igényelhető volt.

1795. szeptember 7-én megérkezett az újabb főkormányzó, John Hunter, Valaha a Syrius kapitánya volt, kitűnően ismerte a gyarmati viszonyokat, hisz 1791-ben Ausztráliában szolgált, azután visszatért Angliába. Kormányzóként megpróbálta visszaállítani azokat a régi és szigorú viszonyokat, amelyeket Arthur Phillip kormányzó alkalmazott tevékenysége idején.

Közben a gyarmat népessége jelentősen növekedett, a lakosok száma 1796-ra már közel 4000 főre emelkedett. A Norfolk-szigeten is csaknem 900-an éltek.

Megjelent az első újság, amelyben kezdetben csak hivatalos rendeleteket nyomtattak ki. Sydneyben 1793 óta rendszeres vallási élet bontakozott ki, ideiglenes templomokban. 1796-ban Parramattában is felépült az állandó templom.

Szükségessé vált egy állandó fegyház felépítése. A büntetési nemek a börtön felépítéséig a halál, akasztás, korbácsolás, száműzetés voltak, többnyire Norfolk szigetére száműzték a fegyenceket. A közbiztonság érdekében szükség volt az Első Börtön felépítésére (First Jail). A telepesek maguk vállalták az építés költségeit. Számos további telepet létesített Hunter kormányzó, így pl. Windsort, Bankstownt és Castelhillt.

Ezek a telepek egy folyó mellett helyezkedtek el. A Hawkesbury-folyó mentén a Richmond-hegy közelében találjuk Richmond városát, továbbá Windsor települést. A tengerparton is létesültek telepek. A hegyek felé vezető úton alapították meg Hornsby városát.

Paramatta a Jackson-öböltől nyugatra kis folyó mentén helyezkedett el. Hamarosan létrehoztak még néhány tengerparti települést is, ezek közül kiemelkedett Long Bay. Bentebb a hegyek felé Liverpool és a már említett Bankstown városka helyezkedett el.

Az új főkormányzó felfedező utakat kezdeményezett, Bass és Flinders vállalkoztak ezekre az embert próbáló utakra. Előbbi orvos, utóbbi tengerészapród volt. Saját maguk is kezdeményezték a felfedező utakat, elsőek voltak, akik arra a gondolatra jutottak, hogy Tasmania nem függ össze Ausztráliával. 1798-ban Hunter kormányzó megbízta őket, hogy további kutatásokat végezzenek Tasmania területén. Így találták meg útjuk során a Bass-földszorost. Partra szálltak Tasmania egyik öblében, és azt Port Tarrimbey-nek nevezték el.

Kutatásokat is végeztek ezzel összefüggésben. Maga az öböl nevét egy geográfusról kapta, aki az angol tengernagyi hivatalnál dolgozott. Élete java részét a Kelet-Indiai Társaság szolgálatában töltötte, és könyvet is írt a csen-

des-óceániai felfedezésekről. Bass és Flinders végighajózta Tasmania partjait, ahol számos kikötésre és letelepedésre alkalmas helyet fedeztek fel.

A kormányzónak sikerült valamelyest ellensúlyozni az új-dél-walesi ezred tisztjeinek befolyását. Rendeletet adott ki a tisztek tevékenységét szabályozandó, ezzel azonban maga ellen hangolta őket, így kötélhúzás indult el a főkormányzó és a New South Wales Regiment vezetői között. Hunter főkormányzó emiatt elhagyta a gyarmatot, és 1800-ban visszatért hazájába.

Az utódja King kapitány lett, aki valaha a Norfolk-sziget parancsnoka volt. Tevékenységét szintén gátolták a tisztekkel való ütközések.

Egy John Turnbull nevű kereskedő, aki 1801-ben Ausztráliában tartózkodott, ezeket írta megfigyeléseiről: „Öt-hat hónapot töltöttem a gyarmaton. Egész idő alatt feszült volt a viszony a kormányzó és a tisztek között. Töb-beket közülük haza is küldött a kormányzó Angliába, és ott bíróság elé is állította őket.” Két évvel később ez a kereskedő ismét Sydneybe látogatott, és úgy vélekedett, hogy erős ellentét van a hadsereg, illetve a kormányzó között.

Karikatúrákat, gyalázkodó, sértő, névtelen iratokat terjesztettek a kormányzóról, és nehéz volt rendet teremteni. Egy korábbi utazó úgy vélekedett, hogy ha valakinek eszébe jutna Új-Dél-Waleset felkeresni, ne feledje, hogy olyan országba megy, amely tele van gonosz emberekkel.

A zavargásban és a lázadásokban írországi fegyencek jártak elől. 200 írországi 1802-ben felkelést is szervezett, de sikerült őket hamarosan lefegyverezni.

1804-ben a kormányzó Boven hadnagyot három katonával, tíz férfi és hat női fegyencsel Tasmaniába küldte. Boven egy folyóparton telepedett le, a folyót Derwent-nek nevezte. 1804-ben szabad telepesek is jöttek ide, és kb. 4010 fegyenc lakója lett az új gyarmatnak.

1806-ban a főkormányzó visszavonult állásából, és Bligh kapitány, Cook egykori tanítványa váltotta fel, aki keménységéről és szigorúságáról híres tengerész volt.

William Bligh kapitány rendet akart teremteni az ausztrál gyarmaton, meg akarta törni a tisztek szembenállását, és azon volt, hogy biztosítsa az ország felvirágzását.

LÁZADÁS A BOUNTY FEDÉLZETÉN

Az új kormányzó 1781-ben parancsot kapott, hogy utazzék állami megbízatásban Tahiti szigetére a Bounty hajó fedélzetén. El is érték a szigeteket,

ott teljesítette a megbízatást. Visszatérőben azonban 1789 áprilisában a legénység egy része fellázadt ellene, és 18 tengerész társával együtt egy csónakba tették.

A zajló tengeren Bligh életéért nem sokat lehetett volna adni, azonban a derék tengerész és társai elszántságról, szívósságról és ügyességről tettek tanúbizonyságot. Talán a szerencse is segítette őket.

A nyílt tengeren a 7 méteres csónakot a Timor-sziget Kupong holland telepére irányította, és 48 napos szörnyű hányattatás után valamennyi társával együtt épen partra szállt.

A lázadók egyébként visszafordultak Tahitibe, közülük kilencen a lakatlan Pitcairn-szigetre menekültek, 6 tahiti férfival és 12 nővel.

1808-ban fedezték fel az itt kialakított virágzó kis települést az amerikai Topaze hajó utasai. A letelepülők közül akkor már csak egy volt életben John Adams személyében. Utódai mai is a Pitcairn- és a Norfolk-szigeten élnek. Adamsot nem vonták felelősségre. 1829-ben halt meg.

Ennek az eseménynek meglehetősen nagy irodalma van. Byron verset írt róla, Jules Verne regényben állított emléket az eseménynek. Egyébként maga Bligh könyvet írt kalandos sorsáról.

Mihelyt visszatért a gyarmatra, még erőteljesebben kezdte a harcot a tisztek ellen, megszüntette a gabona, a rum és más alkoholféleségek behozatali vámmentességét.

A RUM REVOLÚCIÓ ÉS KÖVETKEZMÉNYEI

Az eredmény nem maradt el. Az új-dél-walesi ezred katonái kirobbantották a Rum Revolúciót.

Egy jelentéktelen ügy volt a kirobbantó ok. John MacArthur kereskedő, az ezred akkori fizetőmestere a tilalom ellenére pálinkafőzőt állított fel. Noha ő volt az a híresség, aki a juhtenyésztés megindításával jelentős érdemeket szerzett Új-Dél-Wales felvirágoztatásában, bíróság elé kellett járulnia. Ő azonban nem jelent meg a tárgyaláson. A kormányzó elfogatóparancsot adott ki ellene. Hamarosan elfogták, és 1808. június 25-én megtörtént a tárgyalás. A büntetőbíróságban egy gyarmati bíró és hat tiszt vett részt, az utóbbiak esküdként szerepeltek.

Az ominózus esküdszék a vádlott mellé állt és kimondta, hogy nem bűnös a derék pálinkafőző. Miután a kormányzó ismét perbe akarta fogni, katonai erővel akadályozták meg, hogy MacArthurt ismét elfogják.

Bligh kormányzó elhatározta, hogy az ellenszegülő esküdtszék tagjait felelősségre vonja. Erre John Stone ezredes vezetésével a tisztek fellázadtak, és a főkormányzó háza elé vonultak, megszállták az épületet, sőt behatoltak Bligh lakásába, és foglyul ejtették a kormányzót. John Stone ezredes átvette a gyarmat kormányzását. MacArthurt kinevezte gyarmati titkárnak, és elbocsátotta a közigazgatás polgári alkalmazottait.

Nem sokkal később megérkezett Angliából az alkormányzó, Foveaux. Ő azonnal leváltotta John Stone-t, de nem sokáig élvezhette a hatalmat. 1809-ben Patterson ezredes vette át az ezred parancsnokságát. Júniusban elűzte Foveaux-t, és maga vette át a kormányzói méltóságot.

Bligh admirálist egy ideig még fogságban tartotta, majd rávette, hogy térjen vissza Angliába. Egy hajót is bocsátott a rendelkezésére, azonban Bligh Tasmaniába menekült.

Időről időre felbukkant Új-Dél-Wales vidékén, és igazságot szolgáltatott. Végül azonban, hogy fogságba ne essék, kénytelen volt visszatérni Angliába.

Természetesen a gyarmat lakosságának nagyobb része elítélte a kormányzó erőszakosságát, beadvánnyal fordultak Londonhoz, azonban a kormányzó résen volt, és börtönbe vetette a lázadókat. A hatalmon lévők igyekeztek megnyerni a gyarmat társadalmát, a foglyok jó részének visszaadták a szabadságát, élelmet, alkoholt, nyáját, földet adtak nekik, és így bizony áttekinthetetlen állapotok alakultak ki. Megszűnt a közbiztonság, a bush rangers bandái garázdálkodtak és fosztogatták a telepeket. A fegyencek ilyen módon az új vezetés mellé álltak, és az a törekvés fogalmazódott meg, hogy a gyarmatot függetlenítsék Angliától.

Az anyaország azonban hamarosan közbelépett.

A MACQUARIE-KORSZAK

Hamarosan új kormányzót küldtek Londonból Ausztráliába Lachlan (1761–1824) személyében. 1810–1820 között ő lett Ausztrália kormányzója. Az új kormányzó a Skót-Hebridákon született. Szolgált a hadseregben Észak-Amerikában, Indiában, Egyiptomban és Európában. Vezérkari ezredes volt a 73. Felföldi Ezrednél 1805-től, és innen helyezték Új-Dél-Walesbe 1809-ben.

1809. december 31-én érkezett Sydneybe, Ausztráliába. Hamarosan megkezdte egy erős adminisztráció kiépítését. Leváltotta Foveaux kormányzót, és hazaküldte az új-dél-walesi ezred parancsnokát.

Főkormányzósága alatt megkezdődött a gyarmatok társadalmának szabad szerveződése. Egyfelől megjelentek az emancipáció hívei, másfelől az exkluzionisták. Ez a két frakció alkotta ebben az időben a gyarmat politikai életét.

1810–1814 között Macquarie rendbe hozta a gyarmat adminisztrációját, visszaállította a vámokat, használta a kormányzati monopóliumokat, az import esetében a gabonára és más termékekre, például alkoholra vonatkozóan, és fontos középületeket emelt. Kinevezte Francis Greenwayt gyarmati főkormányzói építésznek. Iskolákat alapított. Rum Hospital néven kórházat létesített az alkoholisták kezelésére.

Jó néhány város, település alapításában vett részt, így például nagymértékben fejlődött főkormányzósága alatt Windsor, Richmond, Liverpool, Wilberforce, Pittown és Castlereagh. Ezeket a településeket 1810-től kezdődően alapította.

Emberei: Blaxland, Lawson és Wentworth 1813-ban átkeltek a Kék-hegyeken. Egy új útvonal felfedezésével kísérleteztek nyugat felé, át a kontinens belsejébe.

A gyarmat dinamikusan fejlődött. 1817-től képes volt önmaga eltartására, és lassan megindulóban volt a gazdasági fejlődés. 1817-ben létrehozták az Új-dél-walesi Bankot, amely a befektetéseket is tudta támogatni.

Macquarie Sokat tett a keresztény szokások és a jogrend elterjesztése érdekében. Kiadott egy proklamációt a törvényen kívüli együttélés ellen, és szorgalmazta a házasság intézményének alkalmazását. Arra törekedett, hogy a birodalom buddhista, hindu, iszlám, katolikus civilizációi mellett Ausztráliában a brit intézményeket és a protestáns vallás elsődlegességét biztosítsa.

Erőteljes közmunkák kezdeményezése is fűződik az új kormányzó nevéhez. Egy nagy kórház létesítése mellett új épületeket, barakkokat húzott fel, hidakat és utakat kezdett építeni.

Elrendelte, hogy olyan várostervet készítsenek Sydney számára, amelyik szép és nagyvonalú, és illik abba a természeti környezetbe, amelyben a város fekszik.

Munkásságával az európai civilizáció számos eredményét erősítette meg az ausztrál kontinensen. Megkezdődött egy kormányzati épület felépítése. Utakat építettek különböző irányokba, melyek közül a legfontosabb a Sydneyt a Hawkesbury-folyóval összekötő út felépítése volt. Ebben nagy segítséget nyújtott Simeon Lord, aki emancipacionista kereskedő volt. Az eseményt 1910. március 31-én be is jelentették a Sydney Gazette újságban.

Az eredmények nem maradtak el: az angol sajtó és politikai körök méltányolták Macquarie erőfeszítéseit. Angliában a parlament és a kormányzati

körök is kedvezőbben ítélték meg vallási, morális és oktatási szempontból is az ötödik kontinens helyzetét.

Macquarie 12 éven át kormányozta a gyarmatot. Ausztrália történetének addigi legkimagaslóbb korszaka volt ez a periódus.

Az elmúlt évtizedekben jelentékenyen növekedett a népesség száma. Új-Dél-Walesnek 1820-ra 24 000 lakója volt. Köztük 13 600 egykori fegyenc, 2400 szabad telepes. A művelés alá fogott terület meghaladta a 400 000 acre-t.

1813-ban megkezdődött a Kék-hegyek feltárása, és a nyugati legelő területek lassan megnyíltak a marhatenyésztés számára. A szárazföld belsejében új telepek keletkeztek, Bathurst mellett Port Macquarie és Newcastle a Hunter-folyó mellett.

Tasmania szigetén új fegyenctelepet is létrehoztak a legveszedelmesebb bűnözők számára. Ugyancsak ez idő tájt alakult ki Tasmania fővárosa, Hobart.

Az „Outback” felderítése

Az ausztrál gyarmatosítás első évtizedeiben a tengerpart közelében jöttek létre települések, legfeljebb 20–30 kilométer mélységben a tengerparttól. A Kék-hegyek mögötti terület, az „Outback” ismeretlen maradt.

A kalandvágyó jövevények azonban nemegyszer vállalkoztak arra, hogy felderítő utakat tegyenek. Különösképpen az arany és a szabad földek, művelhető területek felderítése inspirálta a felfedezőket.

Az őslakókkal folytatott harcok közepette felderítették a kontinens zord vidékeit, lépésről lépésre beljebb jutottak a szárazföld belsejébe, megindult egy nyugati irányú vándorlás. Az európai ember megkezdte az ausztráliai kontinens feltárását. A XVIII–XIX. század fordulója mindenképpen jelentős volt e tekintetben.

Matthew Flinders 1801 és 1802 között körbehajózta Ausztráliát. Vele együtt a franciák is kísérleteztek. Baudin és Emanuel Hamelin expedíciója Ausztrália nyugati és déli partjait térképezte fel.

Brit és francia kutatók összetalálkoztak abban az öbölben, ahol a földrész legnagyobb folyója, a Murray ömlik a tengerbe. A politikai helyzet feszült volt a két ország között, ennek ellenére Flinders meglátogatta Baudin-t a Geographe hajó fedélzetén. Ennek emlékét őrzi ma az öböl neve: Encounter Bay (Találkozás-öböl).

Ausztrália belső területeinek felfedezése a már említett 1813-as expedíciót követően is folytatódott. 1817–1818-ban szintén felderítő utat szerveztek a Kék-hegyekbe, majd egy újabb expedíció 1823-ban a Brisbane-folyóig nyomult előre. Délkelet-Ausztrália vízrendszerét is megkísérelték feltérképezni Charles Sturt, a katonatisztból földrajzkutatóvá előlépett térképész jóvoltából.

Első két útja 1828–1829-ben és 1829–1830-ban indult, és a kormányzat megbízásából Délkelet-Ausztrália vízrendszerének feltárását végezte el. Először Sydney térségéből a Darling-folyóig hatolt, majd feltérképezte a Darling-folyó völgyét egészen Menindee településig.

Egy másik útján eljutott a Találkozás-öbölig, felkutatta ennek környékét, megállapította, hogy a szomszédos St. Vincent partja kiválóan alkalmas a letelepedésre. Az ő javaslatára alapították meg ebben a térségben Adelaide városát az 1836. évben.

Egy másik jelentős kutató, Thomas Mitchell az Ausztráliai-Alpok térségét kutatta át az 1831. évben. A Mitchell-expedíció az Alexandrina-tó környékétől feljutott egészen a Kék-hegyek csúcsáig, Katoumba térségéig, és az Ausztráliai-Alpokról megfelelő információkat közvetített.

Később egy másik útján, az 1846. évi expedícióján a Darling-folyótól észak felé egészen a Cooper-folyó vidékéig feltérképezte Ausztrália keleti és középső szárazföldi területét.

Délnyugat-Ausztráliában Dale G. Gregory végzett kutatásokat a partok mögötti területeken. Edward John Eyre mélyen benyomult a kontinens belsejébe, és felfedezte a Flinders-hegységet.

Számos más kítűnő kutató is ide kívánczik. Ludwig Leichardt az északkeleti partvidék kutatását végezte el három expedíció során. 1841-ben kezdte az első expedíciót, amikor Brisbane városától északra 200–300 km mélyen behatolt a kontinens belsejébe. 1844–1845-ben gyakorlatilag egészen a York-félszigetig, illetve a Carpentaria-öbölig jutott el expedíciójával. Egy újabb vállalkozása során azonban 1847-ben Leichardt nyomtalanul eltűnt.

1844-ben Stuart három társával Adelaide-ből indult, hogy dél-északi irányban átkeljen a kontinensen, azonban nem sokáig jutott. A vízhiány a Simpson-sivatagból visszatérítette.

Kutatásait John Stuart folytatta. 1859-ben az Eyre-félszigetre utazott, majd a Torrens-tótól nyugatra elterülő tóvidéket kutatta, és felfedezte a Gavler-hegységet.

A nagy törekvés az volt, hogy dél-északi irányban átszeljék az ausztráliai kontinenst. Ez hosszú ideig sikertelen maradt. 1862-ben azonban ifjabb Stuart megtalálta a Van Diemen-öbölbe vezető utat.

Az ausztráliai sivatagok felkutatása vonzotta a kalandvágyó embereket, legfontosabbak ebből a szempontból Bake és Willis sajnálatosan tragikus utazásai. Említettek 1860–1861 között indultak el Menindee városától észak felé, elérték a Cooper-folyót, majd elhaladtak az Eyre-tótól kb. 200 km-re keletre és észak felé.

A Carpentaria-öböl térségébe vették útjukat. El is érték az öböl partvidékét, és azon haladva eljutottak Port Essingtonig, amely Ausztrália legészakibb pontját jelenti.

Sajnos azonban tragikus véget ért az expedíció. Életükkel fizettek vállalkozásukért.

Dél-északi irányban az átkelés nem várt nehézségekbe ütközött. Tevéik elpusztultak, élelmiszer- és vízkészleteik elfogytak, ők pedig életüket veszítették.

Egy másik kísérlet is volt a sivatagok feltérképezésére Stuart az 1860–1862-ig terjedő expedícióján áthaladt a Simpson-sivatagon, és felfedezte a Mont Stuart-hegységet, majd folytatta útját, és eljutott egészen a mai Darwinig, Ausztrália északi partvidékéig. Sajnos azonban a skorbuttól kimerülve, félig megvakulva tért vissza útjáról, és mindössze négy évvel élte túl a nagy jelentőségű felfedező útját.

Ausztrália sivatagi világa hasonlít a Szahara, a Nevada vagy a Góbi sivatag vidékéhez. Ezeknek a nagy sivatagoknak megvannak az áldozatai.

Az ausztráliai sivatag felkutatásának legtragikusabb fejezete O'Hara Burke nevéhez fűződik. 1858-ban a Londoni Királyi Társaság megbízta őt, hogy kutassá át a Cooper Creektől a Carpentaria-öböl irányában, a Flinders-folyó torkolatáig terjedő vidéket. 1860. augusztus 20-án el is indult az expedíció, azonban hiába szállították afganisztáni tevék a készleteiket, hiába létesítettek két élelmiszer-lerakatot Menindee és a Cooper Creek mellett, útjuk mégis reménytelenül nehéznek bizonyult.

Felfedező társaival hosszan előrehaladt a köves, sztyeppés sivatagon, felfedezte a róla elnevezett folyót, és valóban meg is érkeztek a Carpentaria-öbölhöz, azonban visszatérőben Gray az éhség következtében meghalt. Kimerült társainak egész napjukba került, míg el tudták földelni. Ez az egy nap késedelem okozta vesztüket. Mire elbotorkáltak az élelmiszerkészletekhez, üresen találták táborhelyüket. Néhány órával később elindultak Menindee-be, azonban csak a holttestüket találták meg.

John Mackinley 1861-ben elindult a Burke-expedíció mentésére Adelaideből észak felé, de már útközben értesült Burke haláláról.

A felfedezők egyik érdekes egyénisége volt John Forest, aki 1847–1918 között élt. Jelentős földrajzi felfedezései mellett mint politikus is kiemelkedő

szerepet játszott az ausztrál életben. 1869-ben Leichardt kutatócsoportjának nyomába eredt, majd a következő évben újabb expedícióval indult el a nyugat-auztráliai Perth-ből a délnyugati parton fekvő Adelaide-be.

Lassan tehát ismertté vált a kontinens, feltárta titkait, világossá vált a telepek számára a megművelhető területek elhelyezkedése, megismertték az állattartó övezetek létrehozásához szükséges területeket, és megindulhatott Ausztrália gazdasági életének fellendülése.

Macquarie utódai alatt a gyarmat gazdasági, társadalmi, politikai tekintetben nagy fejlődésen ment át.

A kormányzata alatt megindult és fellendült Új-Dél-Wales bizonyított a világ előtt, így 1822-től erőteljesebbé vált a szabad bevándorlás. Az új főköormányzó Sir Thomas Brisbane lett (1822–1825). Kormányzósága alatt elindulóban volt a gyarmat gazdasági fejlődése.

Ettől kezdve Új-Dél-Wales nem büntetőgyarmat volt. A szabad népesség növekedésével fokról fokra korlátozódott a kormányzói hatalom. 1823-ban létrehozták a Végrehajtó Tanácsot, 1826-ban pedig Sir Ralph Darling főköormányzósága idején 1825–1831-ig már felállt az Ausztrál Parlament (Legislative Council), amely a kormányzó mellett a törvényhozásban játszott szerepet.

A 30-as évek derekán már 800 szabad polgár vándorolt be. Később ez a szám egyre növekedett, és évente ezrekre gyarapodott. 1841-ben például 42 000 szabad bevándorló telepedett le a kontinensen.

Kezdték megbecsülni a földet, most már a szabadlábúra helyezett fegyenceknek is fizetniük kellett érte. Nem dolgoztattak ingyen fegyenceket. Napszám és étkezés fejében lehetett őket igényelni. Ezt az eljárást assignation-nak nevezték. Az assignált fegyencek a gazdák felügyelete alatt álltak. Kezdetben a testi fenyegetés is megengedett volt.

1831-ben Bourke kormányzó alatt ez a hatalom a kerületi hivatalok, az ún. district commissioners hatáskörébe került. Joguk volt rá, hogy munkakerülés, lustaság, elégedetlenség, iszákosság, tiszteletlenség vagy rendzavarás, tisztességtelen viselkedés miatt megkorbácsoltassák a fegyencet. 50 korbácscsapásnál többet azonban nem szabhattak ki rájuk. 1838-ban a gyarmatokon 28 ezer fegyenc élt, és rájuk több mint 100 ezer korbácsütést vetettek ki. A legveszedelmesebb bűnösöket külön convict-barrackokban szállásolták el állami felügyelet alatt.

Kényszermunkára fogták őket, és munkaerejüket utak építésére használták. A gyarmat megnövekedésével és a letelepült szabad népesség gyarapodásával Új-Dél-Wales jelentősége fokozódott. Kiderült az is, hogy az elítéltek odatelepítése hátráltatja a további fellendülést. Az a felfogás vert gyöke-

ret, hogy büntető gyarmatból szabad gyarmattá kell tenni Ausztráliát, a fegyencek ugyanis veszélyeztették a biztonságot, erkölcsi problémákat okoztak, másfelől maga az anyaország is meggyőződött róla, hogy a számkivetés mint büntetés nem csökkenti a hazai bűnesetek számát.

Megkezdődött a földek termővé tétele. Az angol alsóház 1837-ben különbizottságot jelölt ki a számkivetéssel való büntetések hatékonyságának vizsgálatára. A titkos tanács megszüntette a fegyencszállítmányokat, és megszünt Új-Dél-Wales és Sydney büntető gyarmat lenni.

Ausztrália területére, Új-Dél-Walesbe 1787–1838-ig összesen 19 ezer fegyencet száműztek, ennek többsége férfi volt, illetve Tasmaniába további 25 ezer férfit szállítottak, a nők száma Ausztráliában kb. 7 ezer, Tasmaniában pedig 3 ezer fő volt.

1825-ben Tasmania önálló gyarmat lett, és a továbbiakban egyedül ide küldtek számkivetetteket, és az új-dél-walesi deportálásokat megszüntették.

Évente 4 ezer fegyenc befogadására azonban szűknek bizonyult Tasmania. Zsúfolásig megteltek a fegyintézetek, ennyi embernek nem tudtak munkát biztosítani. A szigeten szétszéledtek a rabok, sokkal többen voltak, mint a szabad telepesek, és ez hátráltatta Tasmania fejlődését.

Végül Anglia ismét Új-Dél-Waleshez fordult, hogy fogadjon még be száműzötteket. 1849-ben befutott az újabb fegyencszállítmány Sydney kikötőjébe, azonban a lakosság követelte Fitzroy fő kormányzótól, hogy akadályozza meg a szállítmány kirakodását.

A szárazföld belsejéből viszont gazdák és állattenyésztők jelentkeztek, hogy elvállalják, és munkát adnának a fegyenceknek.

A törvényhozó testület azonban óvást emelt minden további szállítmány ellen. Megalakult a Deportálás Elleni Liga.

Mindamellet Anglia 1851-ig folytatta a deportálásokat. Az utolsó szállítmány 1851. június 25-én érkezett. Tasmania szigetén is helyreállt a normális élet. A nyugat-ausztráliai területen, a Swan-folyó mellett azonban már 5 ezer telepes élt. Munkaerő híján maguk kérték Angliát, hogy küldjenek fegyencszállítmányt. A Norfolk-szigeten élő szabad lakosság tiltakozása folytán az 1853. évben a sziget is megszűnt büntető gyarmatként működni. Tasmaniába 1854-ben érkezett az utolsó fogolyszállítmány.

Ettől fogva egyedül Nyugat-Ausztrália maradt deportálási terület. Azonban hamarosan itt is tiltakozni kezdtek. Az első fegyencek Dél-Ausztráliába és Victoriába Nyugat-Ausztráliából szállingóztak be. A felfedezett aranymezők kezdték oda csábítani az embereket. Most már minden gyarmat tiltakozott a deportálások ellen, végre 1857. június 26-án Anglia

beszűntette a számkivetést mint bűntetésnemet. 70 éven keresztül összesen 134 ezer embert küldtek fogolyként Ausztrália területére.

GYARMATÁLLAMOK AUSZTRÁLIÁBAN

A) Új-Dél-Wales

A fentiekben áttekintettük Új-Dél-Wales kialakulásának történetét. Joseph Banks és James Matra elképzelése alapján – akik letelepedésre kedvezőnek minősítették Botany Bay környékét – kezdett benépesűlni Ausztrália délkeleti partvidéke. 1786-ban az angol kormány nevében Lord Sydney bejelentette az első fegyengyarmat megalakulását. Láttuk, hogy hamarosan megérkeztek az első flották, és megindult Új-Dél-Wales gyarmat benépesűlése. A gyarmat határait is megállapították: az angol kormány tisztviselői az északi szélesség 135° mentén határozták meg 1787. január 26-i döntésükben.

Hamarosan bővűlt Új-Dél-Wales terűlete, és Phillip Gidley King megalapította az Új-Dél-Waleshez csatlakozó Norfolk-szigeten az első telepeket. Port Jackson jelentősége megnövekedett. Létrejötték az első telepűlések. Fentebb már áttekintettük Rose Hill és Paramatta megalakulását. Hamarosan megérkeztek a következő flották, 1790-ben a „második flotta”, és 1791-ben a „harmadik flotta”. Közigazgatásilag és katonailag is megkezdűdött a gyarmat megszervezdűése: 1792 decemberében megérkezett az új-dél-walesi ezred, és hamarosan kialakulóban volt a gyarmat közigazgatása is.

Kezdetben katonai közigazgatás érvényesűlt, különűsképpen William Patterson jóvoltából. Ebben az időszakban eljutottak a Hawkesbury-folyó térségéig, és 1794-ben már bizonyos gazdasági fejlődés is kibontakozott, főleg a gyapjútermelés meghonosításával. Bekövetkezett az első aratás, bővűlt a gyarmat termelése. Nagyon nagy szerepe volt a felfedezéseknek Új-Dél-Wales területi kialakulásában. Különűsképpen 1813-ban Blaxland, valamint Lawson és Wentworth felfedezései révén új terűletek nyíltak meg a kontinens belsejében. Olyan terűleteket találtak, amelyek állattartásra alkalmasak voltak, és megindult a telepesek áramlása a Kék-hegyek felé és azon túlra. Macquarie kormányzósága alatt végeredményben kialakult Új-Dél-Wales gyarmat fejlődésének lehetősége.

A gazdasági növekedés mellett megindult a bevándorlás, kialakult az új-dél-walesi közigazgatás, egyre jobban érvényesűltek a törvények, kibontakozóban volt a politikai élet. A szabad telepesek megérkezése jótékonyan hatott az angolszász politikai kultúra eredményeinek átvételére. 1823-ban

Darling kormányzó megjelentette a Judicature Act törvényt, melyben kinevezte az első főbíró, és körvonalazta ténykedési lehetőségét. Sir Francis Forbes lett a Legfelsőbb Bíróság elnöke.

Az 1820-as évektől törvények szabályozták az állami földek adásvételét, 1824-ben Brisbane kormányzó nevéhez fűződött a koronabirtokok eladása és szabad farmerek tulajdonába juttatása. Az 1831-es törvényektől kezdve lehetővé vált a földek szabadabb birtoklása a farmerek számára. Ettől kezdve állattartó farmok alakultak ki, a Nagy Vízvásztótól nyugatra eső területeken, és új telepések érkeztek ebbe a térségbe.

Azokat a telepéseket, akik kialakították az állattartást, és egy politikailag erőteljes csoportot kezdtek alkotni, squattereknek nevezték. Egyre jelentősebb erőt képviseltek a törvényhozásban. 1824-ben kialakult a végrehajtó tanács (Executive Council). A végrehajtó hatalom működését 1828-tól törvény határozta meg. Megalakult az első kormány, amelyik alá volt rendelve a törvényhozásnak, a Legislative Councilnak. Ennek egyharmadát kijelölték, kétharmadát pedig választották.

A legfontosabb települések a keleti partvidéken alakultak ki, le egészen a Bass-szorosig terjedően.

B) Tasmania gyarmat születése

1803-tól Tasmania területén is létrehoztak új telepeket. Az angol kormány 1825-től független gyarmatnak nyilvánította Tasmania területét. Az 1840-es évektől kezdve aranyat kereső telepések is megindultak az ország belsejébe, és az 50-es évektől megtalálták az első aranymezőket Summer Hill Creek térségében.

Innentől kezdve kibontakozóban volt Új-Dél-Wales területén és lassan Ausztrália más tájain is az aranyláz. Tasmaniában hamar megjelentek az első lakók, fegyenceket telepítettek a szigetre, amely 26 ezer négyzetmérföldes területével vonzó terepnek ígérkezett a különösen veszélyes elemek letelepítésére. Tasmaniához tartozik a Hunter-szigetcsoporthoz és a Macquarie Island is, amelyik kb. 900 mérföldre keletre található. A sziget partvidékén jelentős hegyek húzódnak, és itt található a fenséges szépségű Margit-tó. Hobart városa lett a legjelentősebb település. A hegyvidékekkel tarkított sziget központi fennsíkja 1000 m magasan fekszik a tengerszint felett. Magasan a fennsík fölé emelkedik az Mt. Ossa közel 2000 méteres csúcsa. Ez a terület alkalmas volt arra, hogy benépesedjen.

Jelentős, gazdaságilag hasznosítható területeket találunk a szigeten, ilyen volt pl. a Launcheston–Burnie terület, a sziget délkeleti részén a

Derwent-síkság. Jelentős mezőgazdasági körzeteket lehetett itt kialakítani délkeleten a Derwent-völgy mellett, a Huon-völgy térségében. A térség éghajlata kedvezett a növénytermesztésnek. A partvidék, amely kb. 1500 km hosszúságú, alkalmas volt kikötők létesítésére, így jelentős települések alakultak ki, például a Macquarie Harbour, valamint Great Oyster. A legfontosabb folyók alkalmassá tették a terepet mezőgazdasági művelésre. A Derwent-folyó, Tamar-folyó, a Mersey-, valamint a Gordon-folyó völgye földművelésre alkalmas területeket tárt az ide érkezők elé.

A területet kezdetben Anthony Van Diemenről nevezték el, később kapta a Tasmania nevet az angol gyarmatosítás időszakában. 1772-től franciák is feltűntek partvidékén, például Marion Du Fresne, illetve 1773-ban Tobias Furneaux, aki az Adventure fedélzetén hajózta be Tasmania partvidékét. Ismeretes, hogy William Bligh 1788-ban a hajóról nevezte el az egyik öblöt Adventure-öblnek.

1792-ben William Brown és David Nelson vezetésével botanikusok szálltak partra, és feltérképezték a sziget faállományát, növényvilágát.

Egyre fontosabb lett a gyarmat, 1793-ban John Hayes vezetésével körülhajózták az angolok, és a Derwent-folyó nevét is ő adta. Ismeretes, hogy 1798–1799-ben Bass és Flinders felderítő útra indult a sziget felé. Bassról nevezték el a szigetet Ausztráliától elválasztó Bass-szorost.

1802-ben Nicholas Baudin is járt a szigeten, francia telep létrehozását javasolta, ezt azonban elvetették. Robins franciákkal találkozott az Elefant-öbölben, minek következtében az angol lobogót sebtében kitűzték Tasmania területén. 1787-től végképp angol fennhatóság alá került a sziget. 1803-tól kezdve állatokat telepítettek át, és megjelentek az első telepések. A sziget 1804-től Collings parancsnoksága alatt állt, és fegyencek népesítették be.

1804-ben 181 lakója volt a szigetnek, ebből 74 fegyenc és 40 szabad telepes, a többiek katonák voltak. Hobart városa volt az első jelentősebb település, aztán megalapították York Cove-ot, amelyet ma George Town-nak neveznek.

1810-től Thomas Davey javasolta Hobartot politikai központnak. 1813 februárjától Hobart lett a sziget fővárosa. Hamarosan itt is megalakult a bíróság, azonban kezdetben alá volt rendelve Sydneynek. 1814-től kialakult a kormányzói udvar. Két évvel később már megjelent az első újság is a szigeten Hobart Town Gazette címmel, amelyet Andrew Bent adott ki.

Tasmania a legjobb úton haladt az önálló gyarmattá válás felé. 1824 novemberében Lord Bathurst gyarmati miniszter rendelete alapján bejelentették Tasmania alkotmányos különállását, ami 1825 júniusától lépett életbe.

1821-től Arthur lett az első kormányzó. Ebben az időben összesen 6 ezer fegyenc tartózkodott a szigeten. Szabad telepesek is szép számmal vándoroltak be Tasmania gyarmattá válását követően. A teljes lakosság 1851-re meghaladta a 70 ezer főt, és több mint 4 millió acre földet vásároltak meg, ebből kb. 170 ezer acre föld művelés alatt állt a múlt század közepén. Az állatállomány kb. 1,75 millió juhot és kb. 80 ezer szarvasmarhát tett ki.

1853-ban törvényben szabályozták Tasmania közigazgatását. Ebben az időben hangzott el a javaslat, hogy Van Diemen-földről Tasmaniára kell változtatni a gyarmat nevét. Végül is az új elnevezés 1856-tól használatos.

C) Dél-Ausztrália alapítása

Ausztrália déli partvidéke ígéretes területnek tűnt. Már az 1820-as évektől cikkeztek az újságok, pl. a London Morning Chronicle, amelyben néhány olyan jeles szerző, mint Robert Googer, cikksorozatot írt Ausztrália tervezett gyarmatosítási törvényének szükségességéről. Egy másik szerző is cikket írt, E. G. Wakefield, aki megjelentette „Levél Sydney-ből” című írását.

Mind a kettő azt ajánlotta, hogy a dél-ausztráliai területeken gyarmatot kell létrehozni, és a földeket értékesíteni kell a kivándorló telepesek számára.

Gouger és Wakefield szisztematikus gyarmatosítást javasolt Ausztrália déli területein.

1831-ben Wakefield visszatért a témára, és kormányköröknek is előterjesztette érveit egy új gyarmat alapításáról. Nyomatékosította a fenti felvetés fontosságát az a tény, hogy jelentős szénkészletek találhatóak Ausztrália déli részén. A hatalmas erdőségek, gumiültetvények, sóbányák, sózott hal előállítására alkalmas tengerpart, valamint a fekete bálnák vadászata és értékesítése vonzotta a telepeseket, és komoly haszonnal kecsegtett.

A terület feltárására és kiaknázására létrehozott Dél-ausztráliai Társaság a térségéről adatokat közölt 1832-ben, egy prospektus formájában, és javasolta a brit kormánynak, hogy alapítsa meg Dél-Ausztrália gyarmatot.

Meg is kezdődött a gyarmat megszerveződése 1832–1833-ban. A Társaság képviselői tanácskoztak a szisztematikus gyarmatosításról, és a Gyarmatügyi Hivatal számára elkészítették a legfontosabb terveket, a hivatalos elismerést, gyarmatosítást előkészítendő.

A Gyarmatügyi Hivatal három tisztviselőt nevezett ki, hogy készítsék elő a kormányzó jogkörét szabályozó rendeletet. Erre a gyarmatra fegyencet nem kívántak telepíteni. Az első kormányzó John Hinmarch kapitány

volt a királyi flottától, aki egy szabad telepes gyarmat megalapításában látta Dél-Ausztrália jövőjét.

Kijelölték a létesítendő gyarmat határait, amely az ausztrál kontinens 13%-át jelentette, közel 400 ezer négyzetmérföldes területével és több mint 1500 mérföldes partvonalával. Dél-Ausztrália területe a mérsékelt égövben helyezkedett el, kb. 33 ezer négyzetmérföld művelhető földet valószínűsítettek a területen.

Dél-Ausztráliának bőven vannak mezőgazdasági művelésre alkalmas földjei, hisz ez a kontinens csapadékban leggazdagabb területe, és kitűnő adottságokat kínál a mezőgazdaság fejlesztésére.

A terület 1500 m magasságot is elérő hegycsúcaival, tavaival példátlanul vonzóknak tűnhetett. Az Eyre, a Torrens-tó vagy a Gairdner-tó környéke káprázatos szépségű és többnyire alkalmas mezőgazdasági művelésre is, szemben Ausztrália más tájaival. Folyókban is gazdagabb Dél-Ausztrália területe. Számos kisebb-nagyobb „creek” (patak) és nagyobb folyam szeli át földjeit.

Lent a gyarmat délkeleti területein egy további tóvidék található, ahol sok szépséget gyűjtött össze a természet. Itt van a Kék-tó, a Bonney, az Elisa, a St. Clair és a George-tavak.

Dél-Ausztrália délnyugati területei viszont szárazak. Ott található a világ egyik legkegyetlenebb sivataga, a Nullarbor Plain, amely gyakorlatilag sivatagi száraz terület, és nem alkalmas semmilyen mezőgazdasági tevékenységre. Hamarosan gyorsan fejlődő régióvá vált Dél-Ausztrália. Megkezdődött a juhtenyésztés: a múlt század közepéig az állomány 15 millióra emelkedett, és mindemellett kb. 350 ezer marhát is telepítettek.

Megalakult Adelaide városa, és kialakult néhány fontos mezőgazdasági terület, közülük kitűnt a Barossa-völgy, amely szőlőtermeléséről vált híressé.

A szőlőültetvényeknek 26%-a a Murray-folyó völgyében alakult ki. Dél-Ausztráliában lehetőség mutatkozott az intenzív tejgazdaság kiépítésére is. 42 ezer acre nagyságú területet lehetett öntözni, ahol gyümölcs- és zöldségtermesztés elterjedésére volt lehetőség.

Alkalmas volt mindezekén túl a vidék állattartásra is a sivatagi rész kivételével. Gazdag erdőségeket találunk: az erdővel fedett terület meghaladta a 135 ezer acre-t.

A másik fontos terület a Coonal Pyn-hátság. Ez állattenyésztésre adott lehetőséget, és később ezeken a területeken kialakultak az ipari övezetek is.

Dél-Ausztrália földje ásványi kincsekben rendkívül gazdag, és a jövő növekedését feltétlenül elősegítette a terület számos adottsága.

1834-ben megszületett a Dél-Ausztráliáról szóló törvény, amely az egész területet a Korona nevében gyarmatosította, és kialakította a földvásárlás lehetőségét. Hamarosan 50 ezer főre emelkedhetett a lakosság.

1836 májusában William Licht megérkezett felkutatni a partvidéket és feltárni az állattartásra és gazdálkodásra alkalmas területeket.

Ő választotta ki egyébként Adelaide területét és jelölte meg lehetséges fővárosként. Az első telepéseknek az optimális adottságok ellenére is voltak nehézségeik, de haladt Dél-Ausztrália kialakítása.

1836–1840 között még lassú volt a fejlődés, például a juhok száma 100 ezerről csak 170 ezerre növekedett. Állami földekből 3700 acre nagyságúról 170 ezer acre-re nőtt az értékesített területek nagysága.

Az 1837–1839 közötti időszakban a mezőgazdaságilag művelt föld elérte a 443 ezer acret. Később, 1840-től Gawler kormányzó tevékenysége következtében jelentősen kiterjesztették a művelésbe vett földeket.

1842-ben új törvényt hoztak, amely lehetővé tette, hogy törvényhozás is kialakuljon a Korona nevében. Megalakult a Legislative Council, és létrejött az ún. General Assembly. Ez a kétkamarás törvényhozás elősegítette az önkormányzat kiépülését.

Az új főkormányzó, Sir George Grey megerősítette a végrehajtó hatalmat. 1840–1850 között a népesség 14 ezerről 60 ezerre növekedett, az export értéke pedig 32 ezer fontról 400 ezer fontra. A juhok száma az 1850. évben elérte az 1 milliót.

Újabb életképes gyarmat körvonalai rajzolódtak ki a múlt század második felére. Különösképpen a Spencer-öböl és a St. Vincent-öböl környéke vált népszerűvé a letelepedők körében. A telepék egészen dél felé Rapid Bay-ig terjedtek. A partvidéket gyönyörű szigetvilág övezte, a Spencer-öböl bejáratában találjuk a Neptune-szigeteket, valamint a Kangaroo-szigetet, amely a hamar benépesülő telepék között található.

A Murray-folyó az Encounter-öbölnél éri el a tengert, itt is jelentős települések jöttek létre.

Érdekessége a Dél-Ausztrália gyarmatnak, hogy kezdetben porosz luteránusok is telepedtek be. 1836 hozta el az angol betelepedés tavaszát, amikor is a St. Vincent-öböl partvidékére angol bevándorlók érkeztek.

1842-ben a brit parlament szabályozta a gyarmat közigazgatását, és ezzel befejeződött Dél-Ausztrália gyarmat megalakulása.

1843-ban rézbányákat tártak fel Burra környékén. Ebben az évben Ridley feltalált egy aratógépet, amely az aratás műveletét jelentősen megkönnyítette, ez csökkentette a nagybirtokok költségeit, és ilyen módon ér-

demessé vált jelentős farmokat kialakítani. Dél-ausztráliai farmerek vezető szerepet játszottak a kontinens mezőgazdaságában. Ráadásul Dél-Ausztráliában a nemek aránya is jobban alakult, mint a fegyvergyarmatokon. Az ausztrál középosztály kialakulásának fontos tere volt Dél-Ausztrália.

1851-ben teljessé vált a vallásszabadság a gyarmaton. Dél-Ausztrália két nagy mozgalmat indított el Ausztrália társadalomtörténetében: a konzervatívizmus, illetve a korlátoktól mentes puritanizmus elterjedését.

D) A „legeurópaibb gyarmat”: Victoria

Mindezekkel párhuzamosan az állam délkeleti sarkában is megindult a letelepedés: a déli szélesség 34 és 36°-a között, valamint a keleti hosszúság 141 és 150°-a között egy kb. 90 ezer négyzetmérföldes terület helyezkedik el, itt az 1824. évben megalapították Port Phillip kikötőjét.

1836-tól kezdve Thomas Mitchell beutazta a térséget a Murray-folyótól egészen Port Phillipig, megállapítva azt, hogy kitűnő földek találhatók, és a leggazdagabb állattartás alakítható ki a területen. Lelkesedésében a régiót Australia Felixnek (Boldog Ausztráliának) nevezte. Új-Dél-Walesnek ezen a területein hamarosan megkezdődött a betelepedés.

1835-ben Batman és Fawcner feltárták a Yarra-folyó torkolatvidékét, nem túlságosan messze Port Phillip-től. Ők voltak ennek a térségnek a pioneerjai.

1836-ban Australia Felix területe Új-Dél-Wales ellenőrzése alatt állt. Hamarosan azonban a térségben egy jelentős város alakult, amely a nevét Anglia miniszterelnökéről, Lord Melbourne-ről kapta.

1840-ben ezen a tájon 10 ezer ember lakott, de eléggé gyors volt a bevándorlás. A birtoktörvények időben megszülettek, az oktatás és az önkormányzat fejlesztésére megvolt az igény, és Port Phillip térségének lakossága felvetette az elválást Új-Dél-Walestől.

1831–1850 között 200 ezer ember vándorolt be az ausztráliai gyarmatokra, és megnövekedett Melbourne térségének lakossága is.

A Nagy Vízválasztótól nyugatra eső területeken számos folyam mentén volt mezőgazdaságilag hasznosítható terület. Kiemelkedett ezek közül a Murray-folyó térsége, valamint kitűnő mezőgazdaságilag művelhető területek és nagy erdőségek voltak Gippslandban. Ez a tóvidék 100 km hosszan helyezkedik el a délkeleti partvidéken. Szintén fontos volt a Wimmera körzet, amely Ausztrália második gabonatermő vidékévé lépett elő.

Néhány település is létrejött a Murray-folyó völgyében, például Mildura és Swanhill. Itt állattartással és tejtermeléssel foglalkoztak, és nagyon fontos

volt a Sunraysia térség, ahol citrusféléket, szárított gyümölcsöket és bort termeltek.

A nyugati körzetben az istállózó állattartás terjedt el, ezen belül a merinói gyapjútermelés volt a legfontosabb. Ide tartozik Hamilton vidéke.

Ausztrália területének mindössze 3%-át jelentette ez a kialakuló gyarmat, ugyanakkor lényegesen nagyobb mértékben részesedett a mezőgazdasági termelésből: például az istállózó állattartás termékeinek 40%-át, a gyümölcsstermelés 23%-át, valamint a gabona közel 50%-át adta néhány évtizeden belül.

Elősegítette a benépesülést az a váratlan fordulat is, hogy Ballarat és Bendigo város térségében 1851-ben nagy értékű aranymezőket találtak.

Maga a gyarmat 1851-ben vált önállóvá, Victoria állam néven.

Az állam területének felderítésében nagy szerepet játszott Hamilton Hume és William Howel, akik a Murray-folyó térségét egészen Albury városáig feltárták, még az 1824. évben. Folytatta ezt a munkát Charles Sturt, aki szintén jelentős területeket ismertetett meg Ausztrália lakosaival.

1826-ban kialakítottak egy nyugati kikötőt (Western Port). 1835-ben a Port Phillip Association kiegyezett a bennszülöttekkel, és megvásárolt 100 ezer acre földet Geelong térségében és további 500 ezer acre-t Melbourne város felépítésére. Mindez lehetővé tette, hogy a gyarmat növekedése jogilag is tiszta legyen.

Ilyen körülmények között jött létre 1851-ben Victoria állam, ahol 77 ezer telepes élt, és ekkorra 5 millió juh volt. Megalapították a parlamentjüket, törvényhozó tanácsukat. Ennek előzményei egyébként 1842-ig nyúlnak vissza. Ekkor hat választott ember képviselte Port Phillip térségét az új-dél-walesi parlamentben.

1836-tól kezdve a különválás mellett emeltek szót. Az önkormányzati koncepciót 1850-ben tárgyalta az új-dél-walesi törvényhozás. Létrehozták a victoriái törvényhozást (Legislative Council) 1851 júliusában. Az elkülönülés a victoriái kormány megalakulásával vált teljessé 1855-től.

Természetes határ, a Murray-folyó választja el Új-Dél-Walestől a kialakult Victoria államot, illetve a Murray-folyó forrásvidéke és Cape Howe-fok között húzták meg a két gyarmat határvonalát.

E) A trópusi gyarmat: Queensland

Új-Dél-Wales északi partvidékén is új gyarmat körvonalai rajzolódtak ki, amely területileg meghaladta Új-Dél-Wales gyarmat lehetőségeit is. A

keleti hosszúság 138° és 154°-a között és a déli szélesség 10° és 29°-a között közel 700 ezer négyzetmérföld területen kb. 3300 mérföld hosszú partvidéken észak és déli irányban 1300 mérföld hosszúságban kezdett kialakulni az ausztráliai kontinens egyik legnagyobb gyarmata. Az új gyarmat területének jelentős része a trópusi égövbe tartozik, emiatt Ausztráliában Queensland gyarmatot gyakran nevezik Sunshine State-nek, napfényes gyarmatnak.

Fokozza a kialakuló új ausztráliai gyarmatállam érdekességét, hogy 1250 mérföld hosszúságban a Csendes-óceán partvidékén itt húzódik a Nagy-Korallzátony. Mindez páratlan szépségűvé teszi Queenslandet.

A gazdasági lehetőségek jelentősek, részben marhatartásra, részben juh-tenyésztésre, valamelyest istállózó állattartásra, cukornádtermelésre, különböző gabonafélék termelésére, ideértve a búzát, kukoricát, és banán, citrusfélék, papaya, zöldségek, dohányfélék termelésére alkalmas a terület, ráadásul kitűnőek a halászati lehetőségek. Később derült ki a kellemes meglepetés, hogy bányakincsekben példátlanul gazdag a gyarmat.

Néhány kisebb város jött létre a partvidéken, ezek körül kiemelkedik Brisbane, a későbbi főváros. A betelepítés 1824-től kezdődött meg, bár csak 1859-ben vált gyarmattá, nevét az angol királynőről, Queen Victoriáról kapta.

A partvidéket már Cook kapitány expedíciói is érintették. Maga Ausztrália felfedezője is kikötött Bustard Bay térségében, a mai Gladstone környékén. Később Flinders feltárta Moreton Bay vidékét, 1799-ben 15 napot töltött itt.

Ausztrália későbbi kormányzója, King 1818-ban járt Moreton Bay-ben. 1827-ben Cunningham tett felfedező utazást a térségben. 1823-ban Brisbane kormányzó instrukciója alapján megalapították a róla elnevezett várost, a későbbi fővárost.

Kezdetben 30 fegyencet telepítettek ezen a ponton.

1824 után a betelepítés jelentős volt, más települések is létrejöttek, például Redcliffe, és 1830-ban már ezer fegyenc és katona tartózkodott a térségben.

1837-ben Bourke kormányzó csökkentette a fegyencek számát, és megkezdte az első szabad polgárok telepítését.

1838-ban német misszionáriuscsoport érkezett. 1842 után a squatterek letelepedése felgyorsult, különösképpen Moreton és Burnett környékén.

1844–1845 között Ludwig Leichhardt felderítőútra indult Queensland északi területein, feltárta a Carpentaria-öböl vidékét, majd Sir Thomas Mitchel a kontinens belsejében felfedezte Queensland füves térségeit. Más

felfedezők is jártak erre felé, feltérképezték a York-félszigetet. A kései felfedezők közül Landsborough és Gregory emelkedtek ki.

1851-ben Victoria állam különválása felgyorsította az új gyarmat megalakításáért folytatott küzdelmet. A térségben lakó telepesek és a squatterek felvették a kapcsolatot a sydneyi kormánnyal, és kérték a gyarmat különválásának lehetőségét.

1859. december 10-én megszületett a törvény, amely létrehozta Queensland gyarmatot, és megállapította az államhatárokat Új-Dél-Wales és az új gyarmatállam között.

Kezdetben itt is kétkamarás parlament alakult, alsó- és felsőház is működött, később azonban Queensland Ausztrália egyetlen állama lett, ahol a felsőházat később (1922-ben) eltörölték. Ugyancsak törvény szabályozta a végrehajtó tanács működését (Executive Council), ilyen módon létrejött az alkotmányos közigazgatás Queensland államban.

Választási rendszerük érdekessége, hogy minden három évben választanak parlamentet. Az államot 78 választókerületre (constituency) osztották, és mindegyik egy képviselőt küldhet a törvényhozásba.

F) A legnagyobb gyarmat: Nyugat-Ausztrália

Ausztrália leghatalmasabb állama Nyugat-Ausztrália, csaknem 1 millió négyzetmérföld nagyságú terület, és az egész ausztráliai kontinens területének egyharmadát teszi ki.

1480×1000 mérföldes távolságokat jelent, a partvonal hosszúsága meghaladja a 4300 mérföldet. Nyugatról az Indiai-óceán, északon a Timor-tenger határolja. A hatalmas állam éghajlati szempontból is különböző területeket fog egybe, a trópusi éghajlattól – amely északon és északkeleten jellemző – egészen az esős, illetve a szubtrópusi övezetig.

Az állam egy részét sivatagi és száraz éghajlatú területek jellemzik. A hatalmas gyarmatnak csak egy része alkalmas mezőgazdaságra, részben gabonatermelésre, többnyire azonban inkább állattartásra, különböző gyümölcsök, például alma és körte, továbbá zöldség termelésére.

Szarvasmarha- és juhtartásra kitűnően megfelel a terület. A nyugati peremvidéket keményfaerdőségek borítják.

Hamar felfedezték az aranymezőket is. Calgoorlie környékén található az „aranymérföld”, amelyik a legnagyobb aranytermelő területté vált a későbbiekben Ausztráliában. Fent északnyugaton rendkívül gazdag ásványkincslelőhelyeket talált az utókor.

A partvidék északnyugaton erősen tagolt, az Admirális-öböl, a Golier-öböl, illetve Yampi Sound térsége és a Beagle-öböl vad szépségű tájai követik egymást. Az Indiai-óceánból rendkívül magas sziklás partvidék emelkedik ki ezen a tájon.

Az állam középső nyugati partvidéki területei kevésbé tagoltak, a legnagyobb öble az Exmouth-öböl, illetve a Nickol-öböl. Itt folyik az óceánba a Degrey River, a Fortesque, illetve az Asburton-folyó.

A kontinens felé haladva sivatagokat találtak az első utazók. Ilyen a Nagy-homoksivatag, (Great Sandy Desert), illetve a kontinens közepe felé haladva, a Gibson-sivatag.

Sokkal kellemesebb Nyugat-Ausztrália déli részének éghajlata. Itt alakultak ki az az első jelentősebb települések is, részben a Swan-folyó mentén, részben pedig a partvidéket övező kellemes öblök nyújtottak betelepedésre lehetőséget. A Gerographe-, illetve a Flinders-öböl partvidéke különösen vonzóknak bizonyult.

A kontinens belseje délen sem lakható: részben a Sós-tavak, részben pedig a Nagy-Victoria-sivatag jellemző erre a tájra.

Az angol Korona hamar megkezdte a terület hasznosítását, annál is inkább, mert a franciák is igényt formáltak rá, és félt, hogy az ötödik kontinensen megvetik lábukat.

Így már 1828-tól kormányzót nevezett ki London, James Stirling személyében, és hamarosan megkezdődött a városok alapítása. A fontosabb gyarmati települések a következők voltak: Perth városa lett a terület politikai központja, azonban Freemantle, Calgoorlie, Bunbury, Geraldton, Albany, Colie szintén jelentős települések voltak a korai időktől kezdve.

A terület felfedezése a XVII. századtól folyamatosan történt. 1791-ben Vancouver kapitány felfedezte a György király-öblöt, majd pedig többen követték őt. Flinders 1801-ben végighajózta a partvonal jelentős részét, és alapított is egy települést, a King George's-öbölben Fredericstown városát. 1826-tól a francia gyarmatosítás veszélye miatt kinyilvánították Nyugat-Ausztráliában a brit uralmat. Ez a nagy jelentőségű esemény Darling kormányzó politikáját dicséri.

1827-ben meg is érkezett Sir James Stirling, aki kedvező jelentést adott a Swan-folyó térségéről. Jelentős szerepe volt Nyugat-Ausztrália gyarmatosításában Freemantle kapitánynak. 1829-ben ő is hajózott a partvidék mentén, és az első telepesek odavitelében is szerepe volt. Freemantle 25 hajóval érkezett meg 1830 januárjában.

A fejlődés lassan bontakozott ki a mindentől távol eső területen. Számos telepes az itt megvásárolt földet magára hagyta. A kezdeti lelkesedés

után a gyarmat népessége apadt: 1830-ban még 4 ezren lakták, 1832-re ez a szám 1000 főre csökkent, végül is 1849-ben már 4500 telepes lakta Nyugat-Ausztráliát.

Jobb földeket is felfedeztek, például a Peel Inlets körüli térségeket, valamint az Avon-völgyet, amely ígéretesebb volt a mezőgazdaság szempontjából.

1839-ben a gyarmat élelmiszerekből csaknem önellátó lett. 1842-ben azonban zuhantak a gyapjúárak Angliában.

1849. május 1-jétől Nyugat-Ausztrália büntető gyarmat lett. 1850-ben érkezett meg a fegyencek első csoportja, 75 elítéltet szállítottak a nyugati gyarmatra. 18 év alatt 10 ezer fegyenc lépett itt partra.

Bár Nyugat-Ausztrália jelentősége gazdaságilag és politikailag is szerényebb volt, mint a keleti parti gyarmatoké, 1850-ben önkormányzatot kapott. Kétkamarás országgyűlés alakult, a törvényeket részben a Legislative Assembly (50 fő), részben a felsőháznak megfelelő Legislative Council (30 fő) hozta. Hat évre választották tíz választókerületben a képviselőket, és két-évenkénti rotációval oldották meg a parlament működését.

Hamarosan kialakult a gyarmat önkormányzata, és Nyugat-Ausztrália is elindult az önálló fejlődés útján. A népesség igazi növekedését azonban az aranyláz hozta meg. Ezen a területen 1892-től volt érzékelhető az aranyláz miatti fellendülés és az eredményesebb gazdasági növekedés megindulása.

G) Az Északi Terület

Ausztrália északi részén egy rendkívül ritkán lakott terület helyezkedik el, az Északi Terület (Northern Territory). Ausztrália területének 18%-át teszi ki 1000 mérföldes partvonallal. Éghajlata trópusi. Jelentős települések a korai időszakban nem alakulnak ki, Darwin városát leszámítva.

Hatalmas távolságok választják el Ausztrália sűrűn lakott területeitől. Valamelyest alkalmas állattartásra és mezőgazdasági művelésre, az óriási távolságok miatt azonban nehéz az értékesítés. A szarvasmarha-tenyésztés korán kialakult, és a juh is meghonosodott, azonban szerényebb mértékben, mint Ausztrália más részein.

A kontinens belseje felé haladva főleg a bennszülött lakosság jelentős száma miatt Tennant Creek térsége számít fontos területnek. Később kiderült, hogy a kontinensnek ez a része is gazdag ásványkincsekben. Emiatt alakult ki jó néhány település ezen az Isten háta mögötti, távoli vidéken.

A XIX. század elejétől fokozatosan történt meg a terület feltárása. 1802 és 1803 körül már érdeklődést tanúsított iránta Anglia, és bekebelezte ezt a térséget.

A betelepedés 1824 után következett be Bremer jóvoltából, aki létrehozta az első települést, Port Essingtonot, amely lehetőséget adott a brit kereskedőknek, hogy a Kelet-Indiai Társaság hajóútvonalain elérjék Ausztrália területét is.

A meglehetősen tagolt partvidéken számos jelentős és kikötésre alkalmas öböl kínálkozik, ilyen például a Joseph Bonaparte-, a Van Diemen-, illetve a Castlereagh-öböl.

Nyugat felé haladva számos szigetet és természeti szépségekben bővelkedő tájat találunk. Az esős éghajlat miatt folyókban gazdag az északi terület.

A partvidéket néhány sziget övezi, ezek közül a legnagyobb a Melville-sziget. Jelentős az északi félsziget, ahol Port Essington városát megalapították, Ez Coburg-félsziget néven vonult be a történelembe. Emellett százával találunk kisebb-nagyobb szigeteket, a Carpentaria-öböl térségében legnagyobb a Groote Eylandt.

Az 1820-as években több település jön létre. Campell ezredes alapította Fort Wellingtonot a Raffles-öbölben. 1827-ben pedig James Stirling és Barker expedíciója tárta fel a partvidéket. A kezdetekben Port Essington volt a legfontosabb település.

Magát Darwin kikötőjét 1839-ben alapították. A felfedezők egyre mélyebben hatoltak a kontinens belsejébe, és föltárták a terület gazdagságát.

1860–1862 között a dél-ausztráliai kormány érdeklődést mutatott a terület iránt. 1863-ban a dél-ausztráliai adminisztráció ellenőrzése alá került Palmerston városa, a későbbi Darwin.

Ezzel közelebb került Ausztrália más térségeihez, főleg 1872 után, amikor Charles Todd vezetésével megépítették az Overland Telegraph Line rendszerét. Az Északi Terület csak 1911-ben került a szövetségi kormány ellenőrzése alá. Ekkor változtatták Palmerston városka nevét Darwinra.

FARMOK ÉS FARMEREK: AZ AGRÁRFEJLŐDÉS SAJÁTOSÁGAI AUSZTRÁLIÁBAN

Ausztrália természetföldrajzi adottságai nem teszik lehetővé a kontinens egészének művelését. Megművelt területek csak a partvidéki sávokban ala-

kultak ki. Új-Dél-Wales területén részben tengerparti sávban, részben a Kék-hegyektől nyugatra elterülő övezetben.

Victoria állam területe a különösen termékeny földekkel rendelkező részek közé tartozik, miként Dél-Ausztrália déli része is.

A Port Phillip-öböl vidéke mezőgazdaságilag hasznosítható vidék, és nyugat felé, egészen az állam területének középső részéig a tengerparti síkság mezőgazdaságilag művelhető.

Nyugat-Ausztráliában az állam délnyugati területein találunk művelhető földeket, a középső és északi vidékek, mint fentebb említettük, sivatagos jellegűek.

Ezek az adottságok határozták meg Ausztrália korai mezőgazdasági fejlődését is. A területek a talajadottságokat tekintve inkább állattartásra látszóttak alkalmasnak. Az állattenyésztésen belül is különös szerepet kapott a merinó juh, amelyik megbirkózott az ausztrál klímával.

A szerencse folytán a 1796. évben új-dél-walesi hajók kötöttek ki Fokvárosban. A kapitány ötlete volt, hogy vásároljanak juhot: 26 merinóit hajtottak a fedélzetre. Ezeket Ausztráliába szállították, és tenyészállatként eladták a telepeseknek. Legtöbbet közülük John MacArthur kapitány vett, akinek kb. 300 hektárnyi földjén már volt egy 1000 db-os juhállomány. 1804-ben sikerült további 8 merinóit vásárolni, ezeket Angliából hozták György király ajándékaként.

MacArthur nevéhez fűződik a juhtenyésztés kezdetének kialakítása. A merinói juhok beváltak Ausztráliában, alkalmazkodni tudtak a klimatikus viszonyokhoz, és 1820-ra már MacArthur farmján 2000 fajtisza merinó juh volt.

A telepesek átvették hamar a hatékony fajtát, gazdaságok százai-ezrei kezdtek juhtenyésztéssel foglalkozni.

Az 1820-as években juhonként 1,2 kg gyapjút nyírtak, 1900 körül ez az átlag már 3 kg körül volt, később akár már az 5 kg-os eredményt is el tudták érni.

A juhtenyésztő területek nagy hasznot hoztak Angliának, ugyanis a kintűnő minőségű ausztrál gyapjú iránt jelentős volt a kereslet, de Franciaország is importált belőle. Más fajták tenyésztésével is kísérleteztek az ausztrál farmerek. Ilyen volt például a hosszúszőrű angol juh és merinó keveréke, a polwarth. Ez valamivel nagyobb volt, mint a merinó, azonban a gyapjúja durvább és rosszabb volt. Új-Zélandról hoztak be egy másik juhajt, a corriedale-t. Ezek kettős hasznosítású, gyapjú és hús hasznosítású állatok voltak. Tenyésztettek továbbá egy másik fajtát hústermelésre, főleg bárányhús előállítására látszott alkalmasnak. 1885-ben Wooseley feltalálta az elekt-

romos gyapjúnyíró gépet, és azóta ezt a munkát többnyire géppel végzik. A nyírási időkben jelentős a különbség Ausztrália különböző államai között, így mód nyílt arra, hogy gyakorlott birkanyíró brigádok járják az országot.

Legkorábban az év elején, január hónapban Queenslandben, februárban Nyugat-Ausztráliában és Dél-Ausztrália területén, márciusban Új-Dél-Walesben, nyáron az ún. Riverina területén, júniusban és kora ősszel, szeptember hónapban Victoria államban és Tasmaniában van a birkanyírás időszaka. Ezt speciális brigádok végzik, amelyek faluról falura vándorolnak. A birkanyíró munkások akár 100–150, újabban akár 200 állatot is képesek megnyírni.

Az árat a világpiacon határozza meg. A korai időktől napjainkig a gyapjú döntő többsége a világpiacon kerül.

A száraz időszak kedvezőtlen a juhállományoknak. Az 1890-es évek 100 milliós állománya 1903-ra visszaesett 53 millióra, később azonban újra 100 millió fölé, majd egy időszakban egészen 140 millió szintig emelkedett. Ausztrália délkeleti és kisebb részében dél-nyugati területein honosodott meg a juhtenyésztés. Három övezetet szoktak az ausztrálok elhatárolni: legnagyobb kiterjedésű a „Pastoral” övezet, itt alacsony és rendszertelen a csapadék színvonala, a fő termés ilyen helyeken csekély, és egy juh eltartásához akár 30–50 hektárnyi földterület is szükséges. Az esősebb pusztaságokon 3–5 hektár képes egy állatot eltartani, a szárazság leginkább az állattartókat sújtja, ezért nagyon ingadozó a juhállomány létszáma. Kedvezőbb feltételek vannak a juh és a búza övezetben, ahol a csapadék szántóföldi növények termesztésére is elégséges. A juhállomány fele tartozik ehhez a területhez, és egy juhot 1-3 hektár képes eltartani. Így nem csoda, hogy Ausztráliában a farmok mérete igen nagy, sokszor több ezer acre területet is kitesz.

Az ausztrálok több gazdasági körzetet különítenek el. Az egyik régió, amely juhtartásra alkalmas volt, a meleg mérsékelt délkeleti rész, idetartozik a Hunter Valley, az Illawarra, Melbourne térsége, Sydney környéke és az ún. Gippsland vidéke. Szintén alkalmas a juhtenyésztésre a meleg mérsékelt délnyugati rész.

A következő övezet a hideg mérsékelt tasman övezet. Külön övezetként megkülönböztetik a délkeleti magas felföldet. Az irodalom elkülönít továbbá egy gabona–birka övezetet, valamint egy kifejezetten birkatenyésztési régiót, és van egy trópusi szarvasmarha–juhtenyésztési térség is. A trópusi tengerparti területek juhtenyésztésre nem alkalmasak.

A délkeleti régióban az állattartás a Hunter-, valamint a Hawkesbury-folyó térségében és a Sydneyi-alföld területén, valamint le egészen a Bega-völgyig terjedő szakaszon a legintenzívebb.

Victoria területén a Snowy-folyó, valamint a Nagy-Victoria-völgy és a nyugati körzet a legalkalmasabb a juhtenyésztésre.

Meg kell említeni, hogy a juhtenyésztéssel párhuzamosan a marhatartás is elterjedt ugyanezen területeken. Éles határokat alig lehet vonni.

A marhatartásnak és a tej- és húsmarha termelésének központjai Új-Dél-Wales területén a Tweed- és a Richmond-folyó térségétől délre helyezkednek el, mintegy 100–150 km-es mélységben a tengerparttól.

Nagyon fontos marhatartó vidék Port Macquarie környéke, valamint a Hastings-folyó völgye. A Hunter-folyó vidékén egészen 200–300 km mélyen nyúlik be a marhatartó övezet a tengerparttól nyugat felé. Sydney városától nyugatra és délre eső területeken is – például Kyama térségében – jelentős a tejgazdaságok kialakulása és a marhatartás.

A Bega-völgy, amelyet a juhtartás kapcsán is említettünk, szintén kiváló terep a marhatartásra. Victoria államban a szarvasmarhatartás legfontosabb területe Gippsland és a Port Phillip-től nyugatra eső területeken, az ún. Nyugati térség.

Kyama vidékét – a Port Kemblától egészen a Sholhaven-folyóig terjedő területet – és az ún. Kangaroo-völgy vidékét szokták Illawarra térségnek is nevezni. Ez tehát Wollongong, illetve Port Kembla városától dél felé a tengerparton elhúzódó területet jelent.

Kyama mellett Berry, Bomaderry és Nowra a marhatartás legfontosabb központjai. Lehúzódik a vidék egészen Batehaven és Bateman's Bay térségéig. Ez az Illawara térség a legkorábbi időszaktól kezdve a juh- és marhatartás fontos központja.

A Victoria államban lévő Gippsland szintén fontos volt az állattartás szempontjából, de az Ausztrál-Alpoktól délre eső területeken is kitűnőek a lehetőségek mindenféle állat taartásra. Legfontosabb települések a térségben, ahol juh- és marhatenyésztés folyik: Orbost, Maffra, Sale, Morwell és Warragul térsége, egészen a Phillip-öböl partvidékéig.

Elősegíti a mezőgazdaság fejlődését az, hogy Melbourne városa ezen a területen helyezkedik el.

A délnyugati térségben, Nyugat-Ausztráliában kitűnő öntözhető területek találhatók, így Perth környékén elég hamar megkezdődött az öntözéses gazdálkodás. A partvidéktől mintegy 20–30 mérföldnyire erdőövezet kezdődik, amely alkalmas a juh- és szarvasmarhatartásra. Különösen Harvey és Busselton, továbbá Carridale és Pemberton vidéke emelkedett ki a korai időszakban. Az erdő másik oldalán pedig Collie települést találjuk, amely szintén fontos volt a korai juh- és marhatartás szempontjából is. Érdekesség,

hogy lent a déli tengerparton a szarvasmarhatartás egyik központja Denmark városa.

Tasmania területén a Derwent, illetve a Huon-folyó mellett alakultak ki fontosabb szarvasmarha- és juhtenyésztő területek. Itt meg kell jegyeznünk, hogy Tasmaniában a helyi mezőgazdaság fő profilja, a gyümölcsstermelés rendkívül elterjedt volt. Ez összetettebb szint adott az ottani gazdálkodásnak különösképpen a Tamar-folyó völgyében, Devenport térségében, lent Launcheston mellett, illetve a Hobart-tól délre eső területeken egészen nagy térségben intenzív gyümölcsstermelés folyt.

Az állattartás szempontjából inkább a sziget északnyugati része, illetve a folyóvölgyek mutatkoztak alkalmasnak.

A kontinens keleti partvidékén is juhtenyésztő terület alakult ki.

Az ausztrál szerzők külön mezőgazdasági körzetként említik az ausztrál déli partvidékét magába foglaló gabona és juh övezetet. Ezekben a legfontosabb területei a következők: részben a Darling Plateau, amely Nyugat-Ausztrália területére esik, a partvidéktől egy kicsit beljebb, és délen le egészen Albany térségéig húzódik.

Victoria államban Wimmera, Új-Dél-Wales területéből pedig a Riverina térsége, valamint a középanyugati mezőgazdasági térség tartozott a fontosabb agrárövezetek közé.

Ugyancsak külön mezőgazdasági övezetként fogják fel a juhtenyésztő régiót. Ez a régió szintén különböző területeken fekszik Ausztráliában. Magába foglalja Queensland területének középső részét, különösképpen a Flinders és Mitchel terület környékét, illetve a Nyugat-Ausztráliára kiterjedő Spinifex és Mulga vidékek tartoznak a juhtenyésztő övezetbe.

Valamelyest különbözik az északi régiókban a juh- és szarvasmarhatenyésztő területe, ugyanis a juh a nagyon meleg éghajlaton nem él meg, a szarvasmarha viszont tenyészthető.

Kialakult egy külön szarvasmarha-tenyésztő régió, amely egész Észak-Ausztráliát magába foglalja az Árnhem-föld kivételével, ezt trópusi szarvasmarha-tenyésztő régióknak nevezik.

Utóbbi körzethez sorolható Nyugat-Ausztrália északi részén Derby és Wyndham, az Északi Területen Darwin és a Darwintól délre eső terület, valamint a Daly-, a Victoria- és a Rober-folyó vidéke is.

Queensland térségében pedig az ún. Channel Countrynek, illetve a tengerparttól 20–30 mérföldre eső területeknek volt döntő jelentőségük.

Kiterjedt továbbá a szarvasmarhaöv a Mitchel-, a Flinders- és a Bowen-folyó körzetére is, sőt az ún. trópusi tengerparti területet is magába olvasztotta, le egész Brisbane városáig.

A szarvasmarhatartó területeken nem ritkák az 500–1000 fős gulyák. A trópusi övezetben egy-egy szarvasmarha-tenyésztő gazdaság akár 5–10 ezer km² is lehet viszonylag szerény állatállománnyal.

Érdekes megnyilvánulása Ausztrália állattenyésztésének a drowingnak nevezett marhahajtás. Nem épültek ki az utak, így egy-két ezer marhából álló gulyákat, ún. mobokat alakítanak ki, és ezeket a vasútállomásokra és kikötők felé hajtják.

Egy ilyen vándorlás több hétig is eltarthat, és megállnak természetes és mesterségesen kialakított itatóhelyeken.

A marhatartó övezetekben egy bizonyos fokú sertéstartás is van, bár a sertéshús Ausztráliában nem vált olyan népszerűvé, mint az európai kontinensen.

Mindenesetre a sertések hizlalására a tejtermelő övezetekben vajgyártásból visszamaradó fölözött tejet használták fel. Később aztán, különösképpen a XX. században kialakultak sertéstenyésztésre alapozódó nagy gazdaságok is. Sydney és Melbourne környékén különösképpen jelentős az állattartáson belül a házityúk, a liba, pulyka és a kacsá tenyésztése is. A lóállomány a XIX. század végére meghaladta a 2,5 millió darabot, azóta azonban számottevően csökken.

A növénytermesztés szempontjából az egyes régiók inkább elkülönülnek. Északon Queensland partvidékén szinte kizárólag cukornád-ültetvényeket találunk, Dél-Queenslandban alakult ki a Darling Downs-nak nevezett terület, mely jelentős búzatermő vidék, ez Brisbane városától nyugatra fekszik.

Új-Dél-Walesben az Ausztrál-Alpoktól nyugatra eső területeken jött létre a Riverina nevű mezőgazdasági övezet.

Victoria állam területén a Wimmera körzet a legfontosabb gabonatermelő vidék. Megjegyzendő, hogy a gabona mellett gyümölcs- és szőlőtermeléssel is foglalkoznak Victoria állam farmerei, hasonlóképpen Dél-Ausztráliához.

Dél-Ausztráliában a Spencer-öböltől keletre alakult ki a legintenzívebb gabonatermelés. Ugyanakkor egyben ez fontos szőlőtermelő terület is, a hegységek oldalain jelentős szőlőkultúra jött létre.

A Spencer-öböltől nyugatra, hosszan elhúzódik a tengerparton Dél-Ausztrália másik nagy gabonatermő területe. Nyugat-Ausztráliában van az

ausztrál búzatermő övezetek egyharmada, azonban viszonylag kevés a csapadék, emiatt itt a legalacsonyabbak a termésátlagok. A búza öv kizárólag ezekre a „szigetekre” terjed ki, ugyanis az északi területeken az eső lehetlenné teszi a gabona termesztését.

A zöldség- és gyümölcsstermelésben kiemelkedő volt Tasmania szerepe. Itt az alma és a körte voltak a legfontosabb gyümölcsök, illetve a zöldségtermelés minden változata felvirágzott. Citrusfélék termelésében Új-Dél-Wales vezet, ahol különösképpen a Murray- és a Murrumbidgee-folyók között található hatalmas ültetvények. A trópusi gyümölcsök közül kiemelkedett a banán termesztése. Utóbbi főleg Queensland keleti partvidékén, illetve Új-Dél-Wales partjain Coffs Harbour térségében fejlődött ki.

A szőlőtermesztés a Murray-völgyben, a Barossa-völgyben, Dél-Ausztrália területén öltött a legnagyobb méreteket, de jelentős az Új-Dél-Wales térségében található Hunter-völgy, ahol a Mildura vidékén találunk komoly szőlőültetvényeket.

Nyugat-Ausztráliában a Swan-folyó térségében legfejlettebb a bortermelés. Érdekessége az ausztrál farmertársadalomnak – amely történelmileg az ausztrál középosztály gerincét jelenti –, hogy az összes földterületnek alig egytizedét birtokolja. A földek többi része ún. koronaföld, bérbe adott állami föld, és kialakult – a földek egyharmadát kitevő – állami tartalék föld. Ezeknek zöme sivatagi terület, és különböző természetvédelmi területeket szerveztek ide a későbbiekben.

A birtokarányokból messzemenő következtetéseket nem lehet levonni, hisz Ausztrália bizonyos területein több 10 ezer hektáros farmok is működnek, de ezek tulajdonosát aligha lehet nagybirtokosnak nevezni.

A földek termékenysége ugyanis meglehetősen alacsony színvonalú. Mégis a farmertársadalmat tarthatjuk *a kialakuló ausztrál középosztály alaprétegének, melynek tagjai piacorientált, üzleti vállalkozásszerű, aktív és újszerű, az újra fogékony gazdálkodásukkal kétségtelenül egy ausztrál polgári társadalom alaprétegét jelentették.*

AZ ARANYLÁZ

A nemesfémek vonzották a felfedezőket a múlt század közepén és második felében. Számos aranyláz hozta izgalomba a bevándorlókat és a lakosságot. Az 1849. évi kaliforniai, majd a 60-as években Alaszka és Kanada határán a klondike-i aranyláz története meglehetősen feldolgozott.

Emberek tízezrei indultak messze nyugat felé, hogy meggazdagodjanak. Aranyvárosok alakultak. Ausztrália sem volt kivétel. Az első említést az aranyról egy fegyenc tette 1788-ban. Az első aranytelért 1823-ban nem messze a Fish-folyótól Bathurst környékén James McBrien találta.

Az elkövetkező 20 évben számos aranymezőt fedeztek fel. Kiemelkedik Clarke tiszteletes 1832. évi felfedezése Hartley és Bathurst vidékén. Mind-ezen túl egy nemesember, Paul Strzelecki említhető a felfedezők sorában, aki 1839-ben Hartley-ben fedezett fel aranyat. Hasonlóképpen járt W. J. Smith, aki arra a következtetésre jutott, hogy a térségben gazdag aranymezőket lehet fellelni.

A legnagyobb siker azonban E. H. Hargraves nevéhez kötődik, aki 1851. február 12-én a Summer Hill térségében, nem messze Orange településtől egy meglehetősen gazdag területet fedezett fel.

1851 júniusában egy bennszülött fiú, Jemmy Irving egy jelentős aranyrögöt talált. Ezt azóta is számon tartja az irodalom (Ker's Hunderweight), ez az egyik legnagyobb aranykő a világon, amelyet a Macquarie-folyó és a Neroo-patak környékén talált. Ennél is nagyobb aranykő került hamarosan elő: a Holterman aranyrög.

Más felfedezők is jeleskedtek szerte a térségben, ahol egy sor aranytelep alakult ki: Turonban, Araluenben, az Adelong-patak partvidékén, a Hanging Rock vidékén, Kiandra és Greenfell térségében, valamint Summer Hill és Hill End vidékén.

Új-Dél-Walesben a legfontosabb forrás Broken Hill mellett mutatkozott. Ezüst- és cinkbányászat is kialakult a vidéken.

Victoria állam területén először William Campbell talál aranyat 1850-ben Clunesben. Ezt 1851 júliusában jelentették be. Ekkortájt gazdag aranymezőket találtak az Anderson-patak völgyében is.

Ballarat környékén Hiscock találta az első aranylelőhelyet. Legalább ilyen fontos volt Bendigo vidéke, amelyet Henry Frencham fedezett fel 1852-ben.

Ezek a korai felfedezések vonzották az embereket az aranylelőhelyek felé, különösen sokan indultak el a ezekre helyekre, közöttük kínaiak, akik már Ausztráliában éltek. A városok elnéptelenedésével fenyegetett az aranyláz. A legnagyobb népességmozgás Victoria államban történt, ahol a lakosság 1851 és 1859 között 70 ezer főről közel 500 ezer főre növekedett.

Aranyásvárosok keletkeztek, például Ballarat is ilyen várossá alakult, ahol minden az aranyra volt alárendelve. Nem egy közülük később teljesen elnéptelenedett, például Új-Dél-Walesben Summer Hill városa. Ezek ma múzeumvárosok.

Az arany Queensland fejlődésében is fontos szerepet játszott, több mint 100 aranymezőt lehet ennek az államnak a területén felsorolni. Legelőször Donald Etheridge fedezett fel nemesfémeket 1870-ben. A legfontosabb időszak és a tetőpont 1900 környékén bontakozott ki, amikor az aranytermelés jelentősen fellendült.

Queensland államban az első aranymezőt 1852-ben fedezték fel a Burnett-folyó vidékén, és innentől kezdve Victoriából és Új-Dél-Walesből is érkeztek ide bányászok. Érdekessége a queenslandi bányászatnak, hogy sok helyen mélyművelésű bányákból hozták fel az aranyat, például Gynpie környékén. Az utóbbi lelőhelyet 1867 októberében fedezték fel. Ez volt a legmélyebb bánya, több mint 1000 m-ről hozták fel az aranyat.

1882-ben a Morgan-hegységben fedeztek fel aranyat, ennek az évnek júliusában jelentették ki, hogy egy aranyhegyet találtak, amely hatalmas kitermelést tett lehetővé. Az új aranymező Queensland termelésének háromnegyedét adta a 80-as években.

1875-ben újabb jelentős felfedezés történt a Surprise Reews vidékén.

Nyugat-Ausztráliában már 1848-ban találtak aranyat 150 mérföldnyire Perth városától. A felfedező E. Hargraves, aki már Ausztrália több pontján járt sikerrel ezekben az évtizedekben.

A legjelentősebb aranymezőket 1885 körül fedezték fel, Kimberley térségében. Ezen a vidéken több aranyleletet találtak például Ylgamban 1887-ben, Southern Cross-ban 1887-ben, Pillbarában már 1883-tól működött bánya, és még további településeken is akadtak lelőhelyek.

Itt alakult ki az „aranyháromszög”, amely egészen Coogalie-ig húzódott, ahol William Ford fedezett fel 1892-ben jelentős olajmezőt. Aranymér-földnek vagy aranyháromszögnek nevezték ezt a területet.

Természetesen ez a szerencse együtt járt a lakosság ugrásszerű növekedésével: a térségnek 1896-ra 35 ezer lakosa volt.

A csúcspont 1903 volt, amikor 2 millió karát körüli aranyat termeltek ki ezen a vidéken. Egyébként a termelés az 1930-as évek elején még növekedett.

Találtak nemesfémeket az északi területen is, itt a Finnish-folyó térségében Litchfield lelt aranymezőre 1865-ben. Őt még jó néhány felfedező követte, és 35 mérföldnyire Pine Creek városától szintén találtak aranyat.

1875–1900 között rengeteg kínai aranyásó érkezett a területre, és meglehetősen kemény életfeltételek mellett dolgoztak.

Aranyat fedeztek fel Davidson jóvoltából Tennant Creek vidékén, ez vált később a legfontosabb aranymezővé.

Dél-Ausztráliában 1846-ban találták az első aranytelért Adelaide térségében, majd később Echunga-ban és a Barossa-völgyben 10 mérföldnyire Gawler városától. Volt egy másik aranymező is, amelyet ebben az időben feltártak, ezt Lady Alice-nek neveztek, és fontos volt mindezekon kívül a Teetulpa aranytelér is, amely hosszú ideig működött.

Tasmaniában először 1852-ben fedeztek fel aranyat. Más aranymezők is felszínre kerültek, a King-folyó, a Pieman-folyó térségében Beaconsfield környékén, a Bell-hegységben és Mathinnában. Ezek a 80-as években érték el a legnagyobb kapacitásukat. A legfontosabb aranybánya a Mt. Lyeel volt, amelyet 1886-tól aknáztak ki.

Ausztrália napjainkig több mint 5 millió kilogramm színaranyat hozott a felszínre. Az aranyláz tehát fontos szerepet töltött be a kontinens népesülésében.

Az ezüst is fontos volt a XIX. századi Ausztrália gazdaságában: 30 millió kg ezüst került az 1800-as évek közepétől napjainkig a kontinensről a világpiacon. Az ezüsttermelés ráadásul azóta is évről évre emelkedik.

A színesfémtermelésnek kb. 9/10-ét ólom és cinkércék, 6%-át a réz kohósításakor nyerik, 1% pedig az aranybányászat mellékterméke.

Ezüstbányák tehát külön nincsenek, de a leválasztott ezüst nagyon jelentős, például az arany kohósításakor, illetve más nemesfémek feldolgozásakor. A kincskeresők vadászterületévé vált az ausztrál kontinens, ezek és ezek foglalkoztak nemesfémek kutatásával. A drágakövek közül is számos fajta került elő Ausztrália földjéből, persze sokkal kevesebb, mint aranyból, ezüstök földbe ásott odúkból laktak, igen primitív körülmények között.

Később újabb opállelőhelyeket fedeztek fel Andamooka térségében, továbbá Új-Dél-Walesben White Cliffs és Lightning Ridge környékén. Ezek a lelőhelyeken a híres fekete opál található.

Ausztráliában az opáltermelés évtizedeken keresztül élte fénykorát, és napjainkban is jelentős elfoglaltság.

Elég gyakori drágakő a zafír, melynek fő lelőhelyei Új-Dél-Walesben Glenn Innesben és Inverellben található. Queenslandban pedig Annakie a legjelentősebb zafírelőhely.

Különböző más drágaköveket is találtak, és ezeket napjainkig is bányásszák pl. Marlborough vidékén Queensland államban és Nyugat-Ausztráliában Wingellina térségében.

A GYARMATI KORMÁNYZATOK INTÉZMÉNYESÜLÉSE

A XIX. század első felében az ausztráliai gyarmatokon bekövetkezett a politikai élet intézményesülése. Egyre világosabbá vált a főkormányzói szerep, tisztázódott a kormányzók jogköre az egyes államokban. Nagy átalakulást tapasztalunk a parlamentek, az ún. törvényhozó tanácsok (legislative council), illetve a gyarmati kormányzatok működésében.

Tisztázódni látszott ugyanakkor a bíróságok szerepe és ítélkezési gyakorlata is. Az ausztrál politikai élet valamennyi államban az angol politikai hagyományokat vette át és képviselte. Ebből Ausztráliának sok előnye származott.

Angol hagyományok alapján a törvényhozás választott testületek révén történt a gyarmatokon, ezért nyilvánvaló volt, hogy a kormányok a felelősek a gyarmati parlamenteknek. Többé-kevésbé világos volt, hogy milyen törvényekben, valamint rendeletekben dönt az angol parlament és a gyarmati minisztérium, és mi tartozik a gyarmati közigazgatásra, intézményrendszerre.

A fejlődés igénybe vett ugyan néhány évtizedet, de mint látni fogjuk, az 1856. évre a politikai intézmények működése világossá és alkotmányossá vált, és áttekinthető jogszabályok tisztázták az egyes intézmények politikai lehetőségeit.

Nagy szerencséje volt a kontinensnek, hogy átugorhatta a politikai fejlődés feudális korszakát, és a XIX. században a gyarmatosítás ellenére a polgári viszonyok egyre teljesebben mutatkozhattak meg.

A büntető gyarmatokból a múlt század közepére fokozatosan gyarmatállamok alakulhattak ki.

Az egyik fontos terület, amely körvonalazódott, a kormányzói jogkör volt. Az első kormányzók de jure legalábbis autokratáknak minősültek az ötödik kontinensen. A nagy távolság, a letelepedés természete, az óriási felelősség a kitelepített lakosokért, amely a távoli földrészen megmutakozott nagy terheket rótt a kormányzókra, ugyanakkor jelentős jogokkal ruházta fel őket.

Az első kormányzó, Arthur Phillip ezt a jelentős hatalmat csak névleg használta ki, az elkövetkezők között voltak autokratikusabb jellemek is. Valamelyest módosította a kormányzók hatalmát az új-dél-walesi ezred odatelepítése, amely maga is önálló hatalmi tényezővé vált, és nagymértékben befolyásolta a kormányzók lehetőségeit.

Néhány kormányzó az új-dél-walesi ezred tisztikarával szemben az anyaországra, az angol kormányzatra próbált támaszkodni, például King. Utódai, különösen Bligh már komoly küzdelmet vívtak az ezred tisztikarával.

A későbbi kormányzók Huntertól Bourke-ig helyi problémákba ütköztek. A kormányzói hatalommal szembeni ellenzék nem volt konstruktív, egy ideig nem lehetett megvalósítani az alkotmányos kormányzást, partikuláris és személyi ellentétek működtek a gyarmaton, és ezek befolyást gyakoroltak néhány nagyhatalmú barát és érdektárs révén akár az angol kormányra is. Időnként a fenti okok miatt a kormányzók eléggé háttérbe szorultak.

Az ausztrál politikai életbe ebben az időben volt a legerőteljesebb az angol beavatkozás. A Home Office, valamint a Gyarmatügyi Hivatal, az Admirális, illetőleg a Commander In Chief Hivatala mind-mind rajta tartották szemüket Ausztrálián.

Az első kormányzóknak nagyon figyelniük kellett az angol érdekekre és törekvésekre, hisz egy terjeszkedő közösségnek, amely meglehetősen kevés telepeseből állt, szüksége volt a kormány segítségére és támogatására, továbbá gyakorlatilag mindenben Angliára szorult. Az állam és a gazdaság nagymértékben függött Londontól.

Ugyanakkor a kormányzás felelőssége teljesen a kormányzóra hárult, az ő feladata volt, hogy teljesen meghatározza a gyarmat életét, hogy proklamációkat adjon ki, hogy bejelentsen eseményeket, hogy elvárásokat fogalmazzon meg, és elrendelje a gyarmati élet minden területére vonatkozó törvényeket.

Neki kellett meghatározni a gabonaárakat, elrendelni a munkaszüneti napokat, kijelölni az állami ünnepeket, tájékoztatni a lakosságot az uralkodóház életéről, bejelenteni a királyi házasságokat, születéseket, haláleseteket. Az ő feladata volt továbbá, hogy a mértékek érvényességéről döntsön. Egy szóval az élet minden területét a kormányzónak kellett meghatároznia.

Ezeket a kormányzói döntéseket, rendeleteket elég gyakran a templomok szószékeiről hirdették ki, így a lelkészek egy bizonyos fokig az állam hivatalnokai is voltak.

1804-től kiadták a Sydney Gazette című hivatalos lapot.

Új-Dél-Walesben 1823-tól törvényben is szabályozták a kormányzói jogkört. Kidolgozták a *New South Wales Judicature Act* törvényt. Ez részben szabályozta a kormányzó jogait és kötelességeit, másfelől létrehozott egy tanácsot, „councilt”, amelynek 5-7 tagja lehetett, és a kormányzóval rendszeresen egyeztetetett a törvényhozási kérdésekben.

Ennek a tanácsnak tagja volt a főkormányzó helyettese, a legfőbb bíró, a gyarmati titkárság vezetője, a főorvos. Nagyon gyakran, ha valaki hiány-

zott, akkor helyettesítették, ily módon gyakorlatilag a council tagjának számított az anglikán egyház feje is. Kezdetben a tanács (council) hatalma meglehetősen csekély volt, inkább tanácskozó testületként működött a kormányzó mellett.

Néhány személyiség azonban már a korai időszakban kiemelkedett: például a főbíró és az érsek szerepe a politikai döntésekben elég jelentős volt.

Minden törvényt, amit előkészítettek, jóvá kellett hagyni az angol alsóházaknak, és királyi szentesítésre volt szükség törvénybe lépésükhöz.

Az 1823. évi törvények alapján a tanács tehát a kormányzó mellett működött, és a kormányzó tanácskozó testületként szolgált, de semmiképpen sem tudott a politikában az utóbbi személye fölé emelkedni. Az új alkotmányosság mindenképpen tartalmazta a parlamentarizmus gyökereit.

A testület fokozatosan szélesedett. 1824. augusztus 25-étől új tagokat választottak két vállalkozó személyében. Kezdetben két földbirtokos, John MacArthur és Charles Throsby került be. Később lettek új földbirtokos tagjai is a tanácsnak. Ugyanekkor egy kereskedő, Robert Campell is a tagok közé választatott.

1827-ben Darling személyében új kormányzó érkezett a gyarmatra. Őt fogadásakor már arra kérték, hogy olyan törvényhozás kialakulását segítse elő, amely az amerikai és nyugat-indiai gyarmatokon is kialakult.

Benyújtottak az uralkodóhoz egy kérelmet saját törvényhozás létrehozására, ezt az új törvényhozást Legislature of New South Walesnek nevezték.

A megalakuló új törvényhozásnak az ausztrál mezőgazdaság, kereskedelem és termelés szempontjából megfelelő emberekre támaszkodva olyan törvényeket kellene hoznia, amelyek képviselik az ország lakosságának érdekeit, és segítenek a gyarmat felvirágoztatásában.

Az alkotmányt követelőknek volt egy jelmondatuk, amely így hangzott: „Nincs adózás népviselet nélkül”.

1829-ben a tanácsot átalakították, és egyre szélesebb társadalmi réteget képviselt. 1830-tól kezdve erősödött egy felelős kormány megalakulásának gondolata.

A kormányzó, Darling 1825–1831 között áll Ausztrália élén. Támogatta ezeket a népszerű követeléseket, egyre elterjedtebbé vált a szabad sajtó. Különösen népszerű volt az *Australia* című lap, amelyet Dr. Wartel adott ki.

Az 1825. évi új-dél-walesi törvény tehát jelentős előre lépést jelentett az alkotmányos viszonyok kialakításában.

Új-Dél-Wales elindított egy olyan folyamatot, amelyik végül is a Legislative Assembly megalakulásához vezetett.

1842-től kezdve a társadalom önkormányzati rendszerének kiépülése erősödhetett, hisz a birodalmi kormány eltörölte a fegyencek deportálásának intézményét.

Új-Dél-Wales fokozatosan szabad polgárok alkotta gyarmatállammá vált. Ilyen módon törvényhozásra és értékeket reprezentáló kormányra volt szüksége.

A tanácsot immár választották, és összetétele nagymértékben képviselte a lakosság érdekeit, Sydneyben például 2823 választó két tagot küldhetett a tanácsba. Cumberland 1344 választója szintén kettőt, Melbourne-ben 591 választópolgár, Durham-ban 345, Camden-ben 586 és Northumberlandben 369 választó egy-egy képviselői helyre volt jogosult. Az új törvényt 1843. január 5-én hirdették ki. A tanács visszavonult, és az első választásokat 1843 júliusában tartották.

Megtört a jég, és a megalakuló új gyarmatok is átvették az Új-Dél-Walesben bevált berendezkedést. Ily módon az 1851. évi törvény lehetővé tette, hogy Victoria, Tasmania és Dél-Ausztrália területén is választások legyenek. Később Queensland is csatlakozott a fenti reformokhoz.

1852-től felgyorsultak az események. Sir John Bakington javasolta, hogy az ausztrál gyarmatoknak adjanak megfelelő jogokat és ellenőrzést a korona földjei felett. Mindezek hatására a brit kormány elfogadta, hogy ausztrál ellenőrzés alá helyezték a gyarmatokat.

1856-ban megszületett a törvény, amely Ausztrália politikai fejlődése szempontjából jelentős. *Eszerint a gyarmatok saját önkormányzatokkal rendelkeznek, kétkamarás országgyűlések jönnek létre és működnek, a parlamentekben felelős kormányok tevékenykednek, és megkapják a jogszolgáltatás lehetőségét.*

A törvényeket, amelyek az ausztrál gyarmatokban születtek, jóvá kell hagynia a Westminsternek (az Angol Parlamentnek), illetve az uralkodónak.

Sorra épültek a parlamenti épületek az egyes gyarmatokon. Új-Dél-Walesben már 1829 óta működött ilyen, amelyet eredetileg Rum Kórháznak szántak. Később az épület egy templomba költözött át Bendigoba, de ezt átadták Új-Dél-Walesnek parlamenti épületként. Tasmaniában 1856-tól kezdett működni parlament. Dél-Ausztráliában Adelaide városban 1843-ban építettek hasonló épületet, amely akkortájt 200 fontba került. Szintén 1856-ban épült a victoriái parlamenti épülete.

Queensland egy kis késedelmet mutatott az építkezések terén, és csak 1869-ben lett kész saját törvényhozásának épülete. Nyugat-Ausztrália ekkor még szinte lakatlan terület volt, úgyhogy jókora késedelemmel 1904-ben

épült meg Perth városában az ottani törvényhozás számára a megfelelő épületegyüttes.

AZ ÁSVÁNYKINCSEK ELDORÁDÓJA

A szénkincs felfedezése

1791 márciusában William és Mary Bryant felfedezték az első szénmezőt Sydneytől északra. Néhány évvel később 1796 júniusában fegyencek halásztak nem túlságosan messze a mai Newcastle városától és széndarabokat találtak. Hasonlóképpen szénre bukkantak a Sydney-öböltől délre Botany Bay-ben az 1797. esztendőben az ún. Solander Point térségében. Egy másik felfedező, Shortland a Hunter-folyó völgyében akadt szénmezőkre, mások Cumberland térségében 1797 szeptemberében. Ugyanebben az évben George Bass jelentős készleteket fedezett fel Port Hackingtől délre.

1801-ben már megalakult az első szénbányász-település Newcastle térségében. A Hunter-folyó völgyében is szénbányákat nyitottak.

A korai időktől exportálták a szenet. Az első szénszállítmány 1799-ben indult el Indiába, és 1804-től rendszeressé váltak az angliai szállítmányok is.

Egészen 1851-ig az Ausztrál Mezőgazdasági Társaság szerzett monopóliumot a szénexportra.

James és Alexander Gown szénmezőket tártak fel a Maytland térségében. Ez nagyon fontos terület volt a korai szénbányászat szempontjából. Később a század második felében Új-Dél-Wales területén igen sok szénbányát nyitottak. Az 1880-as években megkezdődött a nagymértékű termelés Newcastle, Cessnock, Singleton, Lighthow és Wollongong térségében.

Queensland államban először Ipswich település mellett akadtak szénmezőre 1827-ben. Itt bányát majd csak 1846-ban nyitottak. Jelentős kereskedelmi hasznot hozott a Redbank térségében nyitott queenslandi bánya, amely John Williams tulajdonában volt.

Egy másik helyen, Blair Atholl térségében felszíni fejtéssel lehetett szenet termelni az 1864. évtől. Hasonlóképpen jelentős szénmezők nyíltak Bowenben, Ipswichben, Clermont-ban, fent északabbra pedig Rockhampton térségében.

Victoria állam területén 1825-től akadtak jelentős szénkészletekre. William Hovell a nyugati kikötő környékén fedezett fel szénmezőket. Itt voltak államilag birtokolt bányák is, például a wolthangi bánya. 1857-től

már megkezdték a termelést, 1874-től pedig a Latrobe-völgyi szénmezők kiaknázását. A XX. század elejétől is jelentős szénkészletek feltárására került sor Ylbourn térségében.

Nyugat-Ausztráliában C. Gregory fedezett fel először szénmezőt az Irwin-folyó térségében az 1846. évben. A másik fontos szénbányászati terület a Murray-folyó völgye volt, itt 1883-ban történt az első bányák nyitása.

Az 1877-től újabb bányákat nyitottak meg, majd pedig az Mt. Nicholas térségben 1885-ben fedeztek fel jelentős szénkészleteket Dalmaine környékén.

Dél-Ausztráliában az első feltárt szénvagyon a Leigh Creek térségében volt, azonban itt jelentéktelen mennyiség fordult elő. A jelentősebb nyíltszíni szénbányászat a XX. században indult meg, ugyanis Dél-Ausztrália számottevő szénkészletekkel rendelkezik.

A későbbi feltárások során kiderült, hogy Ausztrália területén hatalmas szénmezők helyezkednek el. A legfontosabbak ezek közül többnyire Új-Dél-Wales területére esnek, főleg a Cessnock és Maytland szénmező területére, azonban mind a három kelet-auztráliai állam területén óriási szénkészletek találhatók. A Latrobe-völgy pl. 27 000 millió tonnás készletekkel rendelkezik, amely huzamosabb ideig képes a föld szénellátásának biztosítására.

Sydneytől északra a Szén-folyó (Coal River) térségében szintén jelentős mezők húzódnak. Az itt alakult települést először Coal River Settlementnek nevezték, ami később Newcastle-ra változott.

Míndez alapot adott részben a szénbányászat, részben a szénexport növelésére, ugyanakkor nyilvánvalóvá vált, hogy Ausztráliában hatalmas ipari lehetőségek nyílnak meg az elkövetkező évtizedekben.

Az ötödik kontinens más ásványkincsekben is bővelkedik. Főleg az Új-Dél-Wales, Victoria, Queensland és Tasmania területén emelkedő hegységek gazdagok, minthogy 200–220 millió évesek, és bővelkednek minden létező ásványkincsben. Találtak itt cinket, ezüstöt, aranyat, rezet, molibdént, feketeszenet. Ausztrália feketeszenkészletének 90%-a ezekben a keleti államokban helyezkedik el.

Nagyon fontosak a mezozoikus rétegek, amelyek 75–200 millió évesek. Ezekben rengeteg szén, vasérc és egyéb ásvány található. Különösképpen Új-Dél-Wales és Tasmania területén találunk ilyen hegységeket.

A 75 millió évnél fiatalabb hegységekben barnaszenet bányásznak, mint pl. a Latrobe-völgy tartozik ezek közé. Ónt találtak többek között Queensland északi területén és mindenféle más ásványi anyagban (például bauxitban) gazdag a Carpentaria-öböl partvidéke és az attól délebbre fekvő

terület. Nagy mennyiségben fordul elő opál is, amely – mint fentebb említettük – jelentős ásványkincs.

Ónból Ausztrália volt a legnagyobb termelő 1873–1882 között. Tasmania területén a Bischoff-hegységben találtak nagy mennyiségben. Más ásványi anyagokból is mérhetetlen gazdagság jellemzi a kontinenst. A múlt században azonban inkább csak a szén termelése indult meg, és az arany-, ezüst-, réz-, cink- és óntermelés számított nemzetközi jelentőségűnek.

Az ásványok kiaknázása később egy nagy ausztráliai fejlődés bázisa lehetett, amelyre majd visszatérünk XX. századi gazdaságtörténeti fejezetünkben.

Érthető mindezek alapján, hogy az ausztrál bankrendszer meglehetősen hamar kialakult, és a múlt század közepétől egyre inkább credit mobilier jellegű bankhálózattá fejlődött.

Az első bankot Új-Dél-Walesben alapították az 1817. évben. Ez takarékpénztár volt, amelyet aztán jó néhány követett. Sydneyben 1819-ben és 1832-ben is alapítottak takarékpénztárakat. Utóbbi, a Commonwealth Savings Bank ma egyike Ausztrália legjelentősebb bankjainak.

A Bank of New South Wales 1817-ben alakult kereskedelmi bank, amely az egyik legfontosabb pénzügyintézet Ausztráliában. A legrégebbi társaság ezen a területen. Nem sokkal később megalakult a Bank of Australia, amelyet egyébként 1828-ban már ki is raboltak. Tasmania területén Hobartban 1823-ban alakult meg az első pénzügyintézet. Victoriában és Dél-Ausztráliában is működtek bankok az 1841. évtől. Nyugat-Ausztráliában 1863-ban alakult az első jelentősebb pénzügyintézet.

Az ausztrál bankrendszerben egyébként a bankok és takarékpénztárak jelentős szerepet játszottak. A múlt század közepén szabályozták a bankok működését, és Ausztrália bankjai üzleti hitelezéssel, credit mobiliere tevékenységgel foglalkoztak.

Külön érdemes kiemelni, hogy Dél-Ausztráliában is létrejött a Bank of Adelaide nevű pénzügyintézet, amelyik fontos szerepet játszott az állam gazdasági életének fejlesztésében. A modern bankrendszer kialakulásával a jelentősebb ausztráliai beruházásoknak semmi sem állhatta útját. Az ásványkincsekben gazdag ötödik kontinens iránt a XIX. század második felében egyre nőtt a külföldi tőke érdeklődése is, és megindult az ásványkincsek egyre nagyobb mértékű kiaknázása. Mindehhez szükség volt egy modern vasúthálózat kiépítésére is.

A múlt század közepétől kezdtek vasútvonalakat kiépíteni. 1848-ban már volt érdeklődés a magántőke részéről a vasutak építésére és az új-dél-walesi törvényhozáshoz – amely ebben az időben ellenőrizte még Victoria állam területét is – fordultak ilyen kérelemmel.

A helyi vasúttársaságok a nyomtávban nem nagyon tudtak megállapodni. Dél-Ausztrália a brit szabványt fogadta el, eszerint négy láb, nyolc és fél inch széles vasútvonalak építése vált lehetségessé. Dél-Ausztráliában az Adelaide City and Port Railwaysra az 1850. évben, ugyanekkor alakítottak egy társaságot, amely a Murray-folyó térségében kezdett vasútépítkezésbe.

A Sydney Railways Co. 1849-ben alakult meg. 1852-ben az új-dél-walesi törvényhozás először az ír szabványt emelte törvényerőre, és 5 láb 3 inch széles vasútvonalakat kezdtek építeni.

A következő évben áttértek az új-dél-walesiek az angol szabványra, és jó néhány vonal Victoria és Dél-Ausztrália térségében már ezzel az új nyomtávval lett megrendelve. Queensland állam a három láb, hat inch széles vasútvonalakat részesítette előnybe.

Az első vasútvonalat Sydney és Parramatta között 1850–1855 között építették. A megnyitásra 1855. szeptember 26-án került sor.

1854-ben Victoria államban is megépült az első gőzvasút, Melbourne és Hobson Bay között. Hamarosan megalapították a Dél-ausztráliai Első Vasúttársaságot is, és az első vonal 1856 áprilisában nyílt meg. A vasutak ellenőrzése az egyes államok ún. vasúti felügyelete alá tartozott.

Nyugat-Ausztráliában 1873-ban alakult meg a Midland Railway Company of Western Australia Ltd. Hamarosan Tasmaniában is létrejött az első vasúttársaság 1876-ban, és a három láb hat inch széles vasútvonalakat fogadták el.

Az 1800-as években a vasútvonalak átszelték már a Kék-hegyeket (Blue Mts.), illetve megépült a híres Lithgow Zig-Zag vasútvonal 1869-ben. 1876-ban felavatták az első vaspályát Sydney és Bathurst között is. Vonalak épültek Dél-Ausztrália és az északi terület irányában is, ezeket 1886-ban nyitották meg. Néhány területet, mint például Alice Springset, csak 1929-ben kötötte vasútvonal Ausztrália nagyobb városaihoz. A Darwin–Pine Creek közötti szakasz pedig csak 1918-ban készült el.

1900-ra Ausztrália már tizenegyezer mérföldes vasúthálózattal rendelkezett. A Transz-ausztráliai Vasút, amely Dél-Ausztráliából Port-Pirie városából Calgoorlie-be Nyugat-Ausztráliába vezet, 1912-ben kezdett épülni, és 1917-re készült el.

A legfontosabb kikötők is kiépülőben voltak. Adelaide városától nyolc mérföldnyire létesült egy jelentősebb kikötő. Már 1831-ben felfedezte ezt a helyet C. Barker. Jelentős Port Arthur, amelyik Hobart mellett helyezkedik el, Tasmania szigetén. Az első kikötésre alkalmas helyet Arthur kormányzó létesítette 1830-ban, majd később fokozatosan fejlődött a létesítmény. 1835–

1837-ben gyakorlatilag kiépültek a kikötő épületei, és jelentős forgalmat bonyolított le.

Port Agusta kikötője Adelaide városától néhány kilométernyire a Spencer-öbölben található. Az első települést ezen a helyen 1802-ben hozták létre, 1839-ben felfedezték a kikötésre alkalmas területet, Eldert és Grainert 1852-től használják kikötőként. Az első gyapjuszállítványokat 1854-ben küldték Adelaide kikötőjéből. 1870-től a forgalma jelentősebben növekedett.

Jelentős Port-Darwin kikötője, amely a Beagle-öböl partvidékén található. 1839-ben fedezte fel a helyet Stokes. Kezdetben az itt létrehozott kikötőt Port Palmerstonnak hívták, csak 1911-ben vette fel a Darwin nevet. Az északi területtel fenntartott kapcsolatokban a múlt században is jelentős szerepet játszott.

Port-Eliot meglehetősen jelentős forgalmú kikötő volt szintén Adelaide térségében, az Encounter-öbölben. 1854-ben Ausztrália első vasútvonala is ide futott be.

Port-Fary Melbourne mellett létesült, 180 mérföldre keleti irányban. 1889-től vasútvonal kötötte össze Melbourne-nel.

Utóbbit főleg tejtermékek, hagymafélék, burgonya, különböző halászati termékek, gyapjú szállítására használták.

Port Hedland kikötőjét 1857-ben fedezték fel, 1863-tól már mint település létezik, és kereskedelmi jelentősége fokozatosan növekedett.

Port Jackson Ausztrália egyik legjelentősebb kikötésre alkalmas helye. Természetes kikötő nem túlságosan messze a Sydney-öböltől. A XIX. században Ausztrália legforgalmasabb kikötői közé tartozott. Jelentős még Sydney környékén Macquarie. Az 1819. évtől kezdve szállítanak innen árukat, 1821-től kezdve már cukornád-feldolgozó üzem is létesült, amely 1824-ben bővítette tevékenységét.

Nagyon forgalmas volt a múlt században Port of Melbourne kikötő, amelyik Williamstown térségében van, a Port Phillip-öbölben.

1803-tól működött és 1835-től kezdve a Yarra-folyó torkolatvidékére is áthelyeződött a forgalom. Már 1837-ben feljegyezték, hogy James Watt-féle gőzgép működött a kikötőben. 1839-ben Melbourne szabad kikötő lett, és raktárterület is nyílt a kikötő területén.

1841-ben megnyílt az egyik fontos tengerhajózási központ: a Queens Wharf egyike lett Ausztrália legjelentősebb kereskedelmi pontjainak.

Számos más kikötésre alkalmas hely is van természetesen az ausztrál partvidéken. A XIX. századtól kezdve egyre nagyobb mértékben kapcsolódhatott be a világkereskedelembé az ötödik kontinens. Megjelentek azok a

termékek, amelyekkel részt vett Ausztrália a világpiac működésében, az első számú gyapjúszállító volt, jelentős volt szarvasmarha és a hús termelése, valamint kiszállítása, az élő állatok exportja, és egyre inkább megélénkült az ország gazdasági élete.

A század végére mindez nagyon sok bevándorlót hozott a kontinensre, 1900-ra Ausztrália lakossága valamivel meghaladta a 3 millió főt. A bevándorlás nagyobb mértékben az 1830-as évektől indult, 1832-ben pl. kikötött Ausztrália partjain egy hajó, amely asszonyokat hozott a kontinensre. Ezt a South Australian Company szervezte.

A legtöbb bevándorló az anyaországból jött. A XIX. századi újonnan érkezők egynegyede ír, egyhetedede skót volt. A bevándorlásnak lendületet adott az aranyláz az 1850-es évektől, számos bevándorló érkezett a kontinensre. Megjelentek a brit bevándorlók mellett a kínaiak is. Számos szerencsét próbáló érkezett Európa más országaiból is. Queensland területén például nagy számban németek telepedtek le, jelentős volt mindezek mellett a Lengyelországból, az Osztrák–Magyar Monarchiából Ausztráliába vándorlók száma is.

Az oktatási rendszer is fejlődött az XIX. század során. A példák adottak voltak, az angol rendszert vették át, és 6–14 évig kialakították az általános népoktatást, és hamarosan szakiskolák is nyíltak. Ausztráliában általában a 6.-tól a 14. életévükig jártak iskolákba a gyerekek, Új-Dél-Walesben 15 éves korig, Tasmaniában pedig 16 éves korig volt az iskoláztatás szokásos.

Az iskolarendszer első lépcsője az elemi iskola volt, majd középiskolákban vagy technikai iskolákba jártak a tanulók. Egyre nagyobb hányaduk vesz részt a középfokú képzésben, már a XIX. század időszakában. A középiskolában a legelső fokozat, az intermediate vagy junior végzettség, amelyet tíz esztendő után érnek el a tanulók. Itt lehetőségük nyílik, hogy beiratkozzanak technikai, mezőgazdasági iskolákba vagy kereskedelmi jellegű oktatási intézményekben.

Akik tovább akarnak tanulni, azoknak a leaving certificate vagy más néven senior-certificate megszerzésére van szükség, amely gyakorlatilag megfelel az érettséginek, és ezek után mehetnek különböző felsőoktatási intézményekbe.

Az egyetemi rendszer hamar kialakult Ausztráliában. Első fontos egyetemük az University of Sydney volt. Ez a legrégebbi egyetem Ausztráliában.

A parlament 1850. évi törvénye alapján megalakult a Sydney College. Ez a Sydney Egyetem jelenlegi helyén egy tengerpartra néző hegyoldalon helyezkedett el. 1857-ben költözött ide az universitás, amelynek 1824-től kezdve egyetemi előjogai voltak, hat kollégiuma (college) volt, kettő kizáró-

lag hölgyek számára. Az University of Melbourne az 1851. évben jött létre, és ekkortól kezdve törvény által meghatározott módon vett részt a szakképzésben. 1853-ban kezdték építeni a jelenlegi helyét az intézménynek, és 1854-től működik itt egyetemi oktatás.

Az Adelaide-i Egyetem 1874-ben alakult. A régi épületeket gótikus stílusban építették, és egy nagy adományozóról, Sir Langden Bonithon-ról nevezték el. Sok területre kiterjed a képzés, obszervatórium és mezőgazdasági kutatóintézet is működik az egyetem területén.

Szintén a régi egyetemek közé tartozik a Tasmania Egyetem, amelyet Hobart mellett egy királynői birtokon építettek fel. Az eredeti egyetem 1890-ben alakult Hobartban.

Számos területen képzett szakembereket Ausztrália számára. Van orvosi, mezőgazdasági kara, természettudományos fakultása és állatorvosi kara is ennek az egyetemnek.

A fenti változások következtében Ausztrália képes volt a modernizációra. Több területen indult meg az átalakulás, mint fentebb vázoltuk, kialakult a modern tőkés fejlődés infrastruktúrája. Vasutak, utak, kikötők létesültek szerte a kontinensen, kialakult a modern szakképzési rendszer, létrejött egy megfelelő bankrendszer, amely képes volt az ausztrál gazdaságot finanszírozni, ez a bankszektor be tudta vonni a külföldi tőkét, gazdaságsszervező erővé tudott válni Ausztráliában.

Mindazon túl ásványkincsekben való gazdagsága révén Ausztrália vonzó befektetési terepnek is számított. Az aranyláz, a szénbányászat, a szabad földek megléte az ország legtávolabbi pontjain is vonzották a bevándorlókat és a társadalom tagjait, kialakulóban volt egy farmer középosztály, és kialakulóban volt egy vállalkozói csoport is, réteg is Ausztrália földjén.

A bányakincsekben való gazdagság egy modern ipari fejlődés alapjait vetette meg, a múlt század második felének évtizedeiben. Megindult a nyersanyagsszektor fejlődése, és kialakult néhány olyan terület, ahol Ausztrália képes volt integrálódni a világgazdaságba. Ezek a mezőgazdasági termelésre, különösképpen a gyapjútermelésre, állattenyésztésre, élő állatok exportjára vonatkoztak. Mindazon túl azonban a széntermelésben és később egyre inkább a vasérc kitermelésében is a világ legjelentősebb szállító.

AZ AUSZTRÁL ÁLLAMOK FÖDERÁCIÓJA: A COMMONWEALTH MEGALAKULÁSA

A XIX. században az ausztrál gyarmatok viselkedése nagyon individuális volt. Elkülönültek egymástól, saját vámokat alkalmaztak, és nem voltak hajlandók egymás területein befektetéseket eszközölni. Mindenki Angliához kötődését hangsúlyozta, és gyakorlatilag a gyarmatok között alig volt kapcsolat. A helyi parlamentek önálló törvényeket hoztak, a helyi kormányzatok pedig a saját törvényeiket hajtották végre.

Először 1847-ben Earl Grey gyarmatügyi miniszter javasolta az ausztrál gyarmatok föderációját. Az ausztrál kormányzó, Fitzroy 1848 júniusában sok vonatkozásban egyetértett a gyarmatügyi miniszterrel, és a következőket fejtette ki.

Új-Dél-Wales és Port Phillip között már szoros kapcsolat jött létre. Dél-Ausztrália is egyre inkább fontossá válik, és ki kell dolgozni gyors programokat ezeknek a közösségeknek az együttműködésére. Az együttműködésnek ki kellene terjednie a törvényhozásra, a különböző vámok és adók megállapítására, és nagyon fontos lenne, hogy a belső vámszabályokat egyeztetett módon alkalmazzák. Mindamelllett a mértékrendszerek egységesítése is szükségessé válhat. Javaslatot is tett egy három évre szóló szabadkereskedelmi megállapodás létrehozására Új-Dél-Wales, Victoria és Dél-Ausztrália között. A vámmentességi megállapodás viszont gyakorlatilag azonnal összeomlott, eltérő vagy eltérőnek látszó érdekek miatt.

London hamarosan ismét lépést tett egy egységesülő Ausztrália felé. A gyarmatügyi miniszter, Grey javasolta, hogy Új-Dél-Wales kormányzóját főkormányzóvá nevezzék ki (Gouvernor-General), és hozzanak létre az államok közös testületet, amelyet House of Delegates-nek, Delegációk Házának nevezett, mely kidolgozza az együttműködés körvonalait.

A Kereskedelmi Tanács Angliában már 1840-ben hangsúlyozta, hogy szabad kereskedelmet kellene az ausztrál gyarmatok között alkalmazni. Ez a szövetséges államokból álló Ausztrália gondolata 1850-ben is felmerült, amikor a gyarmatok törvényének elfogadása szerepelt a brit alsóház előtt.

Earl Grey javasolta, hogy az államok közötti együttműködést elő kell segíteni a törvények útján is. Grey levele azonban elfelejtett levéllé vált, akkor még nem tartották fontosnak a föderáció kérdését Ausztráliában. Igaz, hogy Sir Charles Fitzroy-t kinevezték főkormányzónak, és jelentős feladatot kapott, hogy együttműködjön az ausztráliai gyarmatok közötti kapcsolatok előmozdításában.

Ebben a tisztségben valamivel később Sir William Denison munkálkodott, és valóban sikeres vámegyütműködési tárgyalásokat folytatott 1861-ben.

Ausztráliában William Charles Wentworth volt a föderáció gondolatának az egyik élenjáró politikusa. Ő egy választott bizottságot akart létrehozni a törvényhozás tagjaiból az 1853. évben, és alkotmányjavaslatot kívánt a gyarmatok elé terjeszteni.

Wentworth Angliába utazott, és felvázolta terveit. Kidolgozott egy általános szövetséget a gyarmatok számára, és ezt előterjesztette a gyarmatügyi minisztériumban, majd ezzel párhuzamosan eljuttatta tervezetét az Al-sóházhoz is 1857-ben. A javaslatból ekkor még nem lett törvény.

Más vonalon is kérelmezték a föderáció kialakítását Ausztráliában. 1852-ben John Dunmore Lang kiadott egy tanulmányt Londonban, amelynek az volt a címe, hogy *Szabadság és függetlenség az aranyfölkék Ausztráliájában*. Felvázolta egy Ausztráliai Egyesült Államok mintáját, egyelőre utopisztikus színekkel és azzal a vággal, hogy az amerikai gyakorlatból tanulva ennél jobb modellt kellene kialakítani Ausztrália egyesülésére.

Az 1850-es évek közepén Új-Dél-Walesben és Victoriában megfogant a gondolat az együtműködés segítésére, és felállítottak mindkét részről egy választott bizottságot, amelyik az együtműködés feltételeiről tárgyalt. Az egyik jelentős szereplője ennek a bizottságnak Edward D. Thomson volt. A Victorianus Bizottságban tevékenykedett Charles G. Duffy. Ő lett a lelke egy időben ennek a választott bizottságnak. Javasolták egy gyarmatközi konferencia létrehozását Ausztráliában.

Ezek a kísérletek ekkor még korainak bizonyultak. 1867-ben Henry Parkes javasolt egy általánosabb és hosszabb türelmi időt, elősegítendő a mélyebb együtműködést és megértést.

Számos tényező amellet szólt, hogy létre kellene hozni az Ausztrál föderációt. Az 1880-as évektől ez a gondolat ismét új lendületet kapott. Részen javult a közlekedés, kiépültek a vasútvonalak, létrejött az úthálózat, telegráf-vonalak működtek a kontinens államai között, és egymáshoz lényegesen közelebb kerültek a fővárosok is.

Ráadásul az állattartás, juhtenyésztés, marhatartás nem nagyon tisztelte az államok kialakult határait, nagyon gyakran előfordult, hogy victoriái vagy dél-ausztráliai farmerek mentek át csordáikat legeltetve Új-Dél-Wales területére is és esetleg fordítva.

Az aranyláz is nagy népességmozgást eredményezett, és az aranyásók tömegei mentek az Australia Felixnek nevezett Victoria állam területére,

valamint Dél-Ausztráliába, esetleg Új-Dél-Wales aranyban gazdagnak vélt tájaira.

A kialakuló munkásmozgalom és szakszervezeti mozgalom is támogatta Ausztrália egységesülését. Világossá vált a szakszervezeti vezetők (union leaders) számára, hogy a győzelmük akármilyen munkaügyi kérdésben egy állam területén nem elégséges. Szükséges lenne egy gyarmatközi konferenciára, ahol kialakítanák a közös álláspontot, és együttműködést hoznának létre a különböző államok szakszervezeti mozgalmi között. Ily módon meg lehetne állapodni számos kérdésben, és ez elősegítené a munkásság érdekeinek képviselését.

Súlyosbította a helyzetet, hogy a csendes-óceáni térségben az 1850-es évektől kezdődően megjelentek az európai hatalmak. Először a franciák jelentek meg Új-Kaledónia területén 1853-ban, és francia gyarmattá nyilvánították a területeket. A csendes-óceáni szigeteken erőteljes francia terjeszkedést lehetett megfigyelni az elkövetkező évtizedekben.

Az 1880-as évektől a német diplomácia vált a legaktívabbá. Az 1884. évben annektálták Új-Guinea szigetének egy részét, és német érdekerületté nyilvánították.

Anglia viszont ebben az időben az európai egyensúlyban volt érdekelt, és nem túl sokat törődött a csendes-óceáni helyzettel, pedig az ausztrálok felhívták a figyelmet arra, hogy teljesen lakatlan, és önmagukat megvédeni nem tudó bennszülött lakosságú szigetek és szigetvilágok vannak a térségben, amelyek szabad prédái lehetnek az európai gyarmatosítóknak.

Már 1875-ben felhívta a figyelmet Sir Henry Parkes az új-dél-walesi kormány részéről, hogy Anglia kapcsolódjon be a csendes-óceáni biztonság megteremtésébe. Olyan ragyogó szigetek vannak a térségben, hangsúlyozta, mint Új-Guinea, Új-Britannia, Új-Írország és szigetek láncolata észak felé Új-Guineától Bougainville szigetétől Christobal szigetén át, egészen a délkeletre elhelyezkedő Salamon-szigetekig vagy Új-Hebridákig, Espiritu Santuig, vagy esetleg a Sandwich-szigetekig. Hasonlóképpen fontosnak tartotta a Marshall-szigetek, a Gilbert- és Ellice-szigetek biztonságba helyezését.

Ez a memorandum eljutott ugyan Londonba, de ekkor még az angol kormány nem tett lépéseket. Nem sokkal később azonban feltehetően Lord Carnavon tanácsára a Kelet-indiai Társaság kezdeményezésére létrehozták a New Guinea Colonising Associationt. Ez Ausztráliát inspirálta, hogy terjeszse ki fennhatóságát a szigetekre. Valóban meghallgatásra talált, és Queensland akkori miniszterelnöke törvényt terjesztett elő az 1883. eszten-

dőben, amelyben bejelentette, hogy Queensland állam bekebelezi Új-Guinea egy részét a birodalom számára.

Végre 1884-ben Anglia is megmozdult: Port Moresby térségét és a szigetek déli területeit brit protektorátussá nyilvánították.

Alig tíz nap telt el a német válaszig. Bismarck német kancellár bejelentette, hogy a sziget északi része német protektorátus alá kerül, beleértve a környező szigeteket is.

Mindezek után Victoria, Új-Dél-Wales, Queensland és Új-Zéland külön-külön kérte a brit kormányt a csendes-óceáni politika megváltoztatására, és a meghódítható, annektálható szigetek brit területté nyilvánítására.

Felhívták a figyelmet arra, hogy ezek a különböző szigetek kisméretűek, képtelenek önmagukat megvédeni. Jó néhány közülük teljesen lakatlan, vagy pedig a bennszülött lakosság kiszolgáltatott az esetleges gyarmatosító hatalmaknak.

Végül is 1860-ban Gladstone angol miniszterelnökhöz is eljutottak ezek a hangok, aki felállított egy királyi bizottságot, hogy megvizsgálja a gyarmati védelem kérdését. A bizottság aktivitása az 1880-as évektől megnövekedett. Ilyen módon 1887-ben létrehívták az első gyarmati konferenciát Londonban, és megvitatták a csendes-óceáni térségben a gyarmati területek védelmének és elhatárolásának lehetőségét.

A birodalmi kormány egyébként felvetette ezen a konferencián önkormányzattal rendelkező gyarmatok létesítését. Ez annál is inkább időszerű volt, mert az 1867. évtől Kanada domíniumi státust kapott, tehát önkormányzattal rendelkező terület lett.

Hasonló megoldásban gondolkozott az angol politika körök egy része Ausztrália és Új-Zéland esetében is. Össze kellett hangolniuk a gyarmatoknak a bevándorlási politikát is. Ausztrália partvidékét külön-külön az egymástól elszeparáltan létező gyarmatállamok képtelenek voltak garantálni. Rendkívül nagyfokú volt a bevándorlás elsősorban Ázsiából. A kínai bevándorlás különösen aggasztotta a gyarmati kormányokat, több helyen Kínáellenes megmozdulások zajlottak, például 1853-ban és 1854-ben Bendigóban Victoria területén. Az aranymezőkön is rendkívül nagy volt a kínaiak száma. Ezek a tiltakozó mozgalmak végigsöpörtek Ausztrália más részein is. Először a Buckland River térségének lakossága tiltakozott, majd a tüntetések 1858-ban elérték Új-Dél-Wales területét is. Valamilyen módon szabályozni kellett a bevándorlási politikát. Ekkor javasolták a restriktív törvényt, amely a kínai bevándorlást korlátozta volna. Nyugat-Ausztráliában különösen feszült volt a helyzet, 1877-ben már tizenhétezer kínai dolgozott az ún. Palmer-aranymezőkön. Ráadásul a gőzhajózási társaság kínai tengeri veze-

tőket alkalmazott, akiknek a bére egynegyede volt a fehér tengeri vezetők fizetésének. Ily módon nagyon jól ismerték a kínaiak az ausztrál partvidéket, és rengeteg helyen tettek partra bevándorlókat. A queenslandi partok ebből a szempontból különösen érintettek voltak. Az ázsiai lakosság gyorsan növekedett: 1871-ben hétezer-kétszáz kínai volt Új-Dél-Walesben, 1888-ra pedig már ötvenezerre becsülték a kínaiak számát Ausztráliában.

Az 1890-es évektől nagy számban áramlottak japánok, malájok és kínaiak az Északi Területre, és számuk ellenőrizhetetlennek bizonyult.

1896 márciusában létrehoztak egy gyarmatközi konferenciát, melynek az ázsiai kérdés egyik lényeges napirendi pontja volt. Az ausztrál gyarmatok együttműködéséről fontos tárgyalások zajlottak Sir Henry Parkes kezdeményezésére. 1889. október 24-én megfogalmazódott, hogy együtt kellene működni az ausztrál gyarmatoknak, és létre kell hívni egy szövetségi konferenciát Melbourne-ben 1890 februárjára. 1891-ben egy újabb konferenciát tartottak, amelyet Parkes emlékezetesnek nevezett, és ez volt a legaktívabb értekezlet, amelyet addig Ausztrália látott. 1891-ben előrehaladást értek el az ausztráliai föderáció megalakítása terén.

Az immár rendszeressé váló konferenciák egyik következő állomása a hobarti gyarmatközi konferencia volt 1895-ben, amelyik napirendre tűzte az „ausztrál föderáció” nagy és alapvető kérdéseit. Megállapodtak abban, hogy valamennyi állam parlamentje delegátusokat választ, és közös konferenciát szerveznek.

Nyugat-Ausztrália egyelőre nem kívánta képviseltetni magát ezen az értekezleten.

Queensland állam sem határozott még ebben az időben az együttműködésről. A megválasztott képviselők 1897 márciusában Adelaide-ben ültek össze. Itt már gyakorlati kérdésekről volt szó, a közös törvényhozás felállításának lépéseiről, az alsó- és felsőház jogköréről és a közös kormány felelőségéről.

Végül meggyőzték az ausztráliai államokat az együttműködés szükségességéről, és sikerült 1899-től létrehozni azokat az alapidokumentumokat, amelyek az ausztráliai föderális együttműködést lehetővé tették. Végül megszületett *1900. szeptember 17-én az Ausztrál Szövetségi Alkotmány (Constitution of the Commonwealth of Australia). Ennek a kihirdetése megtörtént és 1901. január 1-jétől életbe is lépett. Ennek értelmében főkormányzó képviseli Angliát, a királyi házat Ausztráliában. Kétkamarás országgyűlés működik, ezt Szövetségi Parlamentnek nevezik. A Szövetségi Parlament felsőháza a szenátus, ahol valamennyi állam egyenlő arányban választott képviselőkkel képviseltetik. Működik az alsóház, ahol a képviselőket a lakosság-*

szám arányában választják az egyes államok, tehát különböző számú képviselőt küldhetnek.

A főkormányzó alá van rendelve a kormány, megállapították, hogy milyen minisztériumok léteznek. Ausztráliában a miniszterelnök, a pénzügyminiszter, hadügyminiszter, postaügyi miniszter, belügyminiszter, közmunkaügyi-miniszter, védelmi miniszter, valamint vasút-, kereskedelem- és vámügyi miniszter működött a megállapodás szerint a közös kormányban. Minden esztendőben kiadtak egy hivatalos évkönyvet a Commonwealth of Australia működéséről. Ausztrália mind a hat állama tehát alkotmányos állammá vált az új nemzetállamon belül, azonban problémát jelentett, hogy nem egyenlő számú népességgel rendelkeztek. Új-Dél-Wales és Victoria együtt mintegy kétszer annyi lakost számlált, mint a másik négy állam együttvéve. Így az amerikaiaktól kölcsönzött módon történt az alsóház megválasztása. Új-Dél-Wales, melynek 1901-ben 1 millió 370 ezer lakosa volt, 26 tagot küldött a képviselőházba, Tasmania, amely csak 174 ezer lakossal rendelkezett, mindössze 5 képviselőt választhatott.

A felsőház, a szenátus az egyenlő reprezentáció elve alapján működött, és valamennyi tagállam 6 szenátort küldhetett.

A 1900. évi törvény, amelyet a brit parlament elfogadott az ausztrál gyarmatok függetlenségére vonatkozóan, szétválaszthatatlan szövetségi commonwealth-té nyilvánította Ausztráliát a brit korona égisze alatt. Az alkotmányos rendszer Ausztráliában kialakult. Ez azt jelentette, hogy az ország szabad kezet kapott számos vonatkozásban, például az adók megállapításában, az öregségi és a hadirokkantak nyugdíjainak megállapításában, a vámok és illetékek meghatározásában, kezébe került a tengerészeti és hadügyi feladatok megoldása, a belügyek irányítása, a bevándorlás és belső vándorlás szabályozása, a posta és telefonhálózat működtetése, a statisztika kezelése, valamint a part menti hajózás, kereskedelem és ezzel összefüggő ügyek, kapcsolattartás a külföldi országokkal, a pénznem meghatározása, súly- és mértékrendszer megállapítása, különböző szabványok és szabadalmi jogok, a bankok működése, a biztosítótársaságok szabályozása. Bizonyos gyarmati területek is az új államszövetség keretébe tartoztak, ilyen volt például Papua és az Északi Terület. Megállapodás született egy szövetségi fővárosi terület létrehozásáról, és döntés született arról, hogy a későbbiekben felépüljön az új főváros: Canberra.

Az alkotmányos rendszer működésének fontos ismérve volt, hogy az angol parlament mintájára lett megszervezve. Az alapelv az volt, hogy az uralkodó áll a commonwealth élén. Az uralkodó mellett azonban működik a szövetségi szenátus és a szövetségi képviselőház. Az egyes tagállamokban történelmileg szintén kétkamarás törvényhozás alakult ki. Ez azt jelentette,

hogy működött egy felsőház, amelyet Legislative Council-nak neveztek, és működött egy alsóház, valamennyi tagállam területén, amelyet Lower House-nak nevezett a törvény.

A council legtöbb tagállamban választott testület volt, kivéve Queensland és Új-Dél-Wales államokat. Ezekben az uralkodó képviselője a kormányzó nevezte ki életfogytiglan a felsőház tagjait. Az ausztrál politikai rendszer érdekessége, hogy Dél-Ausztráliában és Nyugat-Ausztrália területén nagyon hamar, 1894-ben és 1899-ben választójogot kaptak a nők is.

Nem sokkal később, 1902-ben a női választójogot elsők között a világon egész Ausztrália területére kiterjesztették. Az 1902-es törvény értelmében minden felnőtt az állam területén született vagy ún. naturalizált állampolgár, beleértve a nőket is, akik legalább 6 hónapja éltek Ausztrália területén, választójogot kaptak.

Az alsóházi képviselőket rendszeresen 3 éves időszakra választották, a szenátorokat pedig a szövetségi törvényhozásban 6 évre. A bírósági szervezetet amerikai mintára alakították ki. Az alkotmány létrehozta Ausztrália Legfelsőbb Bíróságát (High Court of Australia). Ez a tagállamok felsőbb bíróságainak képviselőiből tevődött össze.

POLITIKAI PÁRTOK A SZÁZADELŐ AUSZTRÁLIÁJÁBAN

A XIX. században az ausztráliai gyarmatokon is megindult a politikai pártok megszerveződése. Először az Amalgamated Sharers Union alakult meg 1886-ban W. G. Spence vezetésével, aki a szakszervezeti mozgalom keretei között felvázolta a szolidaritás és a társas viszony elvét. 1890-ben az ASU sztrájkot és szimpátiatüntetést hirdetett a kikötői munkások munkabeszüntetésével.

A gyarmatközi szakszervezeti konferencián 1891-ben határozták el a munkáspárt (ALP) megalakulását. Az Australian Labour Party feladatának tekintette a munkásmozgalom szervezeti kereteinek felvázolását. Szervezetileg a kialakuló munkáspárt három részre tagolódott: az egyik csoport a szövetségi parlamenti munkáspárt volt, a másik szervezeti egység a szövetségi konferencia és a harmadik a szövetségi végrehajtó szervezet. A szövetségi konferenciában mindegyik állam 6-6 küldöttet delegálhatott, így módon 36 tagból állt, és a párt döntéshozó szervezete volt. Döntései kötelezőek voltak az ún. parlamenti párt vagy parlamenti szekció számára. A különböző kongresszusok közötti szünetekben a szövetségi végrehajtó szervezet irányította a

pártot. Ugyanakkor a szövetségi konferenciának, a szövetségi végrehajtó testületnek helyi szervezetei is voltak. A párt támogatta fehér Ausztrália politikai tételét, és erős állami szektor kialakítását vallotta programjában, különösképpen az elsődleges iparokban, a mezőgazdasági feldolgozó iparban és a szolgáltatásokban. A fenti programot a Párt Platform nevű dokumentumban fogalmazták meg, és ez hosszú időre meghatározta a párt politikai irányvonalát. Négy alapelvet tartalmaz a Párt Platform. Az egyenlőség, a többségiség elve a hatalom gyakorlásának elve, és a munkás szolidaritás elve határozta meg alapvetően a párt politikáját. 1894-ben Új-Dél-Wales államban Holmann vezetésével megalakultak a párt első szervezetei, majd pedig 1902-ben szövetségi szinten is létrejött a szövetségi munkáspárt. Erős parlamenti reprezentációra törekedtek, és sikereik voltak. Nem teljesen köztudott, de a világ első munkáspárti kormánya Queensland államban alakult 1899-ben, igaz, mindössze 6 napig volt hatalmon. Az első szövetségi munkáspárti kormány 1904 áprilisa és augusztusa között J. C. Watson vezetésével jött létre. 1910-ben már a képviselőházban munkáspárti abszolút többséget lehetett regisztrálni. Az igaz, hogy egyszerre a képviselőházat és a szenátust hosszú ideig nem tudta meghódítani a munkáspárt. Számos miniszterelnököt adott a századelő Ausztráliának, Watson mellett Fisher, Hughes, Scullin, Curtin és Chifflery Ausztrália munkáspárti miniszterelnökei voltak. A képviselőházi többséget sikerült hosszú ideig megtartani az I. világháborúig terjedő időszakban. Mindenesetre a háború megosztotta az ausztrál munkáspártot, a párt egy része átlépett az ún. Nacionalista Párt soraiba, és a pártszakadás következtében kormányzati vezető szerepét a munkáspárt elveszítette.

A gazdasági válság időszaka is megviselte a pártot, de sikerült J. T. Lang révén ismét szövetségi párttá szervezni. Számos politikai küzdelem után a munkáspárt napjainkig Ausztrália egyik nagy pártja. Igaz, 1955-ben kivált egy csoport, és antikommunista programot hirdetve létrehozta a Democratic Labour Party-t, amely éles antikommunista töltésű propagandát fejt ki az ausztrál politikában.

A másik jelentős párt a Vidék Párt (Country Party). Mind az egyes szövetségi államokban, mind pedig szövetségi szinten jelentős politikai erőről van szó. Először 1918-ban kezdték a vidéki választókeretekben a párt választási kampányát. A párt mezőgazdasági érdekek kifejezését tűzte zászlájára, és elsősorban a vidéki farmerek politikai törekvéseit érvényesítette az országos politikában.

Követelte egyebek között, hogy garantálják a felvásárlási árakat, fokozatosan nemzeti méretű minimum árrendszert vezessenek be. Többnyire a liberális párttal lépett szövetségre a két világháború között, illetve a II. világháború után. Olyan jelentős politikusokat adott Ausztráliának, mint pl.

John McEwen. Számos államban kialakult a Country Párt vezető szerepe, például a II. világháborút követően Victoria, Queensland, Dél-Ausztrália és Nyugat-Ausztrália területén is a kormánykoalíciókban jelentős szerepet játszott a Country Párt.

A másik nagy ausztráliai politikai erő, a Liberális Párt kialakulásának hosszú előzményei voltak. Voltaképpen visszanyúlik a küzdelem az 1861. évig, amikor is Victoria és Új-Dél-Wales területén eltérő viszonyok alakultak ki a szabad kereskedelem kérdésében.

Új-Dél-Walesben az ún. szabad kereskedelmi párt került előtérbe, ezzel szemben Victoria államban a számottevően konzervatívabb erőket felvonultató protekcionista párt aratott sikereket. A Free Trader és protekcionista csoportok küzdelme végigvonult az 1880-as, 1890-es éveken. A fenti ellentétnek szerepe volt az ún. Country Party kialakulásában, majd pedig 1917-től a Nationalist Party létrejöttében. A nemzeti párt a 20-as években Ausztrália jelentős és erős pártja volt. 1931-ben felvette az United Australia Party nevet, és még később, 1944-től Liberális Párt néven működik. Olyan politikusokat adott Ausztráliának, mint Sir Robert Mensies, aki a konzervatív gondolat egyik fontos megtestesítője volt Ausztráliában. Érdekes megjegyezni, hogy a konzervatív politikai erők tömörülnek Ausztráliában a Liberális Pártban, és ez a párt a munkáspárt legnagyobb ellenlábasa a XX. századi politikában. Robert Mensies mellett jelentős szereplője volt a „liberális” politikában Alfred Deakinnek, valamint Hughesnak. 1917 után a liberális párt létrehozott egy liberális és country együttműködést, és ez a koalíció nem egy ausztráliai államban a század során esetleg többször is kormányt is alakított.

Végeredményben tehát Ausztráliában is kétpárti váltógazdaságnak lehetünk szemtanúi. A váltógazdaság egyik pólusát a munkáspárt alkotja, amely a brit Munkáspárt, a francia szocializmus és a német szociáldemokrácia hagyományait egyesíti. Nagyon korai időszaktól kezdve a jóléti állam eszméjét fogalmazza meg az ausztrál politikában.

1901-től tűntek fel olyan követelések, amelyek a modern jóléti államra jellemzőek, például a nyugdíjrendszer kiterjesztése, a szabad földek felosztásának igénye, erőteljesebb szociálpolitika követelése.

Ez a két politikai erő az angolszász kétpárti váltógazdasághoz hasonlítható politikai struktúrát hozott létre Ausztráliában. Ennek a sajátos kétpártrendszernek a háttérében egy erős középosztály állott, és az ausztrál középrétegekre támaszkodva alakultak ki ezek a stabilitást jelentő, ugyanakkor politikai váltógazdaságot eredményező erők. *Ehhez az ausztrál középosztályhoz mindenképpen hozzátartozott a farmertársadalom, idesorolható az értelmiség, a vállalkozók széles tömegei a városokban és vidéken, és a munkásság*

felső rétege is, melynek politikai törekvéseit a Munkáspárt révén képes volt az ausztrál politikában érvényesíteni.

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ELŐTT

A Commonwealth megalakulása után – mint fentebb érzékeltettük – kezdett körvonalazódni Ausztrália politikai struktúrája. Az 1901. évben kiírták az első választásokat, amelyen 3 jelentős párt indult: részben a Munkáspárt, amely 18,72%-ot ért el, részben a Protekcionisták, akik 43,65%-ot kaptak, és a Szabadkereskedelmi Párt (Freetraders), akik kemény antiszocialista programmal indultak, 35,66%-ot értek el. A független képviselőknek 1,97%-os részesedése volt a Melbourne-ben összeülő új parlamentben. A helyek megoszlása mindezek alapján a következő volt: a Protekcionisták 31 képviselői helyet szereztek, a Szabadkereskedelmi Párt (Freetraders) 28 helyet, a Munkáspárt 14 helyet és 2 független képviselő is ült a parlamenti padsorokban. Tehát 3 párti politikai struktúra jellemezte Ausztráliában az első évtizedet. Az 1903. évi és 1906. évi választásokon fennmaradt ez a struktúra, azzal a különbséggel, hogy a Munkáspárt valamelyest növelte részesedését. 1903-ban 30,96%-ot kapott, míg az 1906. évi választásokon 36,64%-ot. Ez azt jelentette, hogy 1903–1906 között 23, 1906–1910 között 26 képviselő volt az Ausztráliai Parlamentben.

Ezeket a mandátumokat jórészt a protekcionistáktól nyerték el. Az első évtizedben a Protekcionista Párt súlya csökkent, 1903-ban már csak 29,69%, 1906-ban pedig 21,28% adta voksát a protekcionista politikára. Ez azt jelentette, hogy a képviselők száma az 1903. évi 31-ről 1903-ra 26-ra, 1906-ra 20 főre csökkent. A Freetraders Párt gyakorlatilag tartotta politikai súlyát is, alig változott a reá adott szavazatok száma. Az 1903-as választásokon 34,37%, 1906-ban 38,16% -ot kapott az utóbbi politikai párt. Ez azt jelentette, hogy a képviselők száma 1903–1906 között 25, 1906–1910 között pedig 27 fő volt.

A század első valamelyest növekedett felében a függetlenekre leadott szavazatok száma. A Munkáspárt megerősödése 1910-ben megkövetelte a Protekcionisták és a Szabadkereskedelmi Párt egyesülését, létrejött az Unió. Ezt az Unió Pártot nevezték Liberális Pártnak. A világháború előestéjén a Liberálisok és a Munkáspárt gyakorlatilag kétpárti váltógazdaságot hozott létre. 1910-ben például munkáspárti győzelem született 49,97%-kal, ami 43 képviselői helyet jelentett. Ugyanekkor az Unió következtében a Liberális Párt 45,09%-kal 31 képviselői helyet kapott. Közvetlenül a háború előtt fordult a kocka: 1913-ban néhány század százalékkal a Liberális Párt előzte

meg a Munkáspártot, ugyanis 48,94%-ot kapott a választásokon, és 38 képviselői helyet, míg a Munkáspártnak 48,47%-os aránya 37 képviselői helyet jelentett. Úgy látszott a világháború előestéjén, hogy Ausztráliában állandóan a kétpárti politikai váltógazdaság. Mindezeket a szenátusi választások eredményei is alátámasztják. Az 1901. évben a Protekcionista volt a legtöbb szenátusi helyük: 44,86%-os szavazati arány mellett 11 helyet kaptak a Szenátusban. A Freetraders Party 17 Felső Házi mandátummal rendelkezett, ugyanekkor a Munkáspártnak 8 helye volt. Az 1903-as választás jelentős súlyponteltolódást hozott. A Felsőházban a Munkáspártnak 14 szenátusi hely jutott, a szavazatok 29,75%-ával. A Protekcionista nagy vesztesek voltak, 9 képviselői helyet kaptak, a Freetraders Party pedig 13 szenátusi székletet birtokolt. 1906-ban ez a folyamat erősödött, a Munkáspárt 38,73%-os szavazati aránnyal az összes szenátusi helyből 15-öt mondhatott magáénak. Ennél jelentősebb arányban képviseltette magát a Freetraders Party, mely 17 felsőházi helyet birtokolt a szavazatok 46,5%-ával.

A Protekcionista szerencsecsillaga a Szenátusban 1906-ban leáldozott, mindössze 4 helyet tudtak megszerezni. Nyilván ez is elősegítette a fúziót: az 1910-es választásokon az egyesült Protekcionista és a Freetraders Party az összes szavazatok 45,56%-át, összesen 14 szenátusi helyet tudott megszerezni. A Munkáspártot azonban nem sikerült feltartóztatnia, a szenátusban munkáspárti abszolút többség alakult ki, 50,29%-kal. Ez 22 szenátusi helyet jelentett a párt számára.

A világháború alatt a munkáspárti előretörés folytatódott, és 1913-ban már 29 felsőházi helyet tudott a párt megszerezni, szemben a liberálisok 7 felsőházi helyével.

Ausztrália első koalíciós kormánya Barton nevéhez fűződik, aki 1901. január 1-től 1903. szeptember 24-ig birtokolta a miniszterelnöki széket. A kormány beiktatása rendkívüli ceremóniák között történt. 1901. január 1-jén ünnepségsorozatnak kezdődött, amelynek része volt május 9-e, amikor megnyitották az Ausztrál Parlament épületét. Melbourne városában, az ún. Exhibition Building adott otthont Ausztrália első parlamentjének. A megnyitón jelen volt Cornwall és York hercege, VI. Eduard másodszülött fia, aki később a birodalmi trónon V. György néven uralkodott. A parlamenti épület átadása után estélyt adtak, és a királyi pár, illetve a vezető politikusok egy koncerten vettek részt. Az est fénypontja Nellie Stewart dala volt Ausztrália címmel. A gyönyörű dalt nagy tetszés fogadta.

Az első kormány megkezdte működését, és olyan személyiségek kaptak helyet benne, akik az évtized során végig a politika jelentős tényezői maradtak. Barton miniszterelnök mellett itt találjuk Deakint, aki az egyik legfontosabb tárcát birtokolta, később miniszterelnök lett. Lyne volt a külügyminisz-

ter, Forest nagyon rövid ideig postaügyi miniszter, aztán később honvédelmi miniszter lett. A választási eredmények koalíciós kormányokat sürgettek, az 1903 utáni időszakban is, és a kormányzati stabilitás a párterőviszonyok miatt nem volt különösen erőteljes. Ilyen módon Deakin mindössze 1903. szeptember 24-től 1904 áprilisig kormányzott, majd Wattson és aztán McLean miniszterelnöksége következett.

Hosszabb ideig Deakin második kormánya tudott meggyökerezni Ausztráliában: 1905. július 5-től 1908. november 13-ig volt hivatalban, majd Fisher és újra Deakin kormánya következett, hogy aztán a háború előestéjén újra Fisher kormányai legyenek hatalmon.

Az I. világháború időszakában a munkáspárti fölény birtokában Hughes négyszer is miniszterelnök volt, 1923. február 9-ig.

A politikai stabilitást nagyban elősegítette, hogy Ausztrália az I. világháború előtti évtizedben a nyugalom és a fellendülés országa volt. 1901-re a lakosság már megközelítette a 3,8 milliót, ami egyébként annyi lehetett, mint kb. New York vagy London lakosságának a fele. A lakosság 80%-a ausztrál vagy brit születésű volt. Szépen fejlődött a gyapjútermelés, a bőrgyártás, a cipő- és csizmagyártás, ragyogó eredményeket mutatott fel a konzervipar, fakitermelés, gyümölcsstermesztés, építőipar és téglagyártás, az élelmiszeripar. Kialakultak Ausztrália nagy ipari központjai: Sydney, Melbourne és Adelaide, és egyre erőteljesebben fejlődtek Brisbane és Perth városai is.

Véget ért a század utolsó évtizedét sújtó válság, amikor bankok tömegeesen mentek tönkre, komoly gazdasági problémák voltak, és úgy látszott, hogy a növekedés megindul, és Ausztrália egyre eredményesebb lesz. Mi sem jellemzi ezt jobban, mint hogy a vasútvonalak elérték a kontinens legtávolabbi pontjait is, összekapcsolták Ausztrália városait. Igaz, hogy nyomtávuk különböző volt, más-más társaságok kezében voltak, de a szárazföldi szállítás lehetővé vált. A hatalmas fellendülést mutatja az is, hogy a század utolsó évtizedének végén a juhállomány meghaladta a 100 milliót. Igaz, hogy ez 1902-re kb. 55 millió darabra csökkent, később azonban ismét jelentős növekedés mutatkozott. Nagyon nagy számban éltek szerte a kontinensen az elszaporodott nyulak.

A bányászat szerte az országban eredményesen fejlődött, és kialakulóban volt egy hatalmas ausztrál nehézipar. Fontos termék volt a Queensland államban és az északi trópusi területeken termelt cukornád, amelynek terméseredményei lenyűgözőnek mutatkoztak. Egyre több gabonát szállítottak Ausztrália vasútvonalai a kikötők felé. A gabonatermelés 1913-ra megközelítette a 4 millió m³-t.

Fejlődött természetesen az iskolarendszer is, az elemi iskolák behálóz-
ták egész Ausztráliát. Középiskolákból kevesebb volt a kellenél, azonban a
meglévők igen jó színvonalúak voltak. Gyakorlatilag eltűnően volt szerte
az országban az írástudatlanság. A kormányok az I. világháború előestéjén
sokat tettek a szakképzés fejlesztéséért. Egyetemek működtek Sydneyben,
Melbourne-ben, Adelaide-ben, Hobartban. Ugyanakkor nem volt még egye-
teme Brisbane és Perth városának.

Az ausztrál demokrácia nemcsak a többpártrendszerben és a politikai
szabadságban mutatkozott meg, hanem a vallás szabadságát is biztosította.

Ausztrália lakosságának háromnegyede a protestáns vallásokhoz tarto-
zott, és mindössze 25%-a volt katolikus. Ők többnyire ír származásúak vol-
tak. A protestáns vallásokon belül legerőteljesebb az anglikán vallás volt
(Church of England). Utóbbi a lakosság 40%-át tette ki, a metodisták 13%-
ot, a presbiteriánusok pedig 11%-ot jelentettek. Megjelent Ausztráliában a
baptista vallás, és egyre jobban teret hódított a Salvation Army, az Üdvhad-
sereg.

A század elején Ausztráliában jelentős szociális intézkedések születtek.
A helyzet megkövetelte a bevándorlás valamelyes korlátozását. 1901-től Új-
Dél-Walesben bevezették az öregségi nyugdíjakat, 1902-től szabályozták a
bevándorlást, és gyakorlatilag korlátozó intézkedések léptek életbe. 1909-
ben bevezették a hadkötelezettséget.

A New Protection időszaka

A század első évtizedére Alfred Deakin politikája nyomta rá bélyegét.
1903–1910 között három ízben is meghatározó politikusa volt a kontinens-
nyi országnak.

Alfred Deakin 1856-ban született egy könyvelő fiaként, és 7 évet töltött
egy melbourne-i középiskolában, majd jogot tanult az ottani egyetemen.
Néhány fontosabb tanulmánya mellett verseket írt, és élénken érdeklődött az
irodalom és a társadalomtudományok iránt. Politikai pályája az 1880. évben
ívelt fel, ekkor választották a törvényhozás tagjává. A victoriái kormányban
különböző tisztségeket töltött be, majd pedig 1900-tól beválasztották a szö-
vetségi törvényhozásba. Egy új, jelentős gazdasági és szociális változásokat
megfogalmazó programot dolgozott ki, és 1905-től, második kormányának
működésétől a fenti ún. *New Protection* programja érvényesült Ausztráliá-
ban. A program onnan kapta nevét, hogy a korábbi gyakorlatot Deakin pro-
tekcionizmusnak nevezte, amely csak a tőkének és a termelőüzemeknek
nyújtott garanciát védővámokkal. A New Protection a foglalkoztatottak szá-

mára is nagyobb biztonságot teremt, adókedvezményeket nyújt a munkaadónak, és elősegíti Ausztrália gazdasági terjeszkedését, az export növelését.

Sikerült elérni a minimálbérek rögzítését, és az átlagbér alkalmazását az ausztrál gazdaságban.

Utóbbi nagyjából 7 schilling volt naponta, vagy 2 font 7 schilling egy normális 6 napos munkahéten 48 órára számítva. Az új politika nemcsak belső program volt Ausztráliában, hanem hatott az ország külpolitikai törekvéseire is.

Az ötödik kontinens fokozatosan bekapcsolódott a csendes-óceáni térség felosztásába, ellenőrzésébe. Lépésről lépésre saját érdekeinek megfelelő intézkedéseket hozott a Brit Korona oldalán, a térség biztonságának megteremtésére.

Ausztrália és az I. világháború

A múlt század utolsó évtizede és a XIX. század eleje a nagyhatalmi szövetségek kialakulásához vezetett.

Az 1878-as Berliini Kongresszust követően az 1879. évben létrejött a Központi Hatalmak Szövetsége Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia között. 1882-ben átmenetileg csatlakozott ehhez a szövetséghez Olaszország is. Az olaszoknak messzelátó tervei miatt fenntartásaik is voltak ugyanakkor e szövetséggel szemben.

A többi nagyhatalom is lépéseket tett: 1891-ben létrejött a francia–orosz megállapodás, majd elhatárolta gyarmati érdekeit Franciaország és Anglia oly módon, hogy Franciaország lemondott Egyiptomról a Brit Korona javára, míg Nagy-Britannia Marokkót francia gyarmatnak tekintette.

Elhárult az akadály a nagy szövetség, az Entente Cordiale megkötése előtt. Létrejött az Antant, amely magával vonzotta természetesen az angol külpolitika révén a brit gyarmatokat és domíniumokat is. Sodródott a világ, s benne Ausztrália is a háború felé. 1907-ben az angol és az orosz diplomáciának sikerült megállapodnia számos kérdésben Afganisztánról és Perzsiáról, bevezették a nyitott kapuk elvét (Open Doors). Tibet ügyében is hasonlóan jártak el. Ezek után gyakorlatilag létrejött a központi hatalmakkal szembenálló szövetség. Későbbiekben a központi hatalmak oldalán még további országok kapcsolódtak be, 1914-ben Bulgária, majd hamarosan Törökország is a világméretű küzdelem részese lett.

1914 augusztusában megtörténtek a hadüzenetek. A távoli csendes-óceáni térségben egyelőre nem nagyon érződött a háború szele. 1914-től

azonban Ausztrália és Új-Zéland is csapatokat és tengerészeti támogatást ajánlott fel Nagy-Britanniának.

Miközben az európai hadszíntéren folyt a Schlieffen-terv végrehajtása, a német csapatok megtámadták Belgiumot, majd Belgiumon át francia földre léptek, és megindult a küzdelem a Marne folyó irányában. Ausztráliában ugyanekkor behajózták az első 20 ezer katonát. 1914. november 1-jét irtunk. Az ausztrál katonai erők kiegészültek két új-zélandi brigáddal, és elindultak a hajók a katonákkal Egyiptom felé.

A csapatszállító hajót a Sydney cirkáló kísérte, mely hamarosan csatába is bocsátkozott egy német rombolóval, az Emdennel nem messze North Keeling szigetétől – amely a Cocos-szigetek része –, és az Indiai-óceán felé vették az útjukat. Egyiptomba vitték az ausztrál és új-zélandi egységeket, ezeket ANZAC egységeknek nevezték a két állam fegyveres erői nevének rövidítéséből. Ezek a csapatok egy brit tábornok irányítása alá kerültek, 5 hónapos kiképzésben vettek részt. 1915-ben került sor a csapatok első bevetésére Törökország területén.

Törökország ebben az évben megtámadta Oroszországot, borzasztó vérfürdőt rendezve Örményország területén. A török csapatok hamarosan bevonultak Jerevánba. Oroszországnak segítségre volt szüksége, így vezényelték oda az ANZAC egységeket, és megkezdték a Dardanellák elfoglalását. Végül céljuk Isztambul bevételé lett volna. Az ANZAC egységek támadása 1915. március 18-án összeomlott, ugyanezen év augusztus 20-án brit és francia csapatok szálltak partra, öt különböző területen is a Gallipoli-félszigeten, hogy megtörjék az erős török ellenállást, és ellenőrzésük alá vonják a Dardanellákat.

Egy újabb nagy támadás indult 1915. augusztus 6-án Sari Blair térségében, amely szintén sikertelen volt. Az ANZAC csapatok offenzívája nagy nehézségek árán sikeresebb volt Lone Pine irányában. December 8-án azonban elrendelték az ANZAC csapatok kivonását és visszatérését Egyiptomba. A mérleg roppant szomorú volt: 33 537 halott, 78 518 sebesült, és 7689 eltűnt személy. Egyiptomban az ANZAC egységeket újjá kellett szervezni. Végül is a megmaradt legénységből 6 divíziót és 2 csapatot szerveztek. 1916-ban 4 fiatal divíziót küldtek Franciaországba, hogy vegyen részt az ottani hadműveletekben. A csapatok 1916-ban a Somme folyó mellett vívott s a verduni csatával együtt vérszivattyúnak nevezett hadműveletben találták magukat. A francia hadszíntéren a német villámháborúk csődöt mondtak, 1914-ben a németek elérték ugyan a Marne folyót, alig 20 km-re voltak Párizstól, azonban a marne-i csatában megállították előrenyomulásukat.

Ezután nyugat felé megindult a „Futás a tengerhez” hadművelet, amely 200 km-nél is hosszabbra húzta ki a frontot, és állóháború alakult ki ebben a térségben.

Az 1915. évben sem sikerült döntést elérni, és mindkét fél az 1916-os esztendő t szánta a döntő összecsapások évének.

Az Antant csapatok Verdun térségében, a német csapatok pedig a Somme folyónál indítottak minden eddiginél nagyobb támadást. Utóbbi helyen, a Somme folyó mellett vívott csatában vetették be az ANZAC egységeket.

1916 novembere volt ezeknek az eseményeknek időpontja. Egészen Ypern térségéig sikerült előrenyomulni. Néhány falut és kisebb települést sikerült elfoglalni az Antant egységeknek. Végül 1917 márciusától az ausztrál–új-zélandi egységeket átvezényelték a Siegfried–Hindenburg vonalhoz. Itt folytatták küzdelmüket.

1917 áprilisában a németek megpróbálták áttörni, de május 3-án sikeres ellentámadást indítottak az ANZAC egységek a Siegfried vonal irányába.

Az ANZAC második csapatteste 1917 júniusában Frandria területére került, ahol részt vett a sikeres támadásokban, így az Ypern elleni, júliusi sikeres brit offenzívában.

Az 1918. év a sikerek éve volt az Antant és az ausztrál csapatok számára is. Ott voltak az ANZAC egységek 1918 márciusában Amiens térségében, ahol megállították a német támadást és ellentámadásba mentek át Villers Bretonneux irányába, és részt vettek abban az augusztusi offenzívában, amelyben a brit csapatok elfoglalták Amiens-t, és feljutottak a St. Quentin irányába.

Más hadszíntéren is jelentős szerepet játszottak az ausztráliai egységek. Az Ausztrál Hegyi Divízió, amely könnyűlovasságból és gyalogságból állt, Henry Chauvel tábornok parancsnoksága alatt szolgált. 1916. augusztus 4-én visszaverték a török támadást egy brit tábor ellen.

1917. március 26-án részt vettek a palesztinai offenzívában Törökország ellen a Gázai övezetben, október 31-én ugyanebben az évben elfoglalták Beersheba települést, és ott legyőzték a török csapatokat, áttörve a török vonalakat. Ennek az lett az eredménye, hogy Jeruzsálem a brit és ANZAC csapatok kezébe került.

1918. február 19-én az ANZAC csapatok áttörték a Jordán folyónál lévő török vonalakat, és egyéb brit egységekkel együtt 1918-ra gyakorlatilag felszámolták a török frontot, és 1918. október 1-jén bevették Amman városát.

Mindezzel a török csapatok bekerítették, és úgy látszik, hogy az ANZAC csapatok döntő szerepet játszottak Egyiptom védelmében.

Hadtörténeti érdekesség, hogy 1914-től az ausztrál légiő is rész vett a Törökország elleni háborúban.

Egyik egységük Mezopotámiában, Irak területén szolgált, és az indiai hadsereggel együtt harcolt a törökök ellen, a No1 Squadron nevű egység pedig brit expedíciós erőkkel együtt Egyiptomban és Palesztinában. Később ugyanezt az egységet bevetették a németek ellen Franciaország területén is.

Az ausztrál légiő részt vett jó néhány támadásban és bombázásban a háború közel-keleti és francia hadszínterein, és eredményes hadjáratot folytatott.

Természetesen mindezek után Ausztrália képviselői is jelen voltak a háborút követő békeszerződéseken, és bizonyos beleszólásuk volt a brit álláspont kialakításában, akár Németországgal, akár az Osztrák–Magyar Monarchiával kapcsolatos döntésekben.

Mindezek elősegítették Ausztrália egyre nagyobb politikai presztízsét, és egészen biztosan formálták az angol álláspontot. Egyebek között az 1926. évi Balfour-formulát is, amelynek eredményeképpen brit domíniumok, köztük Ausztrália megkapták a politikai függetlenség lehetőségét.

A 20-as évektől kezdve Ausztrália a világpolitika jelentős tényezője lett, olyan eredményeket mondhatott magáénak a brit külpolitika oldalán, mint a dél-afrikai angol–búr háborúban való részvétel vagy a boxer-lázadásban való tevékeny szerep. Mindezek mellett az itt fentebb részletesebben vizsgált I. világháborús szereplés révén az Ausztrál Államszövetség részese volt a győztesek csoportjának, és a 20-as évek közepétől külpolitikailag lényegében önálló országgént vált a világpolitikai fontos tényezőjévé.

Az I. világháborút követően ausztrál ellenőrzés alá került a csendes-óceáni térségben Német Új-Guinea beleértve a Bismarck-szigeteket. A csendes-óceáni térségben megnövekedett az ország tekintélye, és hadserege is egyre jelentősebb erőt képviselt.

A két világháború közötti időszakban új helyzet keletkezett a világgazdaságban. Átrendeződtek a súlypontok, az Egyesült Államok a világ vezető hatalma lett: a világ tőkeexportjában immár döntő szerepet játszott.

Az amerikai tőke egyik kedvezményezettje Ausztrália volt, az 1929-ig terjedő időszakban kb. 3 milliárd dollárnyi amerikai tőke áramlott az ötödik kontinensre. Természetesen az amerikai tőkeexport más területeken is érintett: kb. 4 milliárd dollárnyi tőkét exportáltak Latin-Amerikába, 3 milliárdot Dél-Afrikába, 7 milliárdot az ázsiai térségbe, és Európába is kb. 5,6 milliárd dolláros tőkebefektetés jutott, nem kismértékben az ún. Dawes-terv keretében.

ben. A Dawes-terv az Európának nyújtott 5.6 milliárd dolláros befektetésből 1,5 milliárd dollárt Németországnak biztosított.

Ily módon Ausztráliában nagyarányú fellendülés indulhatott meg, és a hatalmas beruházások kibontakoztatták Ausztrália ipari forradalmát.

A gazdasági fellendülés egyik velejárója a népességnövekedés volt. Ausztrália lakossága 1901-ben 3 millió 773 ezer 600 fő volt. Az I. világháború előtt elérte a 4,5 millió főt, 1921-ben már 5,4 millió, 1933-ra 5,6, 1947-ben pedig 7,5 millió lakosa volt a kontinensnyi országnak. A népesség megoszlása érdekesen alakult: a nagyvárosok szívták magukba a népességet. Új-Dél-Wales az összes területnek a 10%-ával rendelkezik, ugyanakkor itt élt a lakosságnak kb. 1/3-a, Victoriában pedig, amely alig 3%-át teszi ki Ausztrália területének, a lakosságnak ötöde élt a 30-as évek végén. Ugyanakkor a nagy területű Queensland állam, amely Ausztrália területének 22,5%-át jelenti, mindössze a lakosság 14%-át adta, Dél-Ausztráliában pedig 12%-os terület mellett 9%-os volt a lakosság aránya, Nyugat-Ausztráliában 33%-os területi arány mellett mindössze a lakosság 7%-a élt. Az északi terület a legnéptelenebb: Ausztrália összes területének 17%-át adja, és a 30-as évek végén a lakosság mindössze 0,2%-a élt ezen részen.

A bevándorlás következtében Ausztrália szakképzett munkaerőhöz jutott, és nagyon jók voltak a bevándorló lakosság lehetőségei is.

Ausztrália külkereskedelmében különösen nagy szerepet játszott az Egyesült Királyság, Az egyéb Commonwealth országok nagyságrenddel kisebb kereskedelmet folytattak Ausztráliával. Még Új-Zéland is viszonylag szerény mértékben részesedett Angliához viszonyítva (kb. 1/6-1/7-ed részzel) az ausztrál külkereskedelmi forgalomban.

Ugyanakkor a két világháború közötti periódusban élénkült a Nemzetközösségen kívüli forgalom, különösképpen az Egyesült Államokkal, amely Ausztrália második legfontosabb külkereskedelmi partnere lett. Egyre inkább előre tört Japán is, amely előszeretettel vásárolt nyersanyagot Ausztráliából. Míg a japán export szinte jelentéktelen volt, addig importja dinamikusan nőtt a 20-as és 30-as években, a válság néhány évének kivételével.

Ausztrália hagyományosan jelentős forgalmat bonyolított le Kínával a két világháború közötti időszakban is. Az európai hatalmak közül Franciaország – jócskán lemaradva az említettek mögött – szintén szerepet játszott Ausztrália külkereskedelmében.

A 20-as évek jelentős fellendülés időszaka volt az országban, részben a világméretű konjunktúra segítette az ipari fejlődést, részben pedig óriási tőkebeáramlás történt. A nehéziparban jó néhány jelentős beruházás létesült, az

ún. másodlagos iparok – ahogy az ausztrálok nevezik a feldolgozóipart – lendületbe jöttek, különösképpen fontos a Broken Hill létrejötte 1915-ben.

A nagy kohászati cég központját Newcastle városában rendezte be. Itt jelentős acélgyártás nyílt, megindult a gépgyártás, és természetesen a fegyvergyártás is számottevő volt.

Az ausztrál bankrendszer kifejlődésében is fontos szerepet kapott a háború. A háború alatt a magánbankok fejlődése jelentős volt, és ezek is sokszor finanszírozták a háborús erőfeszítéseket.

1918-ra kialakult egy erős pénzügyi intézményrendszer, amelynek meghatározó feladatok jutottak. Különösen a háború után, amikor 270 ezer visszatért katonáról kellett gondoskodni, és vissza kellett állítani nekik a békeidőkre jellemző életszínvonalat.

A növekvő gazdaság lehetővé tett szociális intézkedéseket, különösképpen a visszatért katonák helyzetének javulásában következtek be változások a 20-as években.

A nők is munkát kaptak. Sokan közülük ápolónők voltak a fegyveres erőkből, kórházakban. Dolgoztak értelmiségi területeken, továbbá postahivatalokban, közlekedésben, bankokban és különböző hivatalokban. A női munka a 10-es, 20-as évek Ausztráliájában kezdett természetessé válni. Az is szerepet játszott a női foglalkoztatás elterjedésében, hogy a háborúban Ausztráliának óriási emberáldozatai voltak: a halottak száma meghaladta a 60 ezret, a sebesülteké pedig 160 ezer körül mozgott.

Számos feladat várt a kormányokra, hiszen a normális életszínvonalat kellett biztosítani a visszatérteknek, családi házat és néhány acre földet. Létre kellett hozni nagy egyetemeket és jól felszerelt közkönyvtárakat, megfelelő béreket kellett biztosítani a tanároknak. Ausztráliában kb. 125 ezer pedagógusnak meg kellett teremteni az elfogadható életkörülményeket.

Az ausztrálok véleménye szerint növekedett a „materializmus” a két világháború közötti időszakban, Ők ezen azt értik, hogy a városok egyre nagyobbak, az épületek egyre magasabbak, az utak egyre szélesebbek, az autók egyre gyorsabbak, a kollégiumok bővebbek, az éjszakai klubok forgalmasabbak és bizony a bűncselekmények is gyakoribbak lettek.

A technikai és technológiai haladás elérte Ausztráliát, megindult a tömegtermelés, rendkívül gyorsan nőtt a feldolgozóipar kapacitása. Nagyon fontos volt, hogy szerte Ausztráliában elterjedt az elektromosság. Fontos volt a drót nélküli távíró, a telefonrendszer kiépítése, melyet 1921-től kezdtek fejleszteni amerikai támogatással. A rádióadások és a kezdeti kereskedelmi és reklámtevékenység, amely ezzel együtt jár nagyon átformálta az ausztrál életet. Passzív hallgatók és később passzív tévénézők generációit kezdte

kialakítani. Megváltozott a kommunikáció egész rendszere, forradalmian átalakult a szállítás és a közlekedés, a motormeghajtású járművek elterjedtek az utakon, repülőgépek szeltek a levegőt, amelyek 1914 előtt nem nagyon voltak szokásosak. A repülőgépek nagyon felgyorsították az életet, és a repülés egyre biztonságosabb lett, hisz a négyéves háborús időszakban technológiailag a repülőgép nagy átalakuláson ment át. A háború elején Nagy-Britannia összesen 300 repülőgépet birtokolt. 1918-ban a királyi légierőknek (RAF) 20 ezer repülőgépe volt, ezek közül a legtöbb ún. biplán (kétszárnyú) repülőgép, de megjelentek a triplán gépek, ahol három szárnyat szereltek fel, és ezek képesek voltak egy vagy két személlyel is repülni.

Nagyobb önbizalmat és nagyobb lehetőségeket adott Ausztráliának ez az átalakuló világ.

Ezt a politikában is elismerték: 1926-ban a Balfour-nyilatkozat elhangzott a birodalmi konferencián Londonban. Ennek értelmében Lord Balfour javasolta a domíniumok külpolitikai önállóságát, ennek szellemében kimondta a Balfour-dokumentum, hogy autonóm közösségek fognak alakulni a birodalmon belül, amelynek egyenlő lesz a státusa, nem lesznek egymásnak alárendelve, és saját maguk intézik bel- és külügyüket, illetve közös tiszteletet mutatnak a Korona iránt, és részei lesznek a majdan megalakuló Brit Nemzetközösségnek.

Ez a nyilatkozat 1926-ban hangzott el. 1930-ban összehívtak egy másik birodalmi konferenciát, és ezt a Balfour Report-ot még kiegészítették, és jó néhány szemponttal kibővítették. 1931-ben megszületett a Westminsteri Statútum: a következő lépés, amely követte a Balfour-formulát. Törvényjavaslatként a Westminsteri Statútumot a londoni parlament elé terjesztették, amely 1931-ben elfogadta, és mindezek következtében Ausztrália, Új-Zéland, Kanada, Dél-Afrika és az Ír Szabad Állam, valamint az Egyesült Királyság megalakították a Brit Nemzetközösséget.

A Brit Birodalom neve megváltozott, ezentúl Brit Nemzetközösség és Birodalom nevet viselték. Az utóbbihoz már csak India tartozott, továbbá az afrikai és ázsiai gyarmatok. Ezek is hamarosan megindították harcukat a domíniumi státus eléréseért.

Ez a brit birodalmi reform lehetővé tette, hogy a gazdasági válság időszakát jobban átvészeljék, gazdasági növekedésüket egybehangolják, megalakítsák az ún. sterling blokkot és jelentős növekedést érjenek el, a hatalmas, immár 31 millió km²-es Brit Nemzetközösség és Birodalom országai.

1929. október 28-án válság és döbbenet rázta meg a nyugati világot: összeomlott a Wall Street, és megindult a világgazdasági válság kiteljesedése. Ez volt a fekete csütörtök. Október 29-én tömegek kívánták részvényei-

ket értékesíteni, egyetlen napon talán 16 millió részvény cserélt gazdát, és nagyon sok befektető összeomlott.

Ez az amerikai összeomlás azt jelentette, hogy bankok tucatjainak kellett bezárniuk, a befektetők részvényei töredékükre zuhantak, ipari és mezőgazdasági cégek mentek tönkre, tömegessé vált a munkanélküliség. Pusztán az Egyesült Államokban 12–15 millió főre szökkent fel a munkanélküliek száma.

A válság természetesen tovább terjedt Ausztráliára is. Nehézségek keletkeztek 1929–1930. évben, például gyenge volt az aratás, rendkívül alacsony agrárárak alakultak ki, a gyapjúárak lezuhantak, a bankhiteleket letiltották, és a farmerek többsége súlyos nehézségekbe került.

Ausztráliában is kialakulóban volt a munkanélküliség, a gyárak bezártak, és nagyon sok embert az utcára tettek. A munkaerő értéke lezuhant, a vásárlóképes kereslet is összeomlott, bezártak az üzletek, nem volt piac, nem tudtak értékesíteni rendkívül nyomott árakon sem, és a termelés jelentősen visszaesett. Ausztráliában egyébként a mélypontot az 1932. év jelentette, amikor részben az árak, részben a termelés mélyponton voltak. Aztán 1932 után fokozatosan megindult a növekedés, az árak kezdtek emelkedni, és az üzleti profitok lassan visszaálltak, és Ausztrália kezdett kilábalni a válságból.

1932-ben a szakszervezeti munkásság 1/3-a volt munkanélküli, nagyon sokan részmunkaidős foglalkoztatásban voltak.

Éhínség is volt bizonyos területeken, nem tudták fizetni a béreket, felmondták a bankhiteleket, sokan elveszítették házaikat, tulajdonukat. A nemzeti jövedelem csökkenése 1929–1930-tól észlelhető volt. 650 millió fontról 560 millióra esett ebben az esztendőben, és a munkanélküliség is ebből fakadóan növekedett.

1931-ben tervet dolgoztak ki a válság leküzdésére. Ezt 1931 júniusában hozták nyilvánosságra. A miniszterelnök és az ország vezető politikusai találkoztak Melbourne-ben, és elhatározták, hogy egy több pontból álló programot kezdeményeznek. A kormányzati kiadásokat 20%-kal leszállították, a béreket és a profitokat csökkentették, magasabb adókat vezettek be, és megkezdték a munkanélküliek támogatását. A közgazdászok tervet dolgoztak ki, hogy hogyan lehet kezelni a csökkentett jövedelmeket.

Megállapításaik szerint túltermelés és alulfogyasztás alakult ki Ausztráliában, és ezt közgazdasági eszközökkel fel kell oldani.

A gazdasági válság a politikai viszonyokban is változást hozott. A Munkáspárt a 20-as években sorra nyerte a választásokat, abszolút többségre mégsem tudott szert tenni 1922-ben az alsóházi választásokon 43%-ot, 1925-ben 45%-ot, a 28-as választásokon hasonló eredményt, amíg a 29-es válasz-

tásokon egyenesen 49%-ot szerzett. A válság megtörte a munkáspárti diadalmenetet. Az 1931. évi választásokon megfordult a kocka: az UAP a nacionalista Egyesült Ausztrália Párt 36%-ot szerzett, a Munkáspárt 27%-os eredményével szemben.

A 30-as években az UAP politikusai arattak győzelmeket. Koalíciót alkottak a Country Party-val, amely 1931-ben 12,26%, 1934-ben pedig 16,62%-os eredményt ért el, így a kormányzati többséget az Egyesült Ausztrália Párt és a Country Party együttesen birtokolni tudta.

Ahogy azonban kilábalt Ausztrália a válságból, 1937-ben már ismét előre tört a Munkáspárt. Bár nagyon magas volt (34,41%) a UAP-ra leadott szavazatok száma, és 15,5%-ot ért el a Country Party. Ilyen módon a 37-es választásokon a konzervatív és vidék párti erők még mindig túlsúlyban voltak. A kormányzati stabilitás meglehetősen jó volt, 1923-tól 1929-ig Bruce-Page volt a miniszterelnök, majd 1929 októberében Scullin vette át ezt a méltóságot, aki 1932-ig maradt a kormány élén.

1932 januárjában megbukott a Scullin-kormány, és Lyons lett a miniszterelnök, aki egymás után két kormányt is vezetett. Első kormánya 1932-38-ig, a második kormánya 1938 novemberétől 1939 áprilisáig volt hatalmon. Ez konzervatív periódus volt, a hagyományos kétpárti váltógazdaság megmaradt ugyan, a Lyons-kormány politikáját a Vidék Párt (Country Party) jelentősen támogatta.

A Lyons-kormány, amely az Egyesült Ausztrália Párt (UAP) révén jutott hatalomra, még visszafogta a kormányzati kiadásokat, helyreállította a hitelrendszert, működni kezdtek a külföldi hitelek, és életre kelt lassan az ipar, amely szoros együttműködést épített ki a Brit Nemzetközösséggel, Ausztrália a sterling blokk része lett.

Az ausztrál gazdaság fokozatosan növekedni kezdett. Új szervezetek alakultak, megélénkült a gazdasági és politikai élet egyaránt. Bevezették a munkanélküli segélyrendszert, ez nagyban segítette a hosszabb ideig munkanélküli embereken.

A segélyeket készpénzben fizették ki. Ez viszonylag szerény összeg volt, de a túlélést, az elhelyezkedést biztosította.

1933 után általános javulás következett be a világkereskedelemben, és Ausztrália is jobban be tudott kapcsolódni. Az export növekedni kezdett, és a gyárak megnövelték termelésüket, lassan teljes termelésre sikerült átállniuk. A Lyons-kormány nagy eredményeket ért el Ausztrália gazdasági talpra állításában.

1932-ben összehívták az ottawai tanácskozást, és megszületett az Ottawai egyezmény, amely segítette a Brit Nemzetközösség és Birodalom orszá-

gait, hogy gazdasági együttműködést alakítsanak ki, és ilyen módon a válságból való kilábalás sikeresebbé vált.

A 30-as évek új fellendülésének területei világosan kitapinthatók. Egyfelől elterjedt az elektromos energia, hatalmas erőművek létesültek, villamosított vasúthálózat kezdett kialakulni. Az első ilyen vasút 1919-ben indult Melbourne és Sydney között, és aztán fokozatosan elektromossá tették az ausztrál főforgalmi vasútvonalakat.

A rádióközvetítés 1923-ban indult Melbourne-ben és Sydney városában.

Hatalmas erőművek létesültek, például Új-Dél-Walesben 1939-ben négy nagyobb erőmű adta az összes energiafelhasználás 90%-át. Kialakultak az első vízi erőművek Tasmaniában, illetve Victoria államban is építettek ilyeneket a Murray-folyón. A Victoria állambeli Latrobe-völgyben is jelentős vízi erőmű létesült.

Kétféle módon nyertek villamos energiát: részben gőzerőművekben, részben pedig vízi erőművekben. Utóbbiak költségesebbek voltak, de lényegesen olcsóbban állították elő az energiát.

1918–1938 között Ausztrália elsősorban a hagyományos erőművek építésében jeleskedett, később azonban egyre inkább előtérbe kerültek a vízi erőművek.

A farmokon szintén korszerűsödés következett be. Az első hidroelektronikus generátort egy mintafarmon mutatták be az 1930-as évek elején, aztán a farmerek fokozatosan tértek át a helyi villamos áram előállítására. Az ausztráliai farmok 1/5-e 1938-ban már rendelkezett saját elektromos forrással, és ilyen módon működtetni tudták a fejőgépeket, különböző mezőgazdasági gépeket, inkubátorokat a fiatal állatok számára, illetve a farmerek házai is használtak villamos energiát.

A motorizáció nagymértékben fejlődött a 30-as évek Ausztráliájában. Az első autógyárat még az 1925. évben a Ford Motor Co. hozta létre, megalapította az Australian Ford Motor Company-t. Ez volt az első termelő üzem, amelyik Ausztráliában gépkocsikat gyártott, és termelése elég jelentősen felfutott. Egyébként autókat korábban is gyártottak Ausztráliában, ezek a Thomson Motor gyártmányai voltak. Persze ezek nem terjedtek el annyira, mint a benzín üzemű járművek. 1939-ben már igen nagyszámú autó közlekedett az ausztráliai utakon.

Elterjedőben volt a légi forgalom is. A háború kitörését követően a repülőgépgyártás nagymértékben fellendült, pl. 1919-ben az ausztrál Ross és társa 28 nap alatt repült el Londonból Darwinba, és 10 ezer fontos díjat nyert a szövetségi kormányzattól ezen teljesítményükért.

1920-ban megalakították a Quantas Légitársaságot, 1922-ben számos ausztráliai város között megindult a belföldi légi közlekedés, sőt a repülőgépek Perth-be, Nyugat-Ausztráliába is repültek.

Ezek nagyon nagy eredmények voltak. Az első fontos ausztrál pilóták között ott találjuk Old Kingsford Smith-et, akiről a Sydney repülőteret elnevezték. 1929-ben Kingsford Smith alapított egy társaságot, amelyik rendszeres légi összeköttetést hozott létre Brisbane–Sydney–Melbourne és Tasmania között. Ez a légitársaság később Anglia–Ausztrália légi utat is létrehozott.

Ha a növekedést számokban akarjuk kifejezni, akkor a következő jellemző adatok önmagukért beszélnek: 1920-ban Ausztrália 150 ezer kW óra villamos energiát állított elő, 1939-ben 1,4 millió kW órára emelkedett. Az autók száma 1922-ben motorkerékpárokkal együtt 136 ezer db volt, ugyanez az adat 1939-ben már 900 ezer. Ez azt jelentette, hogy Ausztrália a világ legmotorizáltabb országa lett, minden nyolc személyre jutott egy gépjármű. A kocsik sokkal gyorsabbak, kényelmesebbek lettek, és sokkal jobban elősegítették a közlekedést és áruszállítást ebben a hatalmas országban.

Tehergépjárművek is nagyszámban jelentek meg az ausztráliai utakon. Az amerikai, sokak által *harmadik ipari forradalomnak nevezett növekedés a 30-as években elérte Ausztráliát.*

Amerikában a két világháború közötti időszakban robbanásszerűen terjedt az autó mellett a háztartási gépek tömege, a hűtőszekrények, porszívók, padlókefélék gépek és az ún. fehérárúk, amelyek az amerikai gazdasági növekedésnek jelentős lökést adtak.

Ausztráliában is megjelent a hűtőgép, eleinte az amerikai hűtőgépeket importálták, aztán később helyben is kezdték ezeket a berendezéseket gyártani.

A fontosabb ausztrál szerzők azonban megjegyzik, hogy bár meghonosították a hűtőszekrénygyártást, de a II. világháborúig Ausztráliában ez nem játszott komoly szerepet. A mélyhűtők importja az Egyesült Államokból 1937-től kezdődött.

Jelentősen nőtt a légi forgalom, 1937-re már 147 999 utast szállítottak Ausztráliában személyszállító gépek.

Külön érdekessége az országnak, hogy számos más területen is alkalmazták a repülőgépeket, például 1928-tól az egyház: John Flynn, aki egy ausztrál belföldi missziót indított, és létrehozta a Repülő Doktor Szolgálatot. Ennek az első bázisa Cloncurry volt, és repülőgépekkel jártak ki a messzebb tájakon lakó farmerekhez. 1928-tól a Royal Flying Doctor Service összeköttetésben volt a Nemzetközösségi Légi Mentőszolgálattal, és jelentős hálózatot hoztak létre Ausztráliában.

Elősegítette az ország fejlődését, hogy 1920-ban olajat találtak Nyugat-Ausztráliában. Egy nyugat-auztráliai farmer találta az első olajlelőhelyet. A fekete arany egy kis patak mellett tört felszínre. Ez történelmi felfedezés volt, innentől kezdve megindult az olajkitermelés Ausztráliában. Más területeken is kutattak olaj után, például Pápua és Új-Guinea területén is.

A két világháború közti Ausztrália politikai szempontból is érdekes. A kétpártrendszerű váltógazdaság változatlanul fennmaradt és működött, mint fentebb említettük, 1932-ig a Munkáspárt játszott vezető szerepet. Hughes négy kormánya, Bruce-Page miniszterelnöksége és Scullin miniszterelnöksége jellemzi ezt az időszakot. 1935–1939 között a konzervatív erőket tömörítő Egyesült Ausztrália Párt került vezető szerepbe.

A harmadik jelentősebb párt, a Country Party (Vidék Párt) az UAP oldalán szerepet játszott a 30-as évek második felének kormányaiban. Ausztrália történetét elkerülték a politikai szélsőségek, a válság sem okozott különösebb megrázkódtatást, pusztán a kétpárti váltógazdaság működésével kezelhető volt.

Ausztrália tehát az erős, nyugati demokráciák, a lényegében kétpólusú demokráciák közé sorakozott fel történelme során.

Ausztrália nagy háborúja

A harmincas évek világpolitikai fejleményei fokozták Ausztrália veszélyeztetettségét. A harmincas években a német–olasz tengelyhez hamarosan Japán is csatlakozott, és nyilvánvaló volt, hogy Japán agresszív célokkal fog fellépni a csendes-óceáni térségben. Hódítási törekvései részben kelet felé irányultak: Burma, Thaiföld, Malajzia bekebelezését tervezte, részben nyugati irányban is a csendes-óceáni szigetvilág bekebelezése szerepelt tervei között. Japán dél felé is szemet vetett Holland-Indiára és Új-Guineára, sőt a tervek között Ausztrália megszerzése is szerepelt. 1927-től a Tanakormány tevékenysége révén Japán jobbra tolódott, a kormányzat fokozta a baloldali szervezetek és mozgalmak elleni fellépést; bevezették a halálbüntetést, amelyet politikai tevékenységre is kiszabhattak. Politikai gyilkosságok sora készítette elő azt a rendkívül agresszív külpolitikát, amelyet a Tanakamemorandum hozott nyilvánosságra 1927 júniusában. A 30-as évek japán kormányai agresszív külpolitikába kezdtek. A válság időszakában megindult a nemzetgazdaság militarizálása, és 1931. szeptember 18-án a Japán Császárság megkezdte Mandzsúria elfoglalását, 1932-ben pedig Shanghai is a japánok kezére került. A válság éveiben kialakult egy tisztí csoport, az ún. *ifjú tiszték csoportja*, amely a szigetország politikai életében egyre nagyobb szerepet játszott. 1932 májusában gyakorlatilag jobboldali hatalomátvétel

zajlott, úgynevezett pártok fölötti kormány alakult, amelyben ez az ifjú tisztek csoportja játszotta a vezető szerepet. Az 1936. februári választásokon ugyan ellenzéki győzelem született, de a japán demokratikus erők nem tudták megszerezni a parlamenti abszolút többséget. 1936 februárjában az ifjú tisztek csoportja jobboldali puccskísérletet hajtott végre Tokióban. A puccsot leverték, de Japánban nem lehetett megállítani a militarizálódást, a háborús felkészülést, a tengelyhatalmak irányába való sodródást. Japán az ázsiai térség biztonságának legfőbb veszélyeztetőjévé vált. Japán 1936-tól csatlakozott a tengelyhatalmak szövetségéhez, és agresszív céljainak ez a nemzetközi együttműködés is hangsúlyt adott.

Ausztráliát is megrázta a 30-as évek nagy gazdasági válsága, és itt is komoly bel- és külpolitikai változások következtek be. A válság következtében csaknem szétszakadt a kontinensnyi ország, 1933 áprilisában Nyugat-Ausztrália 2:1 arányban döntést hozott a kiválásról. Tasmaniával és Dél-Ausztráliával együtt hosszabb ideje szerettek volna anyagi segítséget kérni a mezőgazdasági államok számára, ezt viszont az államszövetség elutasította. Nyugat-Ausztrália a kiválást fontolgatta, az uralkodó azonban nem járult hozzá a kiválásához.

1933 májusában Ausztrália bejelentette, hogy jogot formál a Déli-sark egyharmadára, kb. akkora területre, mint maga az ötödik kontinens. 1934 júliusában elfogadták a hároméves katonai fejlesztési programot, amely különösképpen a légierő és a flotta fejlesztését szabályozta. Az 1936. évi vámtörvények felemelték a vámokat és az illetékeket, főképpen a japán textilipari verseny ellen irányultak, de más termékeket is érintettek; Ausztrália fokozatosan függetleníteni akarta exportját a japán vásárlásoktól.

1937-ben az Egyesült Ausztrália Párt és a Country Párt alkotta koalíciós kormány megerősítette pozícióját, jelentős fölényrel megnyerte a választásokat. A választási harc középpontjában a hadsereg felfegyverzése állt. A kormány a flottát kívánta erősíteni, míg a Munkáspárt a légierő fejlesztését preferálta.

1930-ban Ausztrália védelmi kiadásai rekordmagasságot értek el. 1938 októberétől a kenti herceg lett Ausztrália főkormányzója, majd 1939. áprilisában Lyons miniszterelnök halála után rövid átmeneti kormány alakult, melyet 1939. április 24-étől Robert G. Mensies kormánya váltott fel, amely immár megfelelő figyelmet fordított az ausztrál védelmi képességek fejlesztésére.

1939. szeptember 1-jén a Westerplatte falainál eldördülő lövegek Ausztrália számára is jelezték: eljött a háború kora. Ausztrália a Brit Nemzetközösség tagjaként már az I. világháborúban is részt vállalt az Antant hatalmak győzelmében. Legendák fűződtek az ausztrál csapatok európai

tevékenységéhez. Gondoljuk csak Gallipolira vagy éppen 1918-ra, amikor ausztrál egységek nyitották meg a partraszállás lehetőségét Görögországban a Franches'd Esperay tábornok vezényelte expedíciós csapatok előtt. Ausztrália el volt szánva, hogy Nagy-Britannia oldalán teljesíteni fogja birodalmi kötelezettségeit, ezért az ausztrál csapatok csakhamar a háború harcterein voltak. Az ANZAC egységek a II. világháború során is bekapcsolódtak a harci cselekményekbe. Ausztrália már 1940 januárjában csapatokat küldött Palesztinába. Elsőként az AIF (Ausztrál Nemzetközi Erők) egységei érkeztek a közel-keleti térségbe.

Olaszország júliusban belépett a háborúba, és csapatokat küldött Abesszíniába és Líbiába, hogy megakadályozza a Szezei-csatornán a forgalmat. Szeptember és december között az olasz csapatok áttörték a nyugati sivatag területét, és megindultak Egyiptom felé. A brit és indiai csapatok megtámadták őket, Szidi Baran mellett 1940. december 9-én és visszanyomták az olaszokat Bardiáig, ahol az ausztrálok 6. divíziója és más brit csapatok legyőzték őket, és bevették a várost 1941. január 4-én.

Hamarosan ausztrál egységek – különösképpen a 6. és 7. divízió egységei – ellentámadást indítottak, és a britekkel együtt részt vettek Tobruk felszabadításában 1941. január 22-én, majd január 30-án ott voltak az ausztrál katonák Derna, február 27-én Benghazi és március 21-én Giarabub felszabadításában.

Az olasz csapatokat visszaverték Egyiptom és Líbia határvidékén, és az ANZAC egységek jelentős stratégiai pozíciókat szereztek meg Líbiában a Földközi-tenger partvonalán is.

Görögország területén is bekapcsolódtak az ausztrál csapatok a hadi eseményekbe. A közel-keleti erők egy részét átcsoportosították Görögországba. Az ausztrál 6. divízió egységét is görög területre vezényelték. A fenti alakulatok hamarosan kiegészültek az új-zélandi divízióval, majd a brit csapatok 1941 márciusában foglalták el pozíciójukat Görögország és Kréta védelmében.

Amikor Németország 1941. április 19-én támadást indított Jugoszlávia, majd Jugoszlávián keresztül Görögország ellen, akkor jelentős brit–ausztrál és új-zélandi erők állomásoztak a térségben. Nagy részüket sikerült a német támadás időszakában evakuálni, ausztrál források 4/5-re teszik az evakuált hadsereg részarányát; ezeket jórészt Krétára és Egyiptomba telepítették át. Május 20-a fontos dátum volt Ausztrália II. világháborús történelmében. A németek légi deszant alakulatokkal támadást indítottak Kréta ellen és elfoglalták a szigetet; jelentős létszámú ausztrál hadsereg esett fogságba ennél a támadásnál. Az ausztrál 9. divízió egységei 1941. március 24-étől vettek részt a közel-keleti harcokban Benghazi és Derna térségében. Az ANZAC

csapatok a 9. divízió egységei Tobrukban állomásoztak, amikor az Afrikába vezényelt német Afrikakorps egységei Rommel tábornok vezetésével támadást indítottak Tobruk ellen. Április 10-én érte német támadás a várost, amely átmenetileg a támadók kezére került.

Az ausztrál egységek folytatták a térség védelmét a Tobruk elleni német támadás után is. 1941 júniusában a 7. divíziót Szíriába vezényelték, a vichi rendszer csapatai ellen vonultak fel, és június 21-én felszabadították Damaszkuszt. A 7. divízió ausztrál katonái eredményesen támadtak Bejrút ellen és be is kerítették a várost. 1941. július 12-én Szíria elfoglalása mint jelentős katonai lépés, megakadályozta a német hadsereget abban, hogy eljusson a Perzsa-öböl és India térségébe.

1942. május 26-án Rommel tábornok teljes erejével támadást indított, hogy visszanyomja a brit és ANZAC erőket az egyiptomi határnál, és kézbe vegye Tobruk térségét. A németek júniusban megkezdték az előrenyomulást; a brit és ANZAC egységek egyelőre visszavonultak egészen az egyiptomi határig. Június 21-én Rommel elfoglalta Tobrukot és bombázta az erődítményt, fogságba ejtve kb. 35 000 brit és ANZAC katonát. Néhány nappal később a németek elfoglalták Bardia városát, majd pedig október 23-án felvonult Rommel hadserege El-Alameinnél. Ezt a 8. brit hadsereg védte, amelyet Bernard Montgomery tábornok irányított. A 8. brit hadsereg keretein belül szolgált a 9. ausztrál divízió és számos új-zélandi egység is. A 8 napos háborúban az El Alamein-i harctér északi szektorában helyezkedtek el a 8. ausztrál hadsereg, illetve a 9. divízió egységei.

Az ANZAC egységeknek jelentős szerepük volt a háború menetét nagymértékben meghatározó El Alamein-i győzelemben. 1943 januárjában folytatták a brit–ausztrál és új-zélandi csapatok az előrenyomulást. A 8. brit hadsereg az említett alakulatokkal együtt elfoglalta Tripolit, és ezzel gyakorlatilag megszűnt az olasz birodalom Afrikában.

Ausztráliának a fő gondot azonban a csendes-óceáni hadszíntér jelentette. 1941. december 7-én japán csapatok megtámadták Pearl Harbour kikötőjét, és megsemmisítették az amerikai 7. flotta egységeit. A Pearl Harbour-i csata jelentőségét nehéz lenne alábecsülni, hisz ez az esemény az Egyesült Államok bekapcsolódását jelentette a háborúba. Formálódtak azok az erők, amelyek felléptek a fasiszta hatalmak ellen.

Az Egyesült Államok kezdeményezésére és tevékeny részvételével létrejött az Atlanti Charta 26 ország összefogása a fasiszta hatalmak ellen. Az Atlanti Charta-nak természetesen a brit domíniumok, így Ausztrália is tagja lett az Egyesült Államok mellett. Ugyancsak december 10-én indult el a japán támadás Malajzia ellen. A brit és indiai, illetve ausztrál katonákból álló 8. divízió Szingapúrban tartózkodott, és tűzharcokba keveredett a japánok-

kal. Az ausztráliai történészek kiemelkedőnek tartják az 1942. január 14-ei Gemas melletti csatát, amelyet Malajzia térségében vívtak a japánok ellen. A maláj félsziget 1942. február 15-én elesett, és Japán fennhatósága alá került. A japán erők azonban a szigetek irányában is folytatták előrenyomulásukat, elfoglalták Új-Britanniát, Új-Írországot, Timort és Jáva szigetét, 1942. január 23-án Új-Britannia szigete is japán ellenőrzés alá került. A japánok Rabaul szigetén rendezték be a térségben a legfontosabb erődítményüket. Néhány nappal később elfoglalták Kabieng szigetét (Új-Írország), amelyet az Ausztrál Első Független Önkéntes Hadsereg védett. Február 3-án a túlélőket az ausztrálok Hanbon szigetére szállították. Sajnos ott a japán csapatok bekerítették ezeket az erőket.

Február 20-án Holland-India és Holland-Timor területe is japán kézre került. Elesett Dili, a Timor-szigetek fővárosa, és februárban japán ellenőrzés alá került az Ausztráliától északra eső szigetvilág jelentős része. Március 12-én Jáva szigetén a japánok bekerítették az ellenálló erőket, és ezzel gyakorlatilag Jáva szigete is az intervenció áldozata lett. Megnyílt az út Új-Guinea és az ausztrál partok támadása előtt.

Háború a Csendes-óceánon

A szövetséges hatalmak a csendes-óceáni harcokkal kapcsolatban az ún. „először Németország megsemmisítése” stratégiát vallották. A háborút előbb az európai hadszíntereken kívánták befejezni, s Japán ellen csupán korlátozott erőkkel léptek fel. Különösképpen a britek képviselték ezt az álláspontot. Az amerikaiak nagyobb hajlandóságot mutattak a csendes-óceáni térségben az új-guineai és az ausztrál partok védelméért folyó harcokra. A japán propaganda a háború első éveiben megtévesztette az ázsiai népeket: kelet-ázsiai jóléti övezetről beszéltek Tokióban; terveik szerint a távol-keleti országok lakossága az európai elnyomás áldozata lett; gyarmatosítás ellenes jelszavakat hangoztattak, a sárga népek összefogását hirdették, a jelzett lakosság körében ezek a háború első időszakában meghallgatásra találtak. Hasznukra fordíthatták a helyi nacionalizmust és a keleti országok szabadságvágyát. A japán propaganda azt hirdette, hogy a felszabadulás után Ázsia népeire a gazdasági jólét és virágzás korszaka köszönt, mindenki megőrizheti hagyományait, civilizációját, kultúráját, és megvalósíthatja politikai álmait, vágyott politikai berendezkedéseit. A hódítási hullám befejezése előtt Tojo japán miniszterelnök létrehozta a Nagy-ázsiai Tanácsot vagy pedig a Nagy-ázsiai Minisztériumot. Ennek az volt a küldetése, hogy az ázsiai térség ügyeit kezelje. Ugyanakkor bizonyos területeket, mint pl. Hongkongot, Szingapúrt vagy Borneót bekebelezték a japánok. Természetes, hogy néhány

fontos ország, amely nagy nyersanyag-készletekkel rendelkezett, Malajzia és Indonézia formailag független lehetett. Ezeket a japánok megtévesztették: szoros politikai és gazdasági kapcsolatokat alakítottak ki velük. Hasonlóképpen járt Kína megszállt része (Fülöp-szigetek, Burma és Thaiföld). Ezeknek formális függetlensége megmaradt, de katonai támaszpontok jelentek meg a japán hadseregek számára. A japánok 1943-ban Burmának, majd október 14-én a Fülöp-szigeteknek megadták a függetlenséget. Sőt területi nyereségeket is elkönnyvelhettek. Ilyen módon Japán szövetségeseivé váltak a távol lévő kormányok. A japán hadsereg ugyanakkor munkatáborokba vitte a helyi lakosságot. Pl. Burmán és Thaiföldön keresztül 400 km-es dzsungelvasutat építettek. 12 000 szövetséges hadifogoly mellett 250 000 bennszülött munkás is elpusztult a vasútépítés közben kitört járványok és éhínség miatt. Minimális élelmiszeradagokkal halálra dolgoztatták testvérországaik lakosságát. A válaszlépésre a szövetséges hatalmak csak 1942 nyarától gondolhattak. A szövetséges vezérkarok megállapodtak, hogy a csendes-óceáni hadszínteret az amerikaiak parancsnoksága alá helyezik. 1942. április 2-án a térséget két részre osztották: az egyik rész az ún. „*délkeleti térség*”, idetartozott Ausztrália, Új-Guinea, a Fülöp-szigetek és Holland-India. Ez a terület MacArthur tábornok parancsnoksága alá került. A Csendes-óceán *nyugati vizei* a Salamon-szigetektől az Aleuti-szigetekig Nimitz tengernagy parancsnoksága alatt álltak. MacArthur mindössze 12 ausztráliai és 4 amerikai alosztály részvételét tervezte 1942 nyarán, amikor úgy döntött, hogy Új-Guineán megelőzi a japánokat, és a Salamon-szigeteket is megerősíti, mivel várható volt, hogy a japánok a Korall-tenger feletti ellenőrzés miatt ezen a területen támadást kezdeményeznek. Az Új-Hebridákat és Új-Kaledóniát is amerikai övezetbe vonták, és amerikai támaszpontot fejlesztettek ezeken a szigeteken. A haditerv fontos szerepet szánt Guadalcanal elfoglalásának. Mielőtt azonban az amerikai védelmi tervek valóra válhattak volna, a japánok támadást indítottak Új-Guineában és Port Moresby-ben. Az ausztrálok hősiiesen védekeztek, és hosszú, elhúzódó harcok alakultak ki. A japánok 1942-ben gyakorlatilag a térség uraivá váltak, és megindulhatott az Új-Guinea elleni támadás. 1942. március 8-án a japánok elfoglalták Lae és térségét és felkészültek egy általános invázióra Új-Guinea ellen. Májusban a japánok összetalálkoztak két amerikai cirkálóval, és lezajlott a *Korall-tengeri csata*. A japánok visszafordultak Rabaul irányába, a szövetségesek légitámadásokkal feleltek az agresszióra. 1942 májusában a Markham-völgyben az ausztrál csapatok sikeres offenzívát hajtottak végre, és július 21-én Gona térségében is legyőzték a japánokat. A kokodai japán támadás 1942 augusztusában bontakozott ki. A cél Portmoresby elfoglalása lett volna. Több lényeges ütközetet vívtak a Kokoda hadjárat során. Az ausztrál csapatok 25 mérföldnyire Port Moresby városától megütköztek a japánokkal, au-

gusztus 26-án, szeptember 14-én. A japánok augusztus 25–26-án tengeri inváziót is indítottak ebben a térségben Milne Baynél. 8800 ausztrál és amerikai katona megállította a japán előrenyomulást, és a délkelet-ázsiai–csendes-óceáni zónában első ízben evakuáltak a japánok csapatokat, 1942. szeptember 6-án Új-Guinea térségéből.

Ugyanezen év novemberében a japánok jó néhány part menti bázis ellen indítottak támadást Gona térségében. Amerikai támogatással az ausztrál csapatok győzelmet arattak december 9-én, 1943. január 2-án Gonánál és január 22-én Sanananda városánál. Viszonylag jelentős bázist hoztak létre a japánok Guadalcanal térségében, és innen küldtek erőket Lae ellen.

1943. augusztus 19-én azonban az ausztrál hadsereg erős offenzívát indított Elfoglalták a Tambu-hegy és Salamaua térségét. Októberben és november végén szintén fontos ausztrál offenzívák zajlottak, ezúttal Port Moresby térségében. Az ausztrál erők eredményesen harcoltak Új-Guineáért. A végső offenzívát 1943. október 27-én indították ausztrál és hozzájuk csatlakozott és partra szállt új-zélandi erők, amelyek a Salamon-szigetek északi részén győzelmeket arattak az ott állomásozó japánok felett. November 1-jén amerikai csapatok is partra szálltak a Tarawa- és a Gilbert-szigeteken, amely hamarosan a szövetségesek kezére került.

December 15-én amerikaiak szálltak partra Új-Britanniában. 1944. január 2-án sikerült bekeríteni a japánokat. Január 31-én az amerikaiak megtámadták a Marshall-szigeteket. A nagyobb amerikai erők bevetését elősegítette 1943 májusa, amikor Roosevelttől Churchill jóváhagyta döntés született. A terv szerint MacArthur tábornoknak Új-Guinea északi partjain és Celebesen át a Dél-kínai-tenger irányába kellett előrenyomulnia. Nimitz tengernagynak pedig a Gilbert, a Marshall- és a Carolina-szigetek elfoglalását kellett elvégeznie.

Az angolok Burma felszabadítását vállalták, majd Szingapúr ellen terveztek hadműveletet, illetve meg akarták indítani Kína térségéből Japán bombázását és Hongkong visszafoglalását. Ez a hatalmas és koncepciós terv óriási hadműveleteket indított el.

1943-ban elősegítette a hadműveletek kibontakozását az a váratlan fordulat, hogy Jamamoto tengernagy repülőgépét lelőtték és ilyen módon a tapasztalt tengernagy halála kedvező pozíciót teremtett a Dél-Csendes-óceán térségében. A bougainvillei partraszállás és győzelem megadta a lehetőséget, hogy meginduljanak a Gilbert-, a Samoa- és az Elice-szigetek irányába az amerikaiak.

1943 novemberében a Tarawa-sziget térségében rendkívül sekély vízben a szövetségesek támadást indítottak. 3000 japán katona védőállásokat

épített ki, és a természeti adottságokat messzemenően kihasználta. Az amerikai légierő hatalmas bombatámadásai ezúttal nem sok kárt okoztak a japánok védelmében. A partra szálló tengerészgyalogság hatalmas ellenállásba ütközött; a hajókról történő tengeri ágyúzás túlságosan rövid volt, és a felderítés hiányos, és a partra szálló egységek golyózáporban haladtak előre. Ennek ellenére a szövetségesek győzelmet arattak.

Japán részről a Gilbert-szigetek és a Truk-sziget elvesztése jelentős vereségnek számított, és mód nyílt arra, hogy a szövetséges ausztrál–ameikai erők Rabaul körül bezárják a gyűrűt, és elfoglalják a várost.

Rabault 1943 őszétől szárazföldről és repülőgép-anyahajóról felszállva több száz amerikai harci gép bombázta nap mint nap. Az amerikai gépek minőségi fölényben voltak; 1943 októberében a Truk-szigeten állomásozó flottájukat a japánok ide irányították; ez ballépés volt, mert a szövetségeseknek kitűnő alkalmat kínált arra, hogy repülőgép-anyahajókról felszállt bombázók borzalmas károkat okozzanak a japán flottának.

Az amerikaiak ekkortájt már bevetették az 5. flottát, amely 6 repülőgép-anyahajóval rendelkezett, s ilyen módon csapást tudtak mérni a távolsággal küszködő japán csapatokra. Rabaulban közel 100 000 katona volt bezárva, és lett áldozata a többségében amerikai légitámadásoknak.

A japánok kénytelenek voltak visszavonulni a térségből; 1944. február 11–18-án az amerikaiak óriási légitámadást intéztek Truk-sziget ellen, amelyet a Csendes-óceán Gibraltárjának nevezetnek. Nimitz tengernagy 1943 közepére befejezettnek tekintette a Marshall-szigeteken zajló hadműveleteket.

Japán helyzete a Déli-Csendes-óceán térségben megváltozott. Korábban Holland-Indiából, a Maláj-félszigetről és más területekről jelentős bauxit-, kaucsuk-, olaj- és ércszállítmányok indultak a felkelő nap országába. Az 5. amerikai flotta bevetését követően repülőgép-anyahajókról a szárazföldi támaszpontok nélkül is támadhatták a Japánba irányuló szállítmányokat. Több mint 100 amerikai tengeralattjáró működött 1943 végére ebben a térségben.

A tengeri erők és a légiflotta együttes tevékenysége nyomán a japán kereskedelmi flotta megfogyatkozott. A japánok óriási erőfeszítéseket tettek a hajógyártás fokozására. Ennek ellenőrzését a Haditengerészeti Minisztérium kezébe adták, azonban a japán hajótér fokozatosan csökkent.

Ami a légierőt illeti, a japánok 66 000 harci gépet gyártottak a II. világháború időszakában. Ezzel az amerikaiak félelmetes, nyomasztó teljesítménye állt szemben. A Boeing 183 000 harci gépet gyártott ugyanebben az időszakban.

A japánok 1943–44 fordulójára vert pozícióban voltak, és az ausztrál–új-zélandi csapatok az amerikai hadsereggel karöltve győzelmek sorozatát érthették el.

A diplomácia is működésbe lépett. A kairói tanácskozáson 1943. augusztusában kidolgozták Japán leverésének tervét. MacArthur Új-Guinea elfoglalása után 1944 őszén a Fülöp-szigetekre érkezett, hogy partra szálljon. Egyidejűleg a Nimitz vezette tengeri erők a Carolina-szigetek, Mariana-szigetek irányában támadtak.

A japánok ezzel a Koba-tervet állították szembe. Koba tengernagy 1944-ben azt javasolta, hogy összpontosítva a japán tengeri és légi erőket helyenként döntő csapásokat kell mérni az amerikaiakra és az ausztrál–új-zélandi csapatokra.

1944 nyarán jelentős erőket összpontosítottak: az 500 gépet számláló légi erőt és több repülőgép-anyahajót. Az amerikaiak 1944. február végétől rendszeresen bombázták a Mariana-szigeteket, szinte megsemmisítették a japán erőket ebben a térségben. MacArthur az ún. „békaugrás” hadművelet módszerével szigetről szigetre szabadította fel a csendes-óceáni térséget. 1944 áprilisára az amerikaiak Kotaburunál hajtottak végre partraszállást, majd május folyamán több hasonló akciót indítottak, és óriási japán erőket pusztítottak el.

1944. augusztus végére az amerikaiak már repülőterekkel is rendelkeztek Új-Guineában, és a sziget teljes egészén MacArthur csapatai vették át az ellenőrzést. A közel 100 000 fős japán sereg összeköttetésétől elvágyva elkéseredetten tovább folytatta a harcot, de a vereségen már nem tudott változtatni. Az amerikai erők ekkor már 1000 km-re álltak a Fülöp-szigetektől, amelynek elfoglalása MacArthur egyik fő célkitűzése volt.

1944 nyarán az 5. amerikai flotta 6 nehéz repülőgép-anyahajóval, egyenként 90 repülőgéppel hatalmas erőket felvonultatva megindította a Task-Force hadműveletet. Az amerikai támadás június 11-én sikerrel zárult. A Mariana-szigeteken állomásozó japán légi erőt megsemmisítették. Lehetlenné tették, hogy a Riyu-Kiyu-szigeteken levő japán támaszpontokról hadműveletek indulhassanak.

Nagyon fontos volt az 1944. június 16-án meginduló hadművelet, amikor is a Saipan-sziget ellen indultak támadások, majd az amerikai csapatok partra szálltak. A japán hadiflotta kifutott, hogy végrehajtsa az ún. Sho-tervet, és megsemmisítse az amerikai flottát. A japánok azonban vereséget szenvedtek, a Helcat vadászgépek különösképpen jeleskedtek: egyetlen napon 300 japán gép pusztult el.

Az amerikai győzelem fölényes volt, az amerikai katonák nagy „pulykavadászatról” beszéltek. A legnagyobb japán csatahajót az amerikai repülőgépek elsüllyesztették, és hasonló sorsra jutott egy másik japán repülőgép-anyahajó is. A Mariana-szigetek június 18-án felszabadult, az amerikaiak elfoglalták a repülőteret, és néhány nap alatt helyreállították. A japánok únbanzáj-támadásokkal válaszoltak, öngyilkos akciókat indítottak, hogy az amerikai támadásokat megpróbálják lassítani. Természetesen ezekben a harcokban az amerikai veszteségek is magasak voltak.

A következő fontos lépés a Guam-szigetek elfoglalása volt, majd pedig megindult a B-29-es bombázók hatalmas támadássorozata Japán ellen. Az amerikai erők egyre közelebb kerültek a japán szigetekhez, és a több ezer kilométeres hatótávolságú B-29-es légierődökkel immár csapást tudtak mérni japán célpontokra is.

Ebből a szempontból nagy jelentőségű volt a Fülöp-szigetek amerikai felszabadítása. A Task-Force október közepén indult. A hatalmas erejű támadást a 6. amerikai hadsereg és a 7. amerikai flotta indította, amely 6 hadihajóval 12 cirkálóval és 18 repülőgép-anyahajóval, valamint 500 repülőgéppel és kiegészítő egységekkel volt felszerelve. Október 23-án 4 amerikai hadosztály partra szállt, és megindult a Fülöp-szigeteken a szárazföldi hadművelet. 1944. október 23-ával a II. világháború egyik legfontosabb tengeri csatája kezdődött meg, óriási erők ütköztek, 216 amerikai és 64 japán hajócsatájának kimenetele felől nem lehettek kétségek.

Október 24-én Halsey admirális repülőgép-anyahajói Kozava admirális hajóival ütköztek meg, a japánok 4 repülőgép-anyahajót és 1 cirkálót vesztek, és megkezdték a visszavonulást. Az október 25-én lezajlott japán támadásban megfelelő légi támogatás nélkül a flotta tehetetlen volt. A flotta 1/3-a került víz alá, majd pedig másnap hajnalra kb. 60%-osra emelkedett a japán veszteség.

Modern gépi háború zajlott a Fülöp-szigeteken, a japánok minden talpalatnyi földet védelmeztek, az amerikaiak nehéztüzérséggel, tankokkal, gránátzapporral, lángszórókkal törtek előre. A japánok erősítést kértek. Jamashita tábornok, az egyik leghíresebb japán katonai vezető úgy döntött, hogy Luzon védelmére koncentrálja az erőket, és a partvidéket védő japán egységeket sorsukra hagyta. 50 ezer japán katona lelte halálát. A Fülöp-szigetek sorsa eldőlt, a szigetcsoport felszabadult a japán agresszió alól. MacArthur csapatai 1945. február 2-án bevonultak Manilába.

1945 tavaszától megkezdődött a japán szárazföld szisztematikus bombázása. Ez borzalmas szenvedésekkel járt. A Fülöp-szigeteken még be sem fejeződtek a harcok, amikor az amerikai flotta már megkezdte újabb támadó hadműveletek előkészítését. A Dél-kínai-tengeren támadásokat intéztek

Formoza és a Pescadores-szigetek, illetve a dél-kínai partokon levő repülőterek ellen.

Az amerikaiak 1944 végétől már bevetették a B-29-es óriásrepülőerődöket. 1945. március 15-e Tokió fekete napja volt, 334 B-29-es gép támadt a város ellen. 260 000 épületet romboltak le, 1 millió ember maradt hajléktalan.

Több mint 100 000 áldozata lett a robbantásoknak, és napokig tartó tüzek pusztítottak. Saipan szigetéről is szállítottak repülőerődöt, és pár nap múlva Nagoya és más városok is lángokban álltak. Az amerikaiak szigettámaszpontja mindössze 1000 km-re volt Tokiótól. Hamarosan amerikai kézre kerültek az Okiwana-szigetek, és az amerikai légierő berendezkedhetett a japán partok közelében.

A japánok mindezek ellenére a háború folytatása mellett döntöttek. 1945. április 5-én megbukott a kormány, és a hadsereg agresszív csoportjának jelöltje, a 78 éves Suzuki tengernagy lett az új miniszterelnök. Az új kormány megpróbálta folytatni a háborús erőfeszítéseket, ráadásul szabad keze volt a legfelsőbb haditanácsban.

A Suzuki-kormány a Szovjetunióval kötendő különbéke tervével foglalkozott, és Konoye herceget akarta Moszkvába küldeni, hogy a kelet-ázsiai béke fenntartásáról tárgyalásokat folytasson, Moszkva azonban elutasító választ adott. A szovjet kormány nem látja tisztán, hogy mi lenne Konoye herceg missziójának feladata – közölte Tokióval a szovjet jegyzék.

Időközben a potsdami értekezleten létrejött az ún. potsdami felhívás, ez fegyverletételre szólította fel Japánt. A japánok azonban vonakodtak elfogadni a potsdami nyilatkozatot; Suzuki kormánya diplomáciai csődbe került.

A japán nagykövet hiába kereste többször is a szovjet külügyminisztériumot, hogy választ kapjon a japánok közvetítési kérésére, valamint a Konoye vezette küldöttség fogadására. A szovjet külügyminisztérium Molotov és Sztálin távollétére hivatkozva kitért a válasz elől.

A helyzetet bonyolította, hogy az Egyesült Államokban 1945. április közepére-végére elkészült a „csodafegyver”. Előállították az atombombát, és a potsdami konferencia kezdetén az új amerikai elnökkel, Harry Trumannal közölhették, hogy az Egyesült Államok rendelkezik atomfegyverrel.

1945. július 1-jén az atombomba felhasználásával foglalkozó bizottság határozatot hozott, miszerint Japán ellen minél előbb be kell vetni a fegyvert, amelyet kétféle célpontra lehet használni, részben katonai, másrészt polgári létesítmények ellen. Úgy döntöttek, hogy a fegyver *mibenlétének előzetes közlése nélkül kell azt bevetni*.

A potsdami konferencián tárgyaló amerikai elnöknek tehát kezében volt a csodafegyver. Az atombomba bevetése küszöbön állt. Ennek azonban nem pusztán Japán katonai helyzete volt az oka.

Az atombomba bevetése elsősorban a Szovjetuniónak szólt. Gyakorlatilag a hidegháború első lépését jelentette. 1945. június 6-án és 9-én megtörtént a tragédia. A meglévő két bomba alkatrészeit az Indianapolis cirkáló a Marianna-szigetcsoporthoz tartozó egyik szigetre szállították.

Az egyik bomba uránium, a másik plutónium alapanyagú volt. A potsdami konferenciából hazatérő Truman elnök az Augusta cirkáló fedélzetén adta ki a világtörténelmi jelentőségű parancsot. *Augusztus 6-án az Enola-Gay nevű B-29-es repülőről dobták le a bombát.* Rossz idő és dühöngő tájfun miatt az indulást el kellett halasztani, végül augusztus 5-éről 6-ára virradóan kapták meg a támadási parancsot.

Hirosima, egy 350 ezres iparváros volt a célpont. Augusztus 6-án felzúgtak a szirénák a japán városokban, Hirosima felett nagy magasságban gép jelent meg, amelyet több hullámban továbbiak követtek.

10 ezer méter magasságból zuhanni kezdett egy bomba, majd kinyílt egy ejtőernyő. Különös látvány volt.

Az ejtőernyőn leereszkedő urániumbomba 9.15 perckor felrobbant és pusztított. Óriási robbanás hallatszott, füst és köd, majd felemelkedett az atomfelhő. A gépek még két kört írtak le a város felett, hogy az eredményeket fényképezzék. Három nappal később, mivel a japán kormány változatlanul késlekedett a kapitulációt aláírni, újabb város vált ezúttal egy plutóniumbomba áldozatává: a hatalmas területen lévő 250 ezer lakosú Nagasaki.

A háború után

John Curtain ausztrál miniszterelnök a győzelem estéjén meghalt, vele a politikai élet nagy örege távozott a politikai életből.

Helyette egy néhány napos intermezzo után 1945. július 13-án J. Chifley lett Ausztrália új miniszterelnöke. Chifley ír–ausztrál származású családban született 1885-ben. Először egy vidéki iskola diákja volt, majd 2 esztendő telt el egy melbourne-i iskolában. 15 éves korában dolgozni ment, és egy áruházban pénztárasszisztens volt. Később egy vasúti boltban dolgozott két évet. Nagy karrierjét futballistaként szerzett érdemei indították, egy időben ugyanis tagja volt az ausztrál válogatott csapatnak. Később végezte tanulmányait; tanult pénzügyi-gazdasági elméletet, illetve maga is fejlesztette tudását, és hamarosan a Nemzetközösségi Kincstár alkalmazottjaként lát-

hattuk. 1917-től vett részt politikai mozgalmakban, 1936-ra már jelentős szerepe volt az Ausztrál Munkáspárt (ALP) vezetőségének.

Ilyen körülmények között lett belőle 1945 júniusában miniszterelnök. 1942-től létrehozták a háború utáni rekonstrukciós bizottságot, amelynek az elnöki tisztségét töltötte be. Ez a közszereplés irányította rá a figyelmet.

Chifley első kormánya 1945 júliusától 1946 novemberéig volt hatalmon. Ez a periódus erőteljes törvényalkotás időszaka volt, amely folytatódott az 1946. évi választások után is. A feladat: az ausztrál államközi kereskedelem liberalizálása, illetve a repülés szabadságának és a külföldi repülést szabályozó törvényeknek az átalakítása volt.

1949-ben átszervezték az ausztrál hajózást irányító ASB tevékenységét is. Másik fontos lépés a Nemzetközösségi Bank szerepének szabályozása volt. 1945-ben az ausztrál parlament olyan banktörvényt hozott, amelyben a Commonwealth Bankot központi bankká nyilvánította.

A világháború után megvalósult az ingyenes felsőoktatás is; az 1945. évi törvény létrehozta a Nemzetközösségi Nevelési és Felsőoktatási Hivatalt, és megteremtette a nemzetközösségi ösztöndíjrendszer alapfeltételeit. Egy 1946-ban hozott törvény megalapította az Ausztrál Nemzeti Egyetemet Canberrában, lehetővé téve, hogy posztgraduális képzés és kutatás folyjon.

Ráadásul ez demonstrációja volt a pártközi együttműködésnek, és erős támogatottságot kapott a parlamentben. Annál is inkább így lehetett ez, mert Menzies ekkortájt ismét megszerezte a vezető szerepet a konzervatív párton belül. Személyisége segítséget jelentett egy „közös ausztráliai politika” kialakításában. A Munkáspárt és az ellenzék számos nemzeti kérdésben együttműködött.

Ilyen előzmények után került sor az 1946. évi választásokra. A Munkáspárt 49,71%-ot szerzett az alsóházban, a szenátusban pedig 52,6%-ot. Ez azt jelentette, hogy csaknem megtartotta az 1943-as választásokon szerzett eredményeit. Az Egyesült Ausztrália Párt 32,97%-kal az ellenzék legnagyobb pártja lett az alsóházban, a Country Pártnak 10,69% jutott. Néhány független képviselő is bekerült az alsóházba.

A szenátusban az UAP 43,32%-ot, a függetlenek pedig 4,67%-ot szereztek, az utóbbi 3 mandátumot jelentett. A Munkáspárt kis győzelmet aratott az 1946-os parlamenti választásokon, éppen csak, hogy megvolt a parlamenti többsége a szenátusban, az alsóházban pedig kifejezetten kisebbségi kormányzásra kényszerült.

Ilyen körülmények között megnehezedett Chifley helyzete, de 1946 novemberétől egészen december 19-éig a kormánya még hatalmon maradt. Időközben megerősödni látszott az ellenzék Robert Mensies vezetésével. A

Menzie körül csoportosuló erők határozott politikai arculatot képviseltek, ámátor fontos nemzeti ügyekben sokszor együttműködtek a munkáspárti kormányzattal.

Amikor az új kormány megalakult, megváltozott a kormányzó személye is, Gloucester lordját Sir William váltotta fel. Ebben az új kormányciklusban számos problémával kellett megbirkózni, például a bennszülöttek államalapítási törekvéseivel vagy a bevándorlással.

Részben a nácizmus elől, részben pedig a Kelet-Európában kialakuló kommunista átalakulás következtében nagyszámú bevándorló települt Ausztráliába. Kialakult az „új ausztráloknak” nevezett jelentős réteg, akik többnyire megpróbáltak beilleszkedni az ausztrál társadalomba. Érdekessége volt ennek a bevándorlási hullámnak, hogy bevándorlókként megjelentek az ausztrálokkal szövetséges ázsiaiak is.

Rendezni kellett az ország szövetségi viszonyait is. 1942-ben Churchill és Roosevelttel megállapodtak, hogy létrehozzák a csendes-óceáni háborús tanácsot, ebben Nagy-Britannia és Ausztrália egyenlő súllyal szerepelt; Amerika vezető szerepe pedig biztosította az egyezmény hatékonyságát.

1943–44-ben ez a szervezet kitűnően működött. Új-Zéland is része volt ennek a paktumnak. 1947 után újra kellett szervezni ezeket a szövetségi kapcsolatokat. 1947-ben létrehozták a Dél-Csendes-óceáni Parancsnokságot.

Az utóbbi azt jelentette, hogy az Egyesült Államok, illetve Nagy-Britannia, Ausztrália és Új-Zéland hadereje a csendes-óceáni térségben a továbbiakban is együttműködik. Ez volt a későbbi ANZUS-paktum alapjait megteremtő megállapodás. Ausztrália 1945-ben részt vett a San Francisco városában megrendezett konferencián, ahol megalakult az Egyesült Nemzetek Szervezete.

Részt vett az ország a Szövetséges Ellenőrző Tanács munkájában, amelynek a vezetője MacArthur tábornok volt. A Tanács tevékenysége főleg a csendes-óceáni térségre terjedt ki. Ausztráliát McMahan professzor képviselte, aki egy jeles egyetem politikatudományi tanszékének professzora volt. Az ausztrál külpolitika és személy szerint Evatt külügyminiszter egyik nagy feladata az indonéz függetlenség kikiáltásából következett.

1945. augusztus 17-én az indonéz kormány kinyilvánította függetlenségét Hollandiától. Menekülők tömege árasztotta el Ausztráliát. Az ausztrál állam végül is elismerte Indonézia függetlenségét, ugyanakkor kénytelen volt a menekülő holland lakosságot, illetve a szigeteken dolgozók egy részét politikai menekültként befogadni.

Végül 1949-ben a hollandok elismerték az Indonéz Köztársaság függetlenségét. Evatt külügyminiszternek jelentős szerepe volt abban, hogy a meg-

rákództatások után is jó maradt az indonéz–ausztrál politikai kapcsolat. Az 1945 és 49 közötti időben rendezni kellett Pápua és Új-Guinea helyzetét is. A sziget ausztrál fennhatóság alá eső része megkapta az önkormányzatot, 1949-ben pedig az ausztrál parlament elfogadott egy törvényt, amelyik képviseleti alapon kormányt biztosított a területnek. Pápua és Ausztrál-Új-Guinea élére ún. adminisztrátort neveztek ki, valamint egy Végrehajtó Tanácsot és egy Törvényhozó Tanácsot alakítottak ki.

Az 1949-es törvény létrehozott továbbá egy Legfelsőbb Bíróságot és egy csendes-óceáni iskolát is, amely az állami adminisztráció kiképzésének problémáival foglalkozott. Az utóbbi intézmény Ausztráliában működött, és ott képezte az első hivatalnokokat Pápua és Új-Guinea kormánya számára.

Az 1947 utáni időszakban hatalmas gazdasági föllendülés körvonalai rajzolódtak ki, egy sor építkezésbe kezdtek Új-Dél-Wales és Victoria, valamint Dél-Ausztrália államok területén. Létrejött a Snowy Mountains Hydroelectric Authority, melynek feladata a vízierőmű-építkezések szabályozása volt, különösképpen a Nagy Vízvásztó, a Murray-, illetve a Murrumbidge-folyók térségében.

Ezek a nagy építkezések munkát biztosítottak, a bevándorlókat is fel tudták szívni, így Ausztráliában csökkent a munkanélküliség, és jelentős gazdasági növekedés indult meg.

Elősegítette a fejlődést a banktörvények tökéletesítése. 1947. november 7-én szentesítették az új banktörvényeket.

Chifley miniszterelnöksége a modern Ausztrália történetének jelentős korszaka volt.

A Mensies-korszak

Az 1949. évi választások új kormányt juttattak hatalomra. Látszólag nem történt nagy változás, a Labour Party változatlanul jelentős szavazati arányt mondhatott magáénak, az alsóházi parlamenti helyek 45,98%-át szerezte meg, ami 47 parlamenti helyet jelentett; azonban vele szemben az Egyesült Ausztrália Párt, továbbá az ekkorra létrejövő Liberális Párt és a Country Párt összesen 67 mandátumot szerzett, és ilyen módon konzervatív kormány alakulhatott Ausztráliában. Összefogtak a liberális-konzervatív, valamint a nemzeti erők, és felsorakoztak Robert Mensies miniszterelnök mögött az elkövetkezendő 14 esztendőben.

A Mensies-kormány 1966-ig volt hatalmon, természetesen közben többször átalakította a kabinetet. Hasonló képet kapunk a felsőházi helyeket vizsgálva, a 49-es választásokon a Liberális Párt és a Country Párt együtte-

sen 50,41% szavazatarányt kapott, az elkövetkező két évtizedben a felsőházban mindig liberális és country győzelem született.

Az említett koalíció az alsóházban is többségben volt, a fenti időszakban a súlyozott választási rendszer következtében, a háromévente megtartott választások a Mensies-kormány politikáját alátámasztották, és hosszú időn keresztül bizalmat szavaztak a miniszterelnöknek.

Egyik legelső fontos politikai tevékenysége a kommunista veszély háttérbe szorítása volt Ausztráliában. 1950–51-ben tárgyalta a parlament a kommunista párt helyzetét, és 1951 áprilisára sikerült törvényt hozniuk. Ezek szerint a kommunista párt törvényen kívüli erőnek minősült Ausztráliában.

A kormány mindezek következtében deklarálhatta, hogy egyszerűen törvényen kívüli a párt és annak valamennyi szervezete, ezek csak úgynevezett „deklarált szervezetek”. A deklarált szervezetekkel és személyekkel szemben pedig a jog alapján fel lehet lépni. A munkáspárti kormány bizonyos tagjait, különösképpen Evatt külügyminisztert pro-kommunistának nevezte az új korszak.

1951. március 9-én azonban a Legfelsőbb Bíróság 6:1 arányban úgy döntött, hogy a kommunista pártot háttérbe szorító törvény teljes mértékben alkotmányellenes volt. A Legfelsőbb Bíróság elnöke jelentette be az eredményt, ugyanakkor Ausztrália ebben az időben már háborúzott Koreában, de a külpolitikai események nem nyomhatták rá bélyegüket az ausztrál demokrácia fejlődésére.

A koreai háború (1955-ben) miatt előtérbe került az ún. National Service Bill, amelyik a katonai szolgálatba állt állampolgárok helyzetével és jogaival, illetve a hadsereg szervezetével és felépítésével foglalkozott.

Sir Robert Mensies mestere volt a parlamenti választások, parlamenti győzelmek befolyásolásának. Az 1953-as választások előestéjén, április 13-án az esti órákban, amikor a rádióműsorok a leghallgatottabbak voltak, szenzációs bejelentést tett. Eszerint a szovjet nagykövetség harmadtitkára, Vlagyimir Petrov – aki egyébként kém volt – kapcsolatba lépett az ausztrál biztonsági szolgálattal, és politikai menedékjogért folyamodott. Mindezek következtében bebizonyosodott az általa hozott iratokból, hogy számos ausztrál állampolgár a szovjetekkel együttműködni látszik. Egyebek között hírbe került az ellenzéki vezető, Evatt volt külügyminiszter is, aki akkor éppen Sydneyben tartózkodott, és így nem tudott a parlament előtt megfelelő választ adni.

A választási kampány időközben előrehaladt; április 29-én bekövetkeztek a szenátusi választások, ahol 47 liberális, 17 country párti és 57 munkás-

párti tagot választottak meg a felsőházba. Alakult egy Petrov-bizottság is, ez 1954 októberében fejezte be ténykedését, amikor is Evatt kénytelen volt megállapítani, hogy egy kis csoport a Labour Párton belül lejáratja a társait, és együttműködni látszott pártellenes erőkkel.

Külpolitikai téren a Mensies-kormány egyik legfontosabb eredménye volt a csatlakozás a Colombo-tervhez; ez 1950 januárjában kezdődött, amikor Colombóban a Brit Nemzetközösség külügyminiszterei találkoztak. Itt volt az ausztrál és a kanadai külügyminiszter, jelen voltak Ceylon, India, Pakisztán és Új-Zélandban az Egyesült Királyság képviselői.

A colombói értekezleten döntöttek az elmaradott ázsiai nemzetek segítségéről. Ebből született meg a „Colombo-terv”, amelyhez a későbbiekben Malajzia, Szingapúr, Észak-Borneó, Sarawak, Burnei, Burma, Indonézia, Thaiföld, Laosz, Kambodzsa, Vietnam és a Fülöp-szigetek csatlakozott. A fejlett országok – Ausztrália is ezek közé tartozott – segítséget nyújtottak ezeknek az elmaradottabb országoknak.

A Colombo-terv Ausztrália jelentős hozzájárulása volt az ázsiai fejlesztésekhez.

1950. június 25-én kitört a koreai háború. A korábban japán gyarmat, Korea a II. világháború után részben szovjet megszállás alá került, a 38. foktól északra eső területeken, részben amerikai katonai ellenőrzés alá az ettől délre eső területeken.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete megállapította, hogy Észak-Korea agresszív támadást hajtott végre, és két nappal később amerikai erőket vezényeltek Dél-Koreába. Természetesen ebben az ausztrál kormány is érdekelt volt.

Mensies miniszterelnök bejelentette, hogy Ausztrália tengeri és légi erőket küld az amerikaiak segítségére. 1950 júniusában Mensies látogatást tett Washingtonban és bejelentette, hogy Ausztrália támogatja az Egyesült Államok célkitűzéseit. A háború folyamán szorosabbá vált amerikai, ausztrál és új-zélandi kapcsolatokat támasztotta alá az 1951-ben aláírt ANZUS-megállapodás, amely Ausztrália, az Egyesült Államok és Új-Zéland között katonai szövetség kialakulását deklarálta.

Ez az együttműködés gyökereiben már korábban is létezett, most azonban szervezetileg is kialakult az ANZUS védelmi szövetség. Ennek célja a csendes-óceáni térségben az érdekek összehangolása és a résztvevő országok védelme.

A koreai háború nagy megpróbáltatásokat jelentett Ausztrália számára is 1953-ig, a panmindzsoni egyezményig terjedően. Az ausztrálok 3 katonai egységet küldtek védelmi erőként Koreába az észak-koreaiak és az őket segí-

tő kínaiak ellen. A háború során 339 ausztrál katonát megöltek, és 1216 katonára megsebesült. Gyakorlatilag ezzel egy időben Malajziában is segítséget kellett nyújtani.

A RAAF (a Királyi Ausztrál Légi Erők) bázist alakítottak és csapatokat küldtek; a Királyi Ausztrál Regiment 1960-ig szolgált Malajziában. A kormányerők oldalán avatkoztak be. Részt vett a malajziai akcióban Új-Zéland is.

1953. április 1-jén a miniszterelnök bejelentette, hogy ausztrál csapatok fognak állomásozni Malajziában, és segítik az országot a függetlenség előestéjén a kommunista gerillákkal szemben a stabilitás megteremtésében.

Sir Robert Mensies miniszterelnök személyesen is részt vett a Szezi-válság időszakában a diplomáciai háttértárgyalásokon.

1956. július 26-án Nasszer egyiptomi elnök bejelentette a Szezi-csatorna nacionalizálását, és mindezek következtében Mensies személyesen is tárgyalt Nasszerrel, aki azt írta az önéletrajzában, hogy irritálta őt az a tárgyalási mód, ahogyan Mensies a tárgyalásokon viselkedett.

Mindenesetre Ausztráliának nem kell csapatokat küldeni a háborúba, hisz 1956. október 29-én Izrael megtámadta Egyiptomot, és két nappal később Nagy-Britannia és Franciaország csatlakozott ezekhez a csapatokhoz, így sikerült a szezi kérdést Ausztrália részvétele nélkül megoldani.

A Mensies-éra nagy gazdasági fellendülés időszakát hozta Ausztráliában. 1949 és 59 között az ipari termelés értéke 489 millió fontról 1 milliárd 843 fontra emelkedett. Az egy főre eső ipari termelésben ez azt jelentette, hogy 64 fontról 185 fontra nőtt az egy főre eső ipari termelés értéke. 1960 után Sir Robert Mensies befolyása csökkenni kezdett Ausztráliában; a Council tagjává választották, egyre többet tartózkodott Londonban, egyben Privy Chancellor tisztséget is kapott, valamint tagja lett a Tiszteletbeli Társaságnak, és számos tiszteletbeli címet kapott különböző politikai szervezetektől és egyetemektől szerte a világban.

Egyebek között a királynő is kitüntette 1963-ban. Miniszterelnökségének utolsó éveiben kiéleződött a viszony Indonéziával. Ennek előzménye az, hogy 1949-től Indonézia jogot formált az új-guineai sziget nyugati területeire. Ez utóbbit Nyugat-Irián néven az indonéz államhoz kívánta csatolni.

Ez a folyamat 1960 márciusában öltött radikális fordulatot, amikor Szukárnó került hatalomra, aki nacionalista és populáris demagógiával azt hirdette, hogy elvezeti a nyugat-iriáni területeket az irányított demokráciához, és Nyugat-Iriánt Indonézia részének nyilvánította.

Annál is inkább problémákat okozott a lépés, mert Szukárnót a Szovjetunió is támogatta, és jelentékenyen felfegyverezte. Szukárnó mögött különböző baloldali pártok és az indonéz kommunista párt állt.

Végül Sir Garfild Barwick a külügyminiszter javaslatára 1961 áprilisában Mensies miniszterelnök elismerte Szukárnó lépését, és úgy vélte: az indonéz és holland kapcsolatok a szabadság elvei alapján alakultak, és nincs indok fegyveres erő alkalmazására.

Ugyanakkor követelte, hogy Nyugat-Irián önkormányzatot kapjon. Szukárnó a totális konfrontáció politikáját támogatta, és gyakorlatilag szembehelyezkedett Ausztráliával. Végül hosszas tárgyalások és viták után az ENSZ közvetítésével Ausztrália beleegyezett abba, hogy indonéz fennhatóság alatt a sziget önkormányzatot kapjon. A folyamat 1969-ben ért véget, amikor is elismerték Indonézia hatalmát a sziget felett, ugyanakkor a nyugat-iriáni lakosság formálisan önkormányzatot kapott.

Fontos lépés volt, hogy 1962. május 17-én a miniszterelnök tárgyalások eredményeként bejelentette, hogy rádiókommunikációs központot létesítene North-West Cape térségében, Nyugat-Ausztráliában. Ez az ANZUS-on belül egy komolyabb együttműködés lehetőségét teremtette meg. Egyben szükség is volt a térségben zajló események miatt szorosabb amerikai–ausztrál együttműködésre.

1963. május 9-én a kormány aláírta azt a megállapodást az Egyesült Államokkal, amelyet immár a parlament is ratifikált. A kommunikációs központ fontos része lett a világméretű amerikai stratégiának. Ugyanakkor a Mensies-kormány egy másik konfliktusban is – az amerikaiaknak megfelelő lépésekre – kényszerült.

1962 májusában a miniszterelnök bejelentette, hogy az ausztrálok katonai tanácsadókat küldenek a dél-vietnámi csapatokhoz. Az ausztrál külpolitika részt vett a Maláj Államszövetség megteremtésében is, 1961-ben a maláj miniszterelnök, Turku Abdull Rahmann javasolta, hogy a volt brit gyarmatok Malajzia térségében alkossanak egy új federális államot.

Brit Észak-Borneó, Sarawak, Brunei Szultánátus és Szingapúr voltak azok a területek, amelyek határosak voltak Indonéziával, és elhatározták a Maláj Államszövetséggel való együttműködést.

1962 szeptemberében Szingapúr és Észak-Borneó döntött a Maláj Államszövetség mellett. Szukárnó határozottan ellenezte a malájul beszélő világ egyesülését, annál is inkább, mert a maláj az Indonéz-szigetek jelentős részén is használatos nyelv.

Az ausztrál külügyminiszter 1963. július 9-ére ért el eredményt, és sikerült bejelenteni a maláj gyarmatok egyesülését. Szukárnó konfrontációval válaszolt. Indonéziában a brit követséget az elkövetkező napokban támadások érték. Beavatkoztak, hogy teljesítsék a kötelességüket. Szeptember 25-én a miniszterelnök bejelentette az alsóház előtt, hogy tiszta helyzet alakult ki,

és Malajzia kormánya, az Egyesült Királyság és Új-Zéland kiállt az egységes Malajzia mellett, Ausztrália pedig támogatni fogja a maláj erőfeszítéseket, egy államszövetség kialakítását.

Ausztrália megértéssel fogadta, hogy a maláj erők 1963-ban néhány ponton, különösképpen Észak-Borneó területén lépéseket tettek indonézbarát gerillák ellen, és megakadályozták a sziget elszakítását a Maláj Államszövetségtől. Szukárnó külpolitikája Új-Guinea térségében is gondot okozott Ausztráliának; 1962 júliusában a Biztonsági Tanács lezárta a vitát a területről, megértette az ausztrál erőfeszítéseket és respektálta is azokat.

A döntés alapján 1963-ban parlament alakulhatott Pápua és Új-Guineában, adminisztrátort neveztek ki a politikai folyamatok törvényességének ellenőrzésére, megalakulhatott a törvényhozás és létrejöhettek az új képviselőház, amely 44 képviselőből állt, és 10 hivatalos tagot (delegált tagot) is tartalmazott.

Az 1963. évi választásokat Menzies koalíciója ismét megnyerte. A liberálisok 52 parlamenti helyet szereztek az alsóházban, és mellettük a countrypárt további 20-at az ALT-nek (az Ausztrál Munkáspártnak) mindössze 50 mandátum jutott. Szenátusi választásokon a liberálisok és a Country Párt 30 mandátumot és az ALP (Ausztrál Munkáspárt) 27 mandátumot kapott. 1965 szeptemberében jelentette be Sir Robert Mensies, hogy nyugdíjba megy, és utolsó lépései egyikeként Baron Casey-t jelölte a főkormányzói székbe. Mensies utolsó évei a külpolitikában számos fontos eseményt hoztak: 1964. június 8-án a védelmi miniszter kénytelen volt bejelenteni, hogy a katonai tanácsadók számát Dél-Vietnámban megduplázzák, és a továbbiakban 60 tanácsadó teljesít szolgálatot.

Alig egy hónappal később a Maddox cirkálót a Tonkini-öbölben északvietnámi tüzérségi tűz fogadta.

Az esemény alkalmat adott Johnson amerikai elnöknek, hogy bejelentse a nyílt hadviselést Észak-Vietnám ellen, és Ausztrália lassan belesodródott a vietnámi háborúba.

Az ezredforduló Ausztráliája

A XX. század utolsó negyedének választásai a kiegyensúlyozott parlamenti váltógazdaság korát hozták Ausztrália számára. Az 1966. évi képviselőházi választásokon a Munkáspárt a parlamenti szavazatok 40,44%-át szerezte meg, ezzel szemben a liberális, illetve a Country Párt közel 55%-os eredményt ért el.

Három esztendővel később a Labour jelentősen fokozta eredményeit, és 46,95%-os arányban kerültek be képviselői az alsóházba, a liberálisokra a leadott szavazatok száma 34,8%-ra, a Country Pártra leadott szavazatok száma 8,55%-ra süllyedt. Ilyen módon a Munkáspárt megerősödött.

Ez a folyamat az 1972-es és 74. évi választásokon is tartott. 49% fölötti eredményt ért el a Munkáspárt, együtt azonban a liberálisoknak, illetve a Country Pártnak valamivel több szavazata volt; a 72-es választásokon a liberálisok 32,06%, illetve a 74-es választásokon 34,09%-os eredményt értek el. A Country Párt mindkét esetben 9% fölött volt, 1972-ben 9,42%, 1974-ben pedig 9,96%-os aránnyal. Az igazi áttörést azonban a liberálisok javára a 1975. évi parlamenti választások hozták, amikor is 42,8%-os Munkáspárti alsóházi aránnyal szemben 41,98%-os liberális és 11,2%-os Country Párti győzelem született.

Az utóbbi évtizedek legnagyobb képviselői számarányát jelentette ez a liberálisok és a Vidék Párt számára; a 36 munkáspárti hellyel szemben az 1975-től 78-ig üléselő parlamentben 68 liberális és 23 Country Párti képviselő ülhetett, tehát egy nagyon komoly kormányzati stabilitást jelentett mindez Ausztrália számára.

A felsőházi választások hasonló eredményeket mutatnak. 1967-ben 45%-os munkáspárti részvétellel szemben a liberálisok 42,77%, egy új antikommunista csoportosulás (Antikommunista Csoport) 9,77%-ot mondhatott magáénak. 1970-től az 1974-es, illetve 1975-ös választásokon is megismételve eredményét a Munkáspárt 42, 47, illetve 41%-os arányt mondhatott magáénak.

A liberálisok viszont fokozatosan megerősödtek: a felsőházi tagság tekintetében 1970-ben 38,17%, 1974-ben 43,04%, 1975-ben pedig 51,76%-os mondhattak magukénak. Ilyen módon az 1975-ös szenátusban 35 liberális honatya foglalt helyet 27 munkáspártival és két kisebb párthoz tartozó szenátorral szemben.

A parlamenti váltógazdaság szabályai szerint ennek megfelelő kormányok alakultak, 1966. január 26-tól Holt lett a miniszterelnök. Első kormánya 1966 decemberéig volt hivatalban, majd 1966 végén átalakította azt, és 1967. december 19-éig – tragikus eltűnéséig – volt Ausztrália miniszterelnöke.

Egy sajnálatos sportbaleset folytán eltűnt a tengerben, vízisielés közben – valószínűleg cápa áldozata lett.

McEwen követte őt a miniszterelnökségben, aki azonban csak pár hétig állhatott az ausztrál kormány élén. 1968. január 10-től Gorton lett Ausztrália miniszterelnöke, aki három kormány élén is tevékenykedett az 1971. március 10-éig terjedő időszakban.

Őt a McMahon-kormány váltotta, aki 1972. december 5-ig gyakorolta a hatalmat.

A következő másfél évtizedben pedig részben Whitlam kormánya 1972-től 75-ig volt hivatalban, őt Fraser kabinetjei követték.

Fraser négy ízben is kormányt alapított. Az első Fraser-kabinet 1975 novemberétől decemberéig volt hivatalban, a második kormány 1975. december 22-étől 1977. december 20-áig irányította a kontinensnyi országot.

1980. november 3-án mondott le Fraser harmadik kormánya, hogy átadja a helyét a negyediknek, amely Ausztráliában szokatlanul hosszú ideig 1980. november 3-tól 1983. március 5-ig volt hatalmon. Ezt követően Hawke alapított kormányt, 1983 márciusától.

A két és fél évtized parlamenti váltógazdasága alatt néhány nagyon fontos alkotmányerejű törvény születet.

1974. május 18-án Új-Dél-Wales parlamentje elfogadta azt a törvényt, amely kimondta, hogy a szenátusi választásokat a képviselőházi választásokkal egy időben tartásák, a többi tagállamban vitatták ezt a megoldást.

1977 májusában viszont Új-Dél-Wales mellett Victoria és Dél-Ausztrália államok is elfogadták a javaslatot.

Ausztrália a Mensies- és a Holt-kormányok időszakától súlyos nemzetközi kötelezettségeket vállalt fel. Részt vettek 1964-től a malajziai eseményekben, főleg Sarawak, Sabah és Észak-Borneói tartományok védelmében. Maláj, brit és ausztrál erők védték ezeket a területeket az indonézekkel szemben, és megindultak itt az útépitések, kikötőfejlesztések, amikhez katonai biztosítás volt szükséges.

Az ausztrál munkáspárt vezetői is támogatták az ausztrál részvételt Malajziában.

A SEATO manilai konferenciáján született döntés arról, hogy ausztrál erők vesznek részt az eseményekben váltott rendszerben, brit és maláj erőkkel együtt a SEATO, illetve az ANZUS szerződések alapján.

Tehát az ausztrál erők Vietnám, illetve Pápua és Új-Guinea mellett a Maláj-szigeteken is bevetésre kerültek. 1965-ben Szukarno indonéz elnök bejelentette, hogy Nyugat-Irián önkormányzatot kap Indonézián belül, és kiépítették védelmi állásaikat a határ mellett, ugyanakkor Észak-Borneóban, Malajziában gerillahadjáratok kezdődtek és állandósultak.

1965 júniusában Malajziában összecsapásra került sor ausztrál csapatok és indonézek között Borneó szigetén, ezt követően azonban szívélyes és megfelelő diplomáciai kapcsolatok alakultak ki Malajzia területén.

Részt vett az ausztrál diplomácia Szingapúr függetlenségének megteremtésében. 1965. augusztus 9-én Abdull Rahman és Lee Kuan Yew bejelentették Szingapúr függetlenségét, és Malajzia elismerte a független államot.

Ausztrália részvétele a vietnámi háborúban 1965-öt követően, illetőleg a malajziai és új-guineai szerepvállalás megosztotta az ausztrál erőket, illetve Harold Holt miniszterelnök egyes lépései is ilyen irányban hatottak. Harold Holt először Washingtonba látogatott, és biztosította az Egyesült Államokat Ausztrália támogatásáról. Londonnal szemben a Holt-kormány egyértelműen Washingtont részesítette előnyben, ami új szín volt az ausztrál bel- és külpolitikában. Mindennek következtében 1965 októberében Holt meghívására érkezett hivatalos látogatásra, 400 amerikai újságíró, fotóriporter kíséretében.

Az amerikai–ausztrál kapcsolatok elmélyültek, Ausztrália egyre határozottabban vett részt csapatokkal is a vietnámi háborúban. A Munkáspárt követelte, hogy kezdjenek konzultációkat, s az ausztráliai fegyveres erőket vonják vissza Vietnámból. Ez a probléma a választási kampányokban is tükröződött.

1967-ben 8000 főre emelkedett a vietnámi háborúban részt vevő ausztrál csapatok létszáma. 1967 januárjában Holt meghívására Ky légimarsall Ausztráliába látogatott, és találkozott az ausztrál miniszterelnökkel, mindezek következtében október 17-én a miniszterelnök bejelentette, hogy további 1700 katonát küldenek Vietnámba, valamint egy harckocsidandárt, helikoptereket, és Ausztrália teljes katonai jelenléte ilyen módon 8000 katonára emelkedett.

Holt miniszterelnököt 1967 decemberében érte a tragédia. Temetése december 22-én volt. Részt vett a királynő képviselőjében Károly herceg, ott volt Harold Wilson, a brit miniszterelnök, Johnson amerikai elnök és számos más ország államfője vagy miniszterelnöke.

Megindult a küzdelem a liberális pártvezető pozíciójáért. Hat fontos jelölt volt. Végül is McEwen lett átmenetileg a miniszterelnök, azonban 1968 januárjában új kormány alakult, Gorton miniszterelnökségével. Gorton az ausztrál politikai élet érdekes személyisége volt. Melbourne-ben született 1911-ben, a Geelong Gimnáziumba járt, és az Oxford College hallgatójaként végezte felsőfokú tanulmányait. Kiemelkedő volt sportaktivitása. Érdekessége politikai karrierjének, hogy a II. világháború alatt Ausztrália egyik nemzeti hőségévé küzdötte magát, részben a légierőknél betöltött szerepe miatt. Részt vett Nagy-Britanniában és Szingapúrban, Darwinban az ütközetekben, és egy nagy tehetségű, kitűnő humorú, mély problémaérzékenységű miniszterelnöke volt Ausztráliának.

Gorton az ún. centralista szárny embere volt a Liberális Pártban. Úgy gondolta, hogy a központi kormánynak lényegesen nagyobb költségvetésre és befolyásra van szüksége. Centralista volt, ugyanakkor meggyőződéses ausztrál nacionalista hírében állt.

A Gorton-kormány hivatalba lépését követően bejelentette, hogy Ausztrália nem küld többé csapatokat Vietnámba, és ellenezte, hogy az Egyesült Államok kiterjessze a háborút Észak-Vietnámra és légierőjével lerombolja az országot.

A Gorton-kormány időszakára esnek a nagy diáktüntetések. Megvolt Ausztráliában a speciális ok: a vietnámi háború és a diákmozgalmak nagyon élesen bontakoztak ki 1968–69-ben. Professzoraik az ausztrál diákokat éppen karrierizmusuk, komformizmusuk és politikai apátiájuk miatt bírálták.

Most a helyzet megváltozott, és eléggé radikális diákmozgalmak jelentkeztek az országban. Megjelent a hosszú haj, a miniszoknya, divat lett a jeans, amely szinte a diákság uniformisává vált mindkét nem esetében.

Sajnos ekkortól kezdve terjedt a marihuána, az alkohol, a dohányzás, és mindezek a szabadság szimbólumaiként jelentkeztek a 60-as évek diákjai számára. Különböző irányzatokat lehetett megkülönböztetni: voltak, akik magukat újbaldaliaknak nevezték, számos trockista, maoista csoport alakult a diákságon belül. Mások megmaradtak a liberális értékek mellett, de az ún. direkt akció hívei voltak; tenni valamit – ez volt a diákság akkori jelszava.

Nagy port kavart 1968-ban egy amerikai bázison üzembe helyezett radarállomás. Ez a radar nem messze van Alice Springs városától.

Az ausztrál társadalom úgy vélte, hogy segítséget nyújt a felállított berendezés a Szovjetunió és Kína feletti kémhálózatok irányításában. Emiatt úgy vélték, hogy esetleg potenciális nukleáris célponttá válhat az ország.

Ez a diákságban, illetve az ausztrál társadalom körében kormányellenes hangulatokat szított. Vitákra adott okot Gorton impulzív magatartása is.

1978. szeptember 2-án az Amerikai Nagykövetségen különös eset történt: egy fogadáson megjelent Gorton miniszterelnök, és üdvözölte az amerikai nagykövetet, néhány perc múltán azonban elhúzódott az egyik sarokba, és egy Geraldine nevű ifjú újságíró hölgygel beszélgetett két óra hosszat, majd a fogadás végén elköszönt az amerikai nagykövettől.

Az ausztrál sajtóban is nagy port kavart a miniszterelnök elképesztő magatartása. A politikai pártok bíralták Gorton viszonyát Nixon amerikai elnökhöz.

1969 májusában Gorton tisztelgő látogatást tett Nixonnál. A Fehér Házban adott vacsorán pedig személyes barátságukra hivatkozva bejelentette: „Együtt megyünk Önökkel a Waltzing Matilda dallamára.” Ez a személyes jellegű baráti kapcsolat Nixon elnökkel kárára vált az ausztrál miniszterelnöknek a Watergate-ügy kirobbanását követően.

1971. március 11-én a Gorton kormányt McMahan miniszterelnök kabinetje váltotta fel, amely 1972. december 5-ig volt hatalmon. Az 1908-ban született és Sydneyben végzett miniszterelnök, aki a St. Paul's College hallgatója volt a sydneyi egyetemen, ügyvédként dolgozott 1939-ig.

Majd később a politika kezdte érdekelni, bevásztották az Ausztrál Parlamentbe, és 1951-től kezdődően Mensies kormányában a légügyi és tengerészeti miniszter volt.

Később több miniszteri posztot is betöltött, 1966-tól 1969-ig pénzügyminiszter, majd külügyminiszter volt.

1965-ben házassága került az érdeklődés homlokterébe: 57 évesen feleségül vette az ausztrál elit egyik ifjú szépségét, Miss Hopkinsot.

Kemény harcot vívott az ellenzékkel, Whitlam ellenzéki vezér, a Munkáspárt küldöttségének élén, 1971 júliusában látogatást tett Kínában, és Csou En Laj miniszterelnökkel tárgyalásokat folytatott a kereskedelem szélesítéséről és a kulturális kapcsolatokról.

McMahon bejelentette, hogy Whitlam inzultálta Ausztrália barátait és szövetségeseit Ázsiában és a csendes-óceáni térségben. A Munkáspárt válsága nem késlekedett, bejelentették, hogy hatalomra jutásuk esetén el fogják ismerni a kommunista Kínát.

A McMahon-kormány 1972 májusától biztosította a bennszülötteknek, hogy saját pásztorkodásra alkalmas földeket és megfelelő vadászmezőket birtokoljanak az Északi Területen. Ugyanakkor nyitottak Canberrában az ausztrál parlament épülete mellett egy Bennszülött Nagykövetséget.

Az 1972. évi választásokon munkáspárti győzelem született: Whitlam alakított kormányt. Az 1916-ban született miniszterelnök többnyire Canberrában, Sydneyben tanult, és az University Of Sydney hallgatójaként szerezte az egyetemi végzettséget.

Szolgált a Királyi Ausztrál Légi Erőknél mint repülőhadnagy, 1941 és 45 között, és ezt követően választották először a szövetségi parlamentbe, ahol Sydney egyik kerületének a képviselője lett.

Kitűnő szónoki képességei és feltűnően jó történelmi műveltsége miatt ellenállhatatlan szónoknak tartották Ausztráliában. Szigorításokat rendelt el a bevándorlásban, részben már voltak előzmények az 1964. és 1966. évi

bevándorlási törvénymódosítások, ezt a Whitlam-kormány kiegészítette, 1973-tól újabb szigorításokat léptetve életbe.

Komoly konfliktust okozott 1973. január 1-je, Nagy-Britannia belépése az Európai Közösségbe. Az ausztrál útlevelekből ettől a naptól kezdve törölték a British Subject feliratot, és egyben az angol himnusz helyett az Advance Australia Fair-t tették az Ausztrál Nemzetközösség himnuszának.

Különösen éles volt a Country Párt ellenkezése Nagy-Britannia közös piaci belépésével szemben. Ugyanakkor Ausztrália kezdett lépéseket tenni a Szovjetunióval való kapcsolatfelvétel irányában, 1973-ban a miniszterelnök és a külügyminiszter látogatást tett a Szovjetunióban. Természetesen a hagyományos szövetségesekkel is igyekezett jó kapcsolatokat ápolni.

Különös súlyt fektetett a nemzetközösségi államokon kívül a Kínával, Japánnal és Indonéziával, valamint más délkelet-ázsiai országokkal fenntartott kapcsolatokra. Whitlam megígérte az 1972-es választási kampány során, hogy megadják a függetlenséget Pápua-Új-Guineának.

Megindult a folyamat előkészítése, és 1973. december 1-jén Pápua és Új-Guinea megkapta a teljes önkormányzatot. 1973. szeptember 16-án Port Moresby-ben kikiáltották a független Új-Guineát.

1975-ben bejelentették, hogy a Brit Nemzetközösségen belül Új-Guinea függetlenséget kap.

1975-től Ausztrália visszatért a koalíciós kormányzáshoz, és Malcolm Fraser alapított kormányt, aki Victoria nyugati részéből származik, 1930-ban született, és a melbourne-i gimnáziumi tanulmányok után az Oxford College hallgatója lett.

A „tökéletes” és az „igazgató” jelzőkkel illették őt a politika színterén, Voltak persze ellenségei is, akik az „örült vidéki” elnevezést adományozták a miniszterelnöknek.

Négyszer is kormányt alapított, először 1975. november 11-től december 22-éig, majd a második kormány 1977. december 20-ig volt hatalmon, a harmadik pedig 1980. november 3-ig.

A negyedik kormánya pedig 1983. március 5-én mondott le, hogy átadja helyét Hawke miniszterelnök új kabinetének. Keményebb gazdaságpolitika korszaka következett: az új kormány 50 millió dollárt költött pl. a műtrágya-támogatásokra, ezeket Fraser fontosnak tartotta visszaállítani.

A korábbi kormány ugyanis eltörölte ezeket. Pénzmegszorító politikát alkalmazott: a bennszülöttek támogatását csökkentette, a munkanélküli-segélyeket újrászabályozta. Az oktatási és a művészeti támogatásokat meg-

kurtította, ugyanakkor a katonai kiadásokban nagyvonalú növeléseket határozott meg.

A jóléti, művészeti és oktatási kiadásokat drasztikusan csökkentette, növelte viszont a magánvállalkozások támogatását és a mezőgazdasági támogatások összegét, a gazdaságélénkítési programra hivatkozva.

A munkanélküliség aránya alig változott; 1982-ben az előző évi 5%-ról 6% körülire emelkedett, ugyanakkor csökkent az infláció, 15%-ról 10% körüli szintre.

1977 és 1980 között a kormányzati kiadásokat is jelentősen visszafogták. Megjelentek ugyanakkor az ellenfelek, az 1980. évi választásokon beválasztották a parlamentbe Bob Hawke szakszervezeti vezetőt, aki az ausztrál szakszervezeti szövetséget irányította, és Ausztrália egyik legnépszerűbb politikai személyisége volt.

Hamarosan, 1983-tól Hawke vezetésével a Munkáspárt támadásba lendült Fraser miniszterelnökkel szemben, és végül is 1983. március 5-én egy szombati napon a kormány bejelentette lemondását.

Az ausztrál Munkáspártnak az volt a jelszava, hogy „Bob Hawke összehozza Ausztráliát”, és 1983. március 5-én valóban Hawke kapott megbízást kormányalapításra. Az új kormány korszerű gazdaságpolitikát valósított meg: beengedte Ausztráliába a multinacionális korporációkat, megindította az urániumbányászatot, az új miniszterelnök támogatásáról biztosította Reagan amerikai elnök politikáját San Salvadorban és Nicaraguában.

A Hawke-kormány erőteljesen törekedett a középosztály kiszélesítésére, ún. Middle Ground fejlesztésére. Az 1984. évi választások nem támasztották alá teljesen Hawke-kormány politikáját, a népszerűségük csökkent, és a kormánytöbbség az 1984. december 1-jei választások alapján 25 főről 15-re csökkent.

A bicentenárium

1988. január 26-án Ausztrália történetének nagy eseményére került sor. Ezen a napon múlt 200 éve, hogy Arthur Phillip kapitány az első flotta parancsnokaként telepeseket szállított az Ausztrália kontinensre.

A hatalmas ország készült az ünnepekre. A mintát az amerikai bicentenárium adta, amelyre 1976-ban került sor, és az ottani módszerekből sokat merítettek az ausztrálok. A társadalom különböző rétegei eltérően értelmezték a 200. év ünnepeit, különösképpen a bennszülöttekkel akadt probléma, akik tragédiaként élték meg, és leigáztatásuk évfordulójának tekintették a bicentenáriumot.

Részben Queenslandban, részben Tasmania államban bennszülött-megmozdulásokra került sor. A tasmaniai bennszülöttek találtak egy újságíró-t Michael Mansell személyében, aki a „Bennszülött Jogsegélyszolgálat” munkatársa volt. Ő Kadhafi líbiai elnökhöz fordult, hogy segítsen a bennszülöttek mozgalmán. Líbia még fegyvereket is küldött, amelyeket Kinberley térségében próbáltak kirakodni.

Az árnyak ellenére fényes ünnepek kezdődtek 1988 januárjában. Az ausztrálok négy napos hétvégét kaptak ebből az alkalomból.

Az északi területen, Tennant Creek térségében kisebb földrengés volt, de Darwin kivételével valamennyi állam fővárosában gyönyörű, napfényes idő volt január 26-án délnyugattól északkeletig.

Alices Springsben meg akarták dönteni a zongorajátszás időtartamának nemzeti rekordját. Perth városában a Kings Parkban hatalmas tűzijátékot rendeztek, másnap az elvonuló tömeg után söröspalackok százazreit kellett összetakarítani.

A bicentenárius ünnepek központja Sydney városa volt. A Harbour Bridge csodálatos fényárban úszott. Az Egyesült Államok egy hajót küldött a tengerészeti múzeum számára. A britek hasonló ajándékkal lepték meg Ausztráliát: az Young Endeavour nevű vitorlás hajóval. Új-Zéland pedig egy százéves óceánjárót küldött az ausztrál szomszédoknak ajándékba.

Az Operaházban és környékén is hatalmas ünnepek és hivatalos összejövetelek zajlottak. Az anglikán érsek imát mondott a nemzetért, míg Ausztrália katolikus érseke Új-Dél-Wales államért imádkozott. A bicentenáriumnak himnusza is volt: a Lord of Earth and All Creation, amelyet a Sydneyi Szimfonikus Zenekar játszott. További két himnusz hangzott el, a hagyományos brit himnusz mellett az összegyűlt kórusa a Waltzing Matildát énekelte, amely Ausztrália nemzeti himnuszának számít.

A miniszterelnök mellett ott volt Károly walesi herceg, a trónörökös oldalán Lady Diánával. Később a trónörökös és Diána hercegnő fogadást adtak a Cook fedélzetén, és hatalmas tengeri parádé kezdődött 200 hajó részvételével.

A Sydney Morning Herald című újság örömmel írta vezércikkében, hogy Ausztrália megbékélt önmagával.

Természetesen Melbourne-ben is hatalmas ünnepek zajlottak. A bicentenárius Ausztráliája nagy eredményeket mondhatott magáénak: a világ egyik legfejlettebb és legkiterjedtebb oktatási rendszerét, 1976-ban 3,1 millió iskolai és egyetemi-főiskolai hallgatót, akik közül 2,2 millióan állami iskolába iratkozhattak be.

A nem állami iskolák közül 67,5% katolikus, 9,9% anglikán, 4,5% pedig vegyes egyházi iskolába és 7,2% lutheránus iskolába iratkozhatott. Ausztrália középiskolái és egyetemei közel 1,4 millió egyetemistának nyújtottak képzést, ebből 370 ezren a felsőoktatási intézményekben tanultak. A kormány széles körű oktatási rendszert biztosított, és magántársaságok is nyújtottak ösztöndíjakat.

Az ausztrál egyetemeken 20 ezer külföldi hallgatótanult, akiket az ausztrál kormány támogatott. Igen elterjedt volt a rövid időtartamú felsőfokú képzés és az áthallgatás. 1994–95-ben közel 67 ezer hosszabb időtartamú és 205 ezer rövid időtartamú ösztöndíjas volt Ausztráliában. Legtöbben 15 ezren Indonéziából, 12 ezren Malajziából, 11 ezren Szingapúrból, 10 ezren Hongkongból, 9400-as Koreából és 9000-en Japánból érkeztek. Az ausztrál társadalomban a lakosság egytizedének volt egyetemi végzettsége, a fővárosi területen (ACT) ez 23%-ot tett ki. A munkanélküliség 8,5%-os volt az 1999. évben.

Az ausztrál gazdaság a világ legfejlettebbjeihez tartozik, jólétet és nagy szociális biztonságot ad az ausztrál társadalomnak. A külföldi befektetések ömlöttek az országba az ezredforduló előestéjén, 1994–95-ben 400 milliárd dollár külföldi befektetés volt a kontinensnyi országban, emelkedő tendenciát mutatva az előző évekhez viszonyítva. Az ausztrál tőke befektetései ugyanakkor 100 000 milliárd dollárt tettek ki külföldön.

1996. december 31-én az összes befektetések 70%-a ausztrál állampolgárok tulajdonában volt, és 30% volt külföldi kézben. A bankoknak mindössze 1%-a volt külföldi.

Az ausztrál mezőgazdaság 21 milliárdos termelési értékével kiemelkedő fejlettséget mutatott az 1997. évben, a lakosságnak 5,1%-a dolgozott az agrárszektorban. Az ország főbb terményei változatlanul a gabonafélék voltak, erőteljesen növekedő rizstermelés mellett a gyümölcsstermelés 1997-ben is rekordot döntött.

Ausztrália bortermelésének zömét exportálta, különösképpen az Egyesült Királyság, az Egyesült Államok és Új-Zéland piacaira, de jutott az ausztrál borokból Európába is. Az állattenyésztés magas szintjét jelzi a 26 milliós marhaállomány és a bárányokkal együtt 143,2 milliós juhállomány. A gyapjú és a bárány exportjában Ausztrália vezető szerepet játszott a világban.

1996-ban az ausztrál gyáripar 923 ezer személyt foglalkoztatott, ipari foglalkoztatottnak számított a lakosság 13,2%-a. Az ipari foglalkoztatottság megoszlása 1997-ben a következőképpen alakult: gépgyártás 22,7%, élelmiszer- és dohányipar 1,1%, a fémgyártás 15,3%, nyomdaipar és informatikaipar 15,1%, textil- és ruházati ipar 9% és kémiai iparok 9,8%. A kontinens-

nyi ország gazdasági ereje tudatában készült minden idők legnagyobb vállalkozására, a Sydneyi Olimpiára.

Mindebből következik, hogy a szolgáltató szektor Ausztráliában rendkívül széles, megközelíti a társadalom négyötödét. Ezzel Ausztrália társadalm szerkezeti szempontból is a világ legfejlettebb országai közé sorolható. Az ország mérhetetlen gazdagsága és javakkal való ellátottsága biztonságot ad Ausztráliának a 21. század hajnalán.

FONTOSABB IRODALOM

- Alexander, F.: From Curtin to Menzies and After: Continuity or Confrontation. Nelson, Melbourne, 1973
- Alexander, F.: Australia Since Federation. Nelson, Melbourne, 1967
- Alexander, F.: Australia Since Federation. Nelson, Melbourne, (4th ed.) 1980
- Andrews, E. M.: A History of Australian Foreign Policy: from Dependence to Interdependence. Longman Cheshire, Melbourne, 1985
- Ayres, Ph.: Malcolm Fraser. Heinemann, Melbourne, 1987
- Barcan, A.: A History of Australian Education. Oxford University Press, Melbourne, 1980
- Barnard, M.: A History of Australia. (2nd ed.) Angus and Robertson, Sydney, 1963
- Baxter, J.: The Australian Cinema. Pacific Books, Sydney, 1970
- Blainey, G.: The Tyranny of Distance: How Distance Shaped Australia's History. Sun Books, Melbourne, 1966.
- Blainey, G.: A Shorter History of Australia: Random House Australia. Milsons, Point, 1997
- Blainey, G.: Triumph of the Nomads. A History of Ancient Australia. Sun Books, Melbourne, 1976
- Boxer, A. H. (ed.): Aspects of the Australian Economy. Melbourne University Press, Melbourne, 1965
- Boyd, R.: Australia's Home: Its Origins, Builders and Occupiers. Melbourne University Press, Melbourne, 1952
- Boyd, R.: The Australian Ugliness. Cheshire, Melbourne, 1960
- Bridge, C. (ed.): Munich to Vietnam: Australia's Relations with Britain and the United States since the 1930. Melbourne University Press, 1991
- Broome, R.: Aboriginal Australians: Black Responses to White Dominance 1788-1980. Allen and UDwin, Sydney, 1982
- Burgmann, V-Lee, J.: A People's History of Australia since 1788. McPhee-Gribble Publishers, Melbourne, 1988
- Clark, M. H.: A Short History of Australia, New American Library, New York, 1963
- Clark, M.: A History of Australia. Abridged by Michael Cathcart (Manning Clark's History of Australia, with a new final chapter). Pimlico, London, 1993
- Clark, M.: A History of Australia. Vols 1-6. Melbourne University Press, 1962-1987
- Clark, M.: A Short History of Australia. Mentor Books, Sydney, 1963
- Clark, M.: Select Documents in Australian History 1851-1900. Angus and Robertson, Sydney, 1955
- Clark, M.: Sources of Australian History. Oxford University Press, Melbourne, 1957

- Clarke, T.–Galligan, B.: “Aboriginal Native” and the Institutional Construction of Australian Citizen 1901-1948. *Australian Historical Studies*, 1995 October
- Cochrane, P.: *Industrialization and Dependence: Australia's Road to Economic Development*. University of Queensland Press, St Lucia, 1980
- Collins, H.: *Political Ideology: The Distinctiveness of a Benthamite Society*. In: *Australia: The Daedalus Symposium*. (ed. by S. R. Graubard) Angus and Robertson, Sydney, 1985
- Conway, R.: *The Great Australian Stupor. An interpretation of the Australian Way of Life*. Sun Books, Melbourne, 1971
- Crawford, R. M.: *Australia*. Hutchinson, London, 1958.
- Crisp, L. F.: *Australian National Government*. Longmans, Melbourne, 1965
- Crisp, L. F.: *The Australian Federal Labour Party 1901–1951*. Longmans, London, 1955
- Crowley, F. K.: *Australia's Western Third*. Macmillan, London, 1960
- Crowley, F. K. (ed.): *A New History of Australia*. William Heinemann, Melbourne, 1974
- Crowley, F.: *A Documentary History of Australia*. Nelson, Melbourne, 1978
- Crowley, F.: *Modern-Australia in Documents*. Vol. 1, 1901–1939, Vol. 2, 1939–1970. Wren, Melbourne, 1973
- Daniels, K.–Murnane, M.: *A Documentary History of Women in Australia*. University of Queensland Press, St Lucia, 1980
- Davies, A. F.: *Australian Democracy. An Introduction to the Political System*. (2nd ed.) Longmans, Croydon, Victoria, 1966
- Davies, A. F.–Encel, S.(eds.): *Australian Society. A Sociological Introduction*. Pall Mall Press, London, 1965
- Dixson, Miriam: *The Real Matilda: Woman and Identity in Australia 1788 to 1975*. Penguin Books, Melbourne, 1976
- Eddie, J.: *Britain and the Australian Colonies, 1818–1931*. Oxford University Press, 1969
- Egedy G.: *Nagy-Britannia története*. Aula, Budapest, 1998
- Evans, G. – Grant, B.: *Australia's Foreign Relations (In the World of the 1990s)*. 2nd. ed. Melbourne University Press, 1995
- Fitzhardinge, L. F.: *William Morris Hughes: A Political Biography*. Vols. 1-1. Angus and Robertson, Sydney, 1964, 1979
- Fitzpatrick, B.: *A Short History of the Australian Labor Movement*. Rawson's Bookshop, Melbourne, 1940
- Fitzpatrick, B.: *The Australian Commonwealth*. Cheshire, Melbourne, 1956
- Fitzpatrick, B.: *British Imperialism and Australia 1783-1833*. Allen and Unwin, London, 1939
- Fitzpatrick, B.: *The British Empire in Australia 1834-1949*. Macmillan, Melbourne, 1969
- Flood, J.: *The Archeology of Dreamtime*. Collins, Sydney, 1983
- Flood, J.: *The Riches of Ancient Australia*. University of Queensland Press, 1990

- Forster, C. (ed.): *Australian Economic Development in the Twentieth Century*. Allen & Unwin, London, 1970
- Forster, C. (ed.): *Australian Economic Development in the Twentieth Century*. Sydney, 1970
- Foster, H. W.: *A Brief History of Australia's Basic Wage*. Australian Bank Officials Association, Melbourne, 1965
- Franklin, Margaret: *Black and White Australians 1788–1975*. Heinemann Educational Australia, Melbourne, 1976
- Frost, A.: *Arthur Phillip 1738–1814*. Oxford University Press, 1987
- Gaby, Capt. James: *The Restless Waterfront*. Antipodean Publishers, Sydney, 1974
- Galligan, B. McAllister, J.–Ravenhill, J. (eds.): *New Developments in Australian Politics*. Macmillan, Melbourne, 1997
- Garnaut, R.: *Australia and the Northeast Asian Ascendancy*. Canberra, 1989
- Gollan, R.: *Radical and Working Class Politics: a Study of Eastern Australia, 1850–1910*. Melbourne University Press, Melbourne, 1960
- Grattan, C. Hartley: *The South-West Pacific since 1900*. Michigan University Press, Ann Arbor, 1963
- Green, H. M.: *A History of Australian Literature 1788–1950*, 2 vols. Angus & Robertson, Sydney, 1961
- Greenwood, G. (ed.): *Australia: a Social and Political Sketch*. Angus & Robertson, Sydney, 1955
- Greenwood, G. (ed.): *Australia. A Social and Political History*. Angus and Robertson, Sydney, 1977
- Griffen J. (ed.): *Essays in Economic History of Australia*. Jacaranda, 1967
- Gruen, F.(ed.): *Surveys of Australian Economics*. Vols 1-3. Allen and Unwin, Sydney, 1978–1983
- Hadgraft, C.: *Australian Literature*
- Gunew, S.: *Denaturalising Cultural Nationalisms: Multicultural Readings of "Australia"*. In: Bhabha, H. (ed.): *Nation and Narration*. Routledge, London, 1990
- Hancock, W. K.: *Australia*. Ernest Benn, London, 1930
- Hasluck, P.: *Diplomatic Witness: Australian Foreign Affairs 1941–1947*. Melbourne University Press, 1980
- Hazlehurst, C. (ed.): *Australian Conservatism: Essays on Twentieth Century Political History*. Australian National University Press, Canberra, 1979
- Hetherington, John, Norman Lindsay: *The Embattled Olympian*. Oxford University Press, Melbourne, 1973
- Home, D.: *The Lucky Country*. Penguin, Ringwood, 1964
- Horne, D.: *Death of the Lucky Country*. Penguin, Melbourne, 1976
- Horne, D.: *Who Rules Australia?* In: *Australia: The Daedalus Symposium*. (ed. bt' S. R. Graubard) Angus and Robertson, Sydney, 1985
- Hudson, W. J. (ed.): *Australia and Papua-New Guinea*. Sydney University Press, Sydney, 1971
- Hudson, W. J.: *Australian Diplomacy*. Macmillan, Melbourne, 1970

- Hughes, H.: *The Australian Iron and Steel Industry 1848–1962*. Melbourne University Press, Melbourne, 1964
- Hughes, C. A.: *A Handbook of Australian Government and Politics, 1965–1974*. Australian National University Press, Canberra, 1977
- Hughes, C. A.: *A Handbook of Australian Government and Politics, 1967–1984*. Australian National University Press, Canberra, 1986 (c)
- Hughes, C. A.–Graham, B. D.: *A Handbook of Australian Government and Politics, 1890–1964*. Australian National University Press, Canberra
- Hughes, R.: *The Fatal Shore*. Pan Books, London, 1987
- Huntington, S.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Európa, Budapest, 1999
- Ilovszki G.: *Westminsteri változatok. Az angolszász politikai rendszerek*. Aula, Budapest, 1998
- Jones, M. A.: *Housing and Poverty in Australia*. Melbourne University Press, Melbourne, 1972
- Keith, A. B.: *Selected Speeches and Documents on British Colonial Policy 1763–1917*. Oxford University Press, 1918
- Kerr, J.: *Matters for Judgement*. Macmillan, Melbourne, 1978 Marsh, JUhr, J (eds.): “Party Systems”. *Australian Journal of Political Science*, Special Issue: Vol. 30, 1995
- Kewley, T. H.: *Australia’s Welfare State: The Development of Social Security Benefits*. Macmillan, Melbourne, 1969
- Kewley, T. H.: *Social Security in Australia: The Development of Social Security and Health Benefits from 1900 to the Present*. Sydney University Press, Sydney, 1965
- Kewley, Th.: *Social Security in Australia, 1900–72*. Sydney University Press, 1973
- Kingston, B.: *Glad, Confident Morning, 1860–1900*. OUP, 1988
- Kocumbias, J.: *Possessions 1770–1860*. OUP, 1992
- Kunz, E.: *Displaced Persons: Calwell’s New Australians*. National University, Canberra - Pergamon Press, 1988
- Kunz, E.: *Magyarok Ausztráliában*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1997
- La Nauze, J.: A.: *Alfred Deakin: A Biography*. Vols. 1-2. Melbourne University Press, 1965
- Lacour-Gayet, R.: *A Concise History of Australia*. Yengum, Melbourne, 1976
- Macintyre, S.: *The Succeeding Age, 1901–1942*. OUP, 1986
- Mackay, H.: *Turning Point. Australians Choosing Their Future*. Macmillan, Sydney, 1999
- Martin, A. W.: *Henry Parkes: A Biography*. Melbourne University Press, 1980
- Martin, A. W.: *Robert Menzies: A Life*. Melbourne University Press, 1993
- Mathews, P. D. & Ford, G. W. (eds.): *Australian Trade Unions: Their Development, Structure and Horizons*. Sun Books, Melbourne, 1968
- McAllister, L.–Mackerras, M.–Ascui, A.–Moss, S.: *Australian Political Facts*. Longman Cheshire, Melbourne, 1990

- McAllister, J.: *Political Behaviour: Citizens, Parties and Elites in Australia*. Longman Cheshire, Melbourne, 1992
- McGregor, C.: *People, Politics and Pop: Australians in the Sixties*. Sydney, 1968
- McLeod, A. L. (ed.): *The Pattern of Australian Culture*. Oxford University Press, Melbourne, 1963
- McQueen, H.: *Social Sketches of Australia 1788–1975*. Penguin, Ringwood, 1975
- Meaney, N.(ed.): *Australia and the World: A Documentary History from the 1870s to the 1970s*. Longman Cheshire
- Meaney, N.: *The Search for Security in the Pacific 1901–1914*. Sydney University Press, Melbourne, 1985
- Moore, J. – Whiteford, P.: *Trends in the Disposable Incomes of Australian Families 1964–65 to 1985–86*. Background Paper No.1 1. Social Security Review, Canberra, 1986
- Menzies, R. G.: *Afternoon Light*. Melbourne, Cassel, 1967
- Millar, T. B.: *Australia in Peace and War: External Relations*. Australian National University Press, Canberra, 1978
- Mining: Melbourne University Press, Melbourne, 1963
- Mol, H.: *The Faith of Australians*. Allen and Unwin, Sydney, 1985
- Molony, M.: *The Penguin Bicentennial History of Australia*. Viking Penguin Books, Ringwood Victoria-Harmondsworth (England), 1987
- Mulvaney, D. J.: *The Pre-history of Australia*. Thames and Hudson, London, 1969
- Nagy, K.: *Az én Ausztráliám*. Gondolat, Budapest, 1976
- Nile, R. (ed.): *Australian Civilization*. Oxford University Press, Melbourne, 1994
- Nile, R.: *Immigration and the Politics of Ethnicity and Race Relations in Australia and Britain*. University of London - Bureau of Immigration Research, Melbourne, 1991
- O'Farrel, P.: *The Catholic Church and Community in Australia*. Nelson, Melbourne, 1977
- O'Farrell, Patrick: *The Catholic Church in Australia: a Short History 1788–1967*, Nelson, Melbourne, 1968.
- Office of Multicultural Affairs: *Multicultural Policies and Programs*. Canberra, 1989
- Paliner: *The Legend of the Nineties*. Melbourne University Press, 1954
- Phillip, A.: *Ausztrália honalapítói*. (ford. Halász Gyula) Franklin, Budapest, (é. n.)
- Phillips, A. A.: *The Australian Tradition: Studies in Colonial Culture*. Cheshire, Melbourne, 1958
- Pons: *A Sheltered Land*. Allen and Unwin, Sydney, 1994
- Portus, J. H.: *Australian Compulsory Arbitration 1900-1970*. Hicks Smith, Sydney, 1971
- Preston, R. (ed.): *Contemporary Australia: Studies in History, Politics and Economics*. Duke University Press, Durham, N. C. 1969
- Price, C. A.: *The Great White Walls Are Built: Restrictive Immigration to North America and Australia 1836–1888*, A.N.U. Press, Canberra, 1974
- Quick, J. & Garran, R. R., *The Annotated Constitution of the Australian Commonwealth*. Angus & Robertson, Sydney, 1901

- Reid, G. S.–Forrest, M.: *Australia's Commonwealth Parliament, 1901–1988*. Melbourne University Press, 1988
- Reiger, K.: *The Disenchantment of the Home: Modernizing the Australian Family 1880–1940*. Oxford University Press, Melbourne, 1985
- Reitsma, A. J.: *Trade Protection in Australia*. Stenfert Kroese, Leiden, 1960
- Rickard, J.: *Australia. A Cultural History*. 2nd ed. Longman, London and New York, 1996
- Rickard, J.: *Class and Politics: New South Wales, Victoria and the early Commonwealth 1890-1910*. Australian National University Press, Canberra, 1976
- Ritchie, J.: *Lachlan Macquaire: A Biography*. Melbourne University Press, 1986
- Robertson: *Australia Goes to War 1939–45*. Doubleday, Sydney, 1984
- Robertson: *Sydney, 1984 (revised by Green D.)*
- Rowley, C. D.: *The Destruction of Aboriginal Society*. Penguin, Ringwood, 1972
- Rowley, C.: *Aboriginal Policy and Practice, vol 1, The Destruction of Aboriginal Society*. A.N.U. Press, Canberra, 1970
- Schedwin, C. B.: *Australia and the Great Depression*. Sydney University Press, 1970
- Serle, G.: *From Deserts the Prophets Come: the Creative Spirit in Australia 1788–1972*. William Heinemann, Melbourne, 1973
- Serle, G.: *From Deserts the Prophets Come: The Creative Spirit in Australia*. Heinemann, Melbourne, 1973
- Shaw, A. G. L.: *Economic Development of Australia*. Longman, Melbourne, 1966
- Shaw, A. G. L.: *The Story of Australia*. Faber, London, 1955
- Sinclair, W. A.: *The Process of Economic Development in Australia*. Cheshire, Melbourne, 1976
- Smith, Bernard: *Australian Painting 1788-1960*. Oxford University Press, Melbourne, 1971
- Starr, G. (ed.): *The Liberal Party of Australia: A Documentary History*. Drummond-Heinemann, Richmond, 1980
- Stephensen, P. R.: *The Foundations of Culture in Australia*. W. Miles, Sydney, 1936
- Stephenson, M. A.–Turner, C. (eds.): *Australia: Republic or Monarchy?* University of Queensland Press, St Lucia, 1994
- Summers, A.: *Damned Whores and God's Police: The Colonization of Women in Australia*. Penguin, Ringwood, 1975
- Summers, Anne, *Damned Whores and God's Police*. Penguin Books, Melbourne, 1975
- Tennant, K.: *Australia: Her Story*. Pan Books, London, 1964
- The Oxford History of Australia*
- Trood, R.–McNamara (eds.): *The Asian Australian Survey*. Macmillan, Melbourne, 1996
- Turner, G.: *National Fictions: Literature, Film and the Construction of Australian Narrative*. Allen and Unwin, Sydney, 1986
- Wadham, S. M.: *Australian Farming 1788–1965*. Cheshire, Melbourne, 1967

- Walker, D.: *Dream and Disillusion. A Search for Australian Cultural Identity.* Australian National University Press, Canberra, 1976
- Ward, R.: *The Australian Legend.* Oxford University Press, Melbourne, 1958
- Ward, R.: *The History of Australia. The Twentieth Century 1901–1975.* Heinemann Educational Books, London, 1978
- Ward, R.–Robertson, J.: *Such Was Life: Select Documents in Australian Social History.* Vols. 1-3, Sydney, 1969, 1980, 1986
- Ward, Russel: *Australia. A Short History,* Ure Smith, Sydney, 1975
- Ward, Russel, *The Australian Legend.* Oxford University Press, Melbourne, 1976
- Watt, A.: *The Evolution of Australian Foreign Policy 1938–1965.* Cambridge University Press, Cambridge, 1967
- Watt, A.: *The Evolution of Australian Foreign Policy 1938–1965.* Cambridge University Press, 1967
- White, R.: *Inventing Australia. Images and Identity 1688–1980.* Allen and Unwin, Sydney, 1981
- Whitlam, G.: *The Whitlam Government 1972–1975.* Viking, 1985
- Winterton, G.: *Monarchy to Republic.* Oxford University Press, Melbourne, 1994
- Woodward, D.–Parkin, A.–Summers, L.: (eds.): *Government Power and Politics in Australia.* Longman. Cheshire, Melbourne, 1985
- Young, T.: *Australian, New Zealand and United States Security Relations, 1951-1986.* Boulder, Co.: Westview Press, 1991

TÁRGYMUTATÓ

- abo, 16, 27
aborigin, 12, 25
Adventure, 11
AIF, 101
Albertus Magnus, 7
Alvaro de Saavedra, 7
ANZAC, 89
aranyháromszög, 62
aranyláz, 61
aranymérőföld, 52
aranyrögök, 61
Arnhem-föld, 12
Arthur Phillip, 14, 18
assignation, 40
Ausztrál Föderáció, 79
ausztrál gyapjú, 55
Ausztrália, 7
- Balfour Report, 94
Ballarat, 62
Bank of Adelaide, 71
Bank of Australia, 71
Bank of New South Wales, 70
bankrendszer, 70
Bass, 32
bauxitlelőhelyek, 70
bevándorlás, 73
bicentennárium, 127
Bismarck, 8
Bligh, 35
Bob, 126
boomerang, 24
Botany Bay, 10, 18
Broken Bay, 24
bush-rangers, 30
- Carpentaria-öböl, 8, 51
Chifley, 111, 114
Collins, 22
Colombo-terv, 116
- Commonwealth of Australia, 80
Commonwealth Savings Bank, 70
convict-barrack, 40
Cook, 18
credit mobiliere, 71
Cunningham, 50
- Csendes-óceán, 9
- Dél-Ausztrália, 45
Deportálás Elleni Liga, 41
Dick Hartog, 8
Discovery, 11
- egyházak, 87
El-Alamein, 103
Endeavour, 9
Eredia, 8
Executive Council, 40
expedíció, 16
expedíciók, 37
- Fidji, 8
First Jail, 32
Flinders, 32
Fort Wellington, 54
Freelove, 9
Freemantle, 53
Friendship, 9
- gaugerek, 63
George Grey, 47
Gorton, 123
Guillaume de Testu, 7
- Gynpie, 62
- Hawkesbury-folyó, 24
High Court of Australia, 81
Hinmarch, 45

Hobart, 37
Hunter, 31

III. Fülöp, 7
indonéz, 113
ipari forradalmak, 99
Ivaro Mentanade Neyra, 7

Jackson-öböl, 23
Jadicature Act, 42
Jakob Rokkeveen, 9
James Cook, 9
Jan Carstens, 8
Jáva, 8
Jave la Grande, 7
Jean Roc, 7
Johannes Schöner, 7
John, 111
Jorge de Meneses, 7
Joseph Banks, 16
Juan Fernandez, 7
Justinián hajó, 29

Károly herceg, 128
Kék-hegyek, 24, 27
kikötők létesítése, 72
Kimberley, 62
King, 32
King George's Bay, 52
Kokoda, 105
Korall-tengeri csata, 105
koreai, 115
kormányok, 97
külkereskedelem, 93

Lady Diana, 128
Lady Julianna, 29
Le Receveur, 26
Legislative Council, 40

MacArthur, 34, 113
Macquarie, 35
Magellán, 7
maláj, 119, 121

Malcolm, 125
Manilai, 121
Manly Beach, 24
Manuel Godinha de Eredia, 8
marhatartó övezetek, 56
Marshfield, 30
McEwen, 123
McMahon, 124
Mitchell, 38

Nelville-sziget, 8
New Protection, 88
Newcastle, 70
Northern Territory, 53
Nullarbor Plain, 46

oktatási rendszer, 74
ónbányászat, 70
Orance Finée, 7
Ortis de Rete, 7
outback, 37
Overland Telegraph Line, 54

Pápua, 122
parlamentáris hagyományok, 64
Perth, 52
Petrov-ügy, 116
politikai pártok, 82
politikai struktúra, 96
Port Essington, 54
Port Jackson, 27
Port Phillip, 48
Port Phillip Association, 49

Queensland, 50
Quiros, 8

RAAF, 117
RAF, 94
Ralph Darling, 40
Resolution, 11
Roger Watson, 7
Rose Hill, 23
Royal Society, 10

Rum Hospital, 36
Rum Revolúció, 34
Ruy Lopez de Villalobos, 7

Schöner-földgömb, 7
Selkirk, 9
Shell-öböl, 23
Sir, 114
sivatagi expedíciók, 39
Society Islands, 10
squatterek, 43
sterlingblokk, 97
Summer Hill, 62
Sydney, 21
Sydneyi, 129
Syrius, 19

szénmezők, 68
színesfémek, 70

Tasmania, 8, 35
Terra Australis Incognita, 7
Thomas Brisbane, 40
Three Brothers, 9
Tobruk, 102
Tonga, 8
Torres, 8
Turnbell, 32
Tűzföld, 7

Új-Dél-Wales, 16, 18
új-dél-walesi ezred, 29
Új-Guinea, 7
University of Adelaide, 74
University of Melbourne, 74
University of Sydney, 74

Üdvhadsereg, 87

választási eredmények, 85
választási rendszer, 67
Van Diemen, 8
Vancouver kapitány, 52
vasutak, 71
vasúti nyomtávok, 71
vietnami, 122
VIII. Kelemen pápa, 7
Viktória királynő, 50
világháború (I.), 89

Waltzing, 124
Westminsteri Statutum, 95
Whitlam, 125
Willem Jans, 8
William Dampier, 8

Yarra-folyó, 48
York-félsziget, 8, 51

zafir, 64

